

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Dalia KARALEVIČIENĖ

**AB „ŽEMAITIJOS PIENAS“ EKONOMINIO EFEKTYVUMO
BEI JŲ ĮTAKOJANČIŲ FAKTORIŲ ĮVERTINIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Dalia KARALEVIČIENĖ

**AB „ŽEMAITIJOS PIENAS“ EKONOMINIO EFEKTYVUMO
BEI JŲ ĮTAKOJANČIŲ FAKTORIŲ ĮVERTINIMAS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Aš, teigiu, kad magistro
studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų programos magistro
kvalifaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas
.....
(parašas)

Magistro darbo autorius Dalia Karalevičienė

.....
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas doc. dr. Henrikas Karpavičius

.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas

.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Dalia Karalevičienė

AB „Žemaitijos pienas“ ekonominio efektyvumo bei jį įtakančių faktorių įvertinimas.

Magistro darbas.

Magistriniame darbe nagrinėti AB „Žemaitijos pienas“ ūkinės veiklos efektyvumo rodikliai bei įvertinti juos įtakančios veiksniai. Atlikto tyrimo rezultatai įrodė, kad eksportas, investicijos ir žaliavinio pieno kaina yra pagrindiniai faktoriai lemiantys nagrinėjamos įmonės efektyvumą. Tyrimo metu sukurtas ir pritaikytas praktikoje modelis, kurio įgyvendinimas leidžia įvertinti kokią žaliavinio pieno kainą gali mokėti įmonė keičiantis pieno produktų pardavimo kainoms ir gamybos kiekiams.

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad hipotezė pasitvirtino ir atliktas tyrimas brėžia gaires technologiškai stipriai įmonei kaip išgyventi krizės ir vis didėjančios konkurencijos sąlygomis.

SUMMARY

Dalia Karalevičienė

The evaluation of effectiveness and the factors which bring influence on them in stock company “Žemaitijos Pienas”

Master's work

The rates of economic effectiveness and the factors which bring effectiveness on them are evaluated in this Master's Final Work. The results of fulfilled research proved that export, investments and the price of stock milk are the main factors that bring influence on the effectiveness of the company which is under consideration. The model designed and practiced during the research allows to evaluate the price that company can pay for raw milk when the prices of dairy products and the amount of output vary.

Summing-up the results of the research it is possible to state the hypothesis proved out and the research indicates how to survive for a technologically advanced company under the conditions of crunch and growing competition.

TURINYS

ĮVADAS.....	10
1. ĮMONĖS ŪKINĖS VEIKLOS EFEKTYVUMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI....	13
1.1. Pieno pramonės specifika ir šiandienos situacija.....	13
1.2. Efektyvumo esmė, matavimo rodikliai	16
1.3. Įmonės ekonominį efektyvumą įtakoiantys faktoriai ir jų klasifikacija.....	23
1.3.1. Vidaus aplinkos faktoriai	24
1.3.2. Išorinės aplinkos faktoriai.....	26
1.4. Bankroto diagnostika	27
1.5. Tyrimo metodai.....	29
2. AB „ŽEMAITIJOS PIENAS“ EKONOMINĖS VEIKLOS EFEKTYVUMO ANALIZĖ.....	34
2.1. AB „Žemaitijos pienas“ apžvalga	34
2.2. AB „Žemaitijos pienas“ darbo jėgos efektyvumo rodiklių įvertinimas.....	36
2.3. AB „Žemaitijos pienas“ sąnaudų lygio rodikliai ir jų dinamika	41
2.4. AB „Žemaitijos pienas“ turto apyvartumo rodiklių įvertinimas.....	48
2.5. AB „Žemaitijos pienas“ pelningumo rodiklių dinamika	50
3. AB „ŽEMAITIJOS PIENAS“ ŪKINĖS VEIKLOS EFEKTYVUMO DIDINIMO GALIMYBĖS IR ĮMONĖS BANKROTO TIKIMYBĖS ĮVERTINIMAS.....	60
3.1. AB „Žemaitijos pienas“ žaliavos kainos nuo produktų pardavimo kainos priklausomumo modelis	60
3.2. AB „Žemaitijos pienas“ bankroto galimybių nustatymas.....	62
4. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	64
LITERATŪRA.....	67
PRIEDAI	
1 priedas. Įmonės ūkinės veiklos efektyvumą įvertinantys santykiniai finansiniai rodikliai.....	70
2 priedas. AB „Žemaitijos pienas“ pardavimų tenkančių vienam darbuotojui dinamika.....	71
3 priedas. AB "Žemaitijos pienas" ūkinės veiklos efektyvumą apibūdinančių rodiklių skaičiavimai.....	72
4 priedas. Veiksnių įtakos AB "Žemaitijos pienas" sąnaudų lygiui 2007-2009 m. apskaičiavimas.....	74
5 priedas. AB "Žemaitijos pienas" gamybinių išlaidų horizontalioji analizė 2007-2009 metais, tūkst.Lt.....	75

6 priedas. AB „Žemaitijos pienas“ užsienio valstybių sąrašai, į kuriuos buvo vykdomas eksportas (2007-2009 m.).....	76
7 priedas. AB "Žemaitijos pienas" eksporto pardavimų horizontalioji analizė 2007-2009 metais, tūkst.lt.....	77
8 priedas. AB "Žemaitijos pienas" pardavimai į Vokietiją per 2007-2009 metus.....	78
9 priedas. AB "Žemaitijos pienas" sviesto pardavimai 2007-2009 metus, tonomis.....	78
10 priedas. AB "Žemaitijos pienas" Z koeficiento apskaičiavimas pagal Springate modelį.....	78
11 priedas. AB „Žemaitijos pienas“ 2007-2009 metų balansai.....	79
12 priedas. AB „Žemaitijos pienas“ 2007-2009 metų balansų tęsinys.....	80
13 priedas. AB „Žemaitijos pienas“ 2007-2009 metų pelno (nuostolio) ataskaitos.....	81
14 priedas. AB "Žemaitijos pienas" vidutinių pardavimo kainų į pagrindinėms eksporto šalis horizontalioji analizė 2007-2009 metais, Lt/kg.....	82
15 priedas. AB "Žemaitijos pienas" vidutinių pardavimo kainų pagal produktų grupes Rusijoje, horizontalioji analizė 2007-2009 metais, Lt/kg.....	82

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Supirkto natūralaus pieno kiekių dinamika 2007-2009 metais.
- 2 lentelė. Melžiamų karvių skaičiaus dinamika 2007-2009 metais.
- 3 lentelė. AB "Žemaitijos pienas" darbuotojų skaičiaus dinamika 2007-2009 metais.
- 4 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ investicijų, gamybos darbuotojų ir pagamintos produkcijos dinamika per 2007-2009 metus.
- 5 lentelė. „Žemaitijos pienas“ investicijų ir gamybos darbuotojų dinamika per 2007-2009 metus.
- 6 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ pardavimų tenkančių vienam darbuotojui dinamika.
- 7 lentelė. Supirkto natūralaus pieno kiekis Europos Sąjungos šalyse 2007-2009 metais, tūkst. T.
- 8 lentelė. Natūralaus žaliavinio pieno supirkimo kainos Europos šalyse 2006-2008 metais, Eur/100kg.
- 9 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ sąnaudų lygio rodikliai.
- 10 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ gamybinės savikainos dinamika 2007-2009 metais.
- 11 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ žaliavinio pieno kiekiai ir kainos per 2007-2009 metus.
- 12 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ darbuotojų skaičius ir vidutinis darbo užmokestis 2007-2009 metais.
- 13 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ pardavimai Lietuvos ir užsienio rinkose 2007-2009 metais.
- 14 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ turto apyvartumo rodikliai.
- 15 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ pardavimai Lietuvos ir užsienio rinkose per 2007-2009 metus.
- 16 lentelė. Europos Sąjungos patvirtintų eksporto subsidijų dinamika per 2007-2009 metus, Lt/t.
- 17 lentelė. AB "Žemaitijos pienas" eksporto pardavimų vertikalioji analizė 2007-2009 metais, tūkst.lt.
- 18 lentelė. AB "Žemaitijos pienas" eksportas 2007-2009 metais.
- 19 lentelė. AB "Žemaitijos pienas" pardavimai į Vokietiją per 2007-2009 metus.
- 20 lentelė. AB "Žemaitijos pienas" vidutinių eksporto pardavimo kainų į Italiją dinamika 2007-2009 metais, Lt/kg.
- 21 lentelė. AB "Žemaitijos pienas" vidutinių fermentinio sūrio pardavimo kainų Rusijos pirkėjams dinamika 2007-2009 metais, Lt/kg.
- 22 lentelė. Eksporto pelningumas 2007-2009 metais.
- 23 lentelė. AB „Žemaitijos pienas“ žaliavos poreikio gaminamiems produktams apskaičiavimas.
- 24 lentelė. "Žemaitijos pienas" Z koeficiento apskaičiavimas pagal E.Altman modelį.

PAVEIKSLŲ SARAŠAS

- 1 paveikslas. Vidutinis primilžis iš karvės Lietuvoje 2007-2009 metais.
- 2 paveikslas. Pieno produktus gaminančių įmonių pardavimų pasiskirstymas 2009 metais.
- 3 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ pardavimų dinamika 2007-2009 metais.
- 4 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ grynojo pelno dinamika 2007-2009 metais.
- 5 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ gamybos darbuotojo išdirbis 2007-2009 metais.
- 6 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ žaliavos ir parduotų prekių savikainos regresijos tiesė 2007-2009 metais.
- 7 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ nusidėvėjimo, amortizacijos ir parduotų prekių savikainos regresijos tiesė 2007-2009 metais.
- 8 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ gamybos darbuotojų darbo užmokesčio ir parduotų prekių savikainos regresijos tiesė 2007-2009 metais.
- 9 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ debitorinio ir kreditorinio išskolinimo apyvartumo dienomis rodiklių dinamika 2007-2009 metais.
- 10 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ bendrojo, veiklos ir grynojo pelningumo rodikliai 2007-2009 metais.
- 11 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ pardavimai 2007-2009 metais, tūkst.Lt.
- 12 paveikslas. Kieto fermentinio sūrio „Grana Padano“ pardavimo kainų dinamika.
- 13 paveikslas. AB „Žemaitijos pienas“ nuosavo kapitalo pelningumo ir Nordea banko mokamų metinių palūkanų normų dinamika.
- 14 paveikslas. AB "Žemaitijos pienas" bankroto skaičiavimo rezultatai pagal Springate modelį.

ĮVADAS

Pieno ūkis – tai prioritetas, į vidaus ir užsienio rinką orientuotas konkurencingas sektorius, gamintojams užtikrinantis pajamas, o vartotojams geros kokybės pieno produktus .

Europos Sąjungoje žaliavinio pieno ir pieno produktų rinkos yra vienos iš labiausiai reglamentuotų. Pieno produktų konkurencingumą lemia prekių atitikimas produkto saugos, kokybės reikalavimams visoje produkto grandinėje - tiek gaminant žaliavinį pieną, tiek jį perdirbant. Įvertinant tai, žaliavinio pieno gamybos sektorius kol kas išlieka problematiškiausia sritimi. Nežiūrint to, kad per pastarąjį dešimtmetį mūsų valstybė skyrė šiam sektoriui apie 1 mlrd. litų paramos, struktūriniai pokyčiai vyko labai lėtai. Vis dar dominuoja smulkūs pieno ūkiai, o fermerių ūkių įkurta nepakankamai. Tik specializuotame ūkyje įmanoma panaudoti šiuolaikines pieno melžimo ir šaldymo technologijas, leidžiančias gaminti stabilios, aukštos kokybės pieną. Lietuva išlieka tarp šalių, mažiausiai mokančių už žaliavinį pieną. Dėl žaliavinio pieno kainos dalinai kyla ginčai dėl to, kad lyginami objektyviai skirtingi dydžiai – Vakarų Europoje pieno ūkiai yra žymiai didesni nei Lietuvoje, todėl ten pieno gamyba ir supirkimas yra efektyvesni.

Dabartinei pieno sektoriaus būklei nemažą poveikį turėjo žemės ūkyje vykę bendri struktūriniai pokyčiai:

- perdirbimo įmonių privatizavimas ir restruktūrizavimas;
- rinkodaros grandinės formavimas ir jos efektyvumas;
- karvių skaičius ir produktyvumas;
- Europos Sąjungos subsidijos ;

Lietuva pagamina daugiau pieno nei suvartoja, todėl įmonė vidaus rinkoje patiria didelę konkurenciją iš kitų Lietuvos pieno perdirbimo įmonių ir pieno produktų importuotojų. Susidariusią perteklinę pieno produkciją įmonė eksportuoja į Europos Sąjungą, Rusiją ir kitas šalis. Dėl globalinių procesų ir ekonominės integracijos konkurencija pasaulinėje rinkoje tapo nepaprastai atkakli.

Darbe atlikta ūkinės veiklos analizė gali prisidėti prie įmonės priimamų sprendimų siekiant išgyventi ir vykdyti plėtrą ekonominės krizės sąlygomis. Dinamiškame, šiuolaikiniame verslo pasaulyje vertinant įmonių ekonominę ūkinę veiklą sunku rasti optimalių rodiklių derinį, kuriais būtų galima nustatyti įmonės finansinę padėtį, veiklos efektyvumą ir stabilumą. Akivaizdu, kad to negalima apibrėžti vienu rodikliu. Veiklos efektyvumui apibudinti naudojami santykiniai rodikliai atspindintys vidinės ir išorinės aplinkos veiksnių įtaką įmonės efektyvumui.

Mokslinio darbo aktualumas. Lietuvos pieno perdirbimo pramonė yra viena iš tų šakų, kurios plėtra dėl per mažos vidaus rinkos pirmiausia priklauso nuo sugebėjimo eksportuoti pagamintą produkciją. Lietuvai įstojus į ES buvo suvienodintos eksporto teisės su Europos Sąjungos senbuvėmis, t.y. Vokietija, Italija, Olandija ir kt. Atsivėrusios galimybės leidžia lygiaverčiai konkuruoti pasaulinėje rinkoje. Eksportas, kaip išorinės aplinkos veiksnys, turi lemiamą įtaką įmonės ekonominiam efektyvumui ir jo augimas svarbus ne tik įmonės, bet ir šalies mastu. Lietuvoje nuo 2007 metų iki 2009 metų pieno produktų eksportas sumažėjo 231664 tūkst.Lt ir 2009 metais sudarė 1157535,9 tūkst.Lt.

Ne mažiau svarbūs vidaus veiksniai, įtakoiantys įmonės ekonominius rezultatus. Vienas iš veiksnių yra žaliavinio pieno kaina. Jos kitimas turi didelę įtaką įmonės sąnaudų dydžiui, todėl sukurtas ir pritaikytas praktikoje modelis, kurio įgyvendinimas leidžia įvertinti kokią žaliavinio pieno kainą gali mokėti įmonė keičiantis pieno produktų pardavimo kainoms ir gamybos kiekiui. Investicijos yra kitas ne ką mažiau svarbus vidaus aplinkos veiksnys įtakoiantis savikainos dydį ir darbo našumo rodiklius.

Darbe analizuojama įmonė yra trečia pagal dydį Lietuvos pieno perdirbimo įmonė, siekianti didinti užimamą rinkos dalį tiek Baltijos, tiek Vakarų bei Rytų šalyse. Prasidėjusią šalyje ekonominę krizę pajuto ir pieno pramonės įmonės. Atliktas tyrimas brėžia gaires technologiškai stipriai įmonei kaip išgyventi krizės ir vis didėjančios konkurencijos sąlygomis.

Darbo objektas. AB „Žemaitijos pienas“ ūkinė veikla. Įmonės pasirinkimą lėmė tai, jog ji viena iš didžiausių bendrovių Lietuvoje (vertinant darbuotojų skaičių, superkamą bei perdirbtą pieno kiekį, bei eksporto apimtį), realizuojanti savo produkciją tiek vidaus rinkoje (Lietuvoje), tiek už jos ribų.

Darbo dalykas. AB „Žemaitijos pienas“ ekonominį efektyvumą įtakoiantys faktoriai.

Darbo tikslas – naudojant įmonės duomenų bazės informaciją nustatyti išorės ir vidaus veiksnių įtaką AB „Žemaitijos pienas“ efektyvumo rodikliams.

Darbo uždaviniai:

1. apibūdinti esamą padėtį pieno pramonėje bei jos veiklos specifiką;
2. pateikti ekonominio efektyvumo sampratą, remiantis atliktos mokslinės literatūros analize;
3. išanalizuoti ir ekonomiškai pagrįsti vidaus ir išorinės aplinkos veiksnių įtaką AB „Žemaitijos pienas“ darbo našumo, sąnaudų lygio, turto apyvartumo bei pelningumo rodikliams;
4. įvertinti įmonės ūkinės veiklos efektyvumo didinimo galimybes.

Tyrimo hipotezė. Eksportas turi lemiamą įtaką įmonės ekonominiam efektyvumui.

Tyrimo metodai. Darbe taikoma mokslinės literatūros sisteminė, lyginamoji ir loginė analizė, santykinių rodiklių (koeficientų) analizė, regresinė-koreliacinė analizė, duomenų sisteminimas, kompleksinis apibendrinimas. Tyrime gauti rezultatai vaizduojami naudojant grafinį duomenų vaizdavimo būdą. Koreliacinė analizė ir regresinės lygtys apskaičiuojamos naudojant Microsoft exel programą.

1. ĮMONĖS ŪKINĖS VEIKLOS EFEKTYVUMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

Lietuvoje pieno ūkis – viena svarbiausių žemės ūkio sričių. 2009 metais pieno gamyba sudarė 21 proc. visos žemės ūkio produkcijos, pieno produktų eksportas – 24,5 proc. viso maisto produktų eksporto. Pieno pramonė yra specifiška veiklos sritis apimanti pieno gamybą ir pieno perdirbimą.

1.1. Pieno pramonės specifika ir šiandienos situacija

2008 metų kovo 17 dieną Europos Sąjungos Ministrų Taryba nustatė nacionalinės pieno kvotas septyniems dvylikos mėnesių periodams, kurie turi prasidėti 2008 m. balandžio 1d. Lietuvai patvirtinta 1 738 936 t pieno gamybos kvota, iš jų pardavimo perdirbti kvota sudaro 1 666 087 t, pardavimo tiesiogiai vartoti – 72 849 t.

2009 metais Lietuvoje primelžta apie 1,3 mln. tonų pieno (7 proc. mažiau palyginti su 2008 metais) (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Supirkto natūralaus pieno kiekių dinamika 2007-2009 metais

	2007	2008	2009
Supirkto natūralaus riebumo pieno kiekis, tūkst.t	1348	1376	1275
Absoliutus pokytis, tūkst.tonų		27	-101
Pokyčio tempas, %-tais		102%	93%

Sudaryta darbo autorės, remiantis LR statistikos departamento duomenimis

2009 m. Lietuvoje buvo laikoma 346 tūkst. melžiamų karvių, t.y. 3 proc. mažiau nei 2008 metais (žr. 2 lentelę).

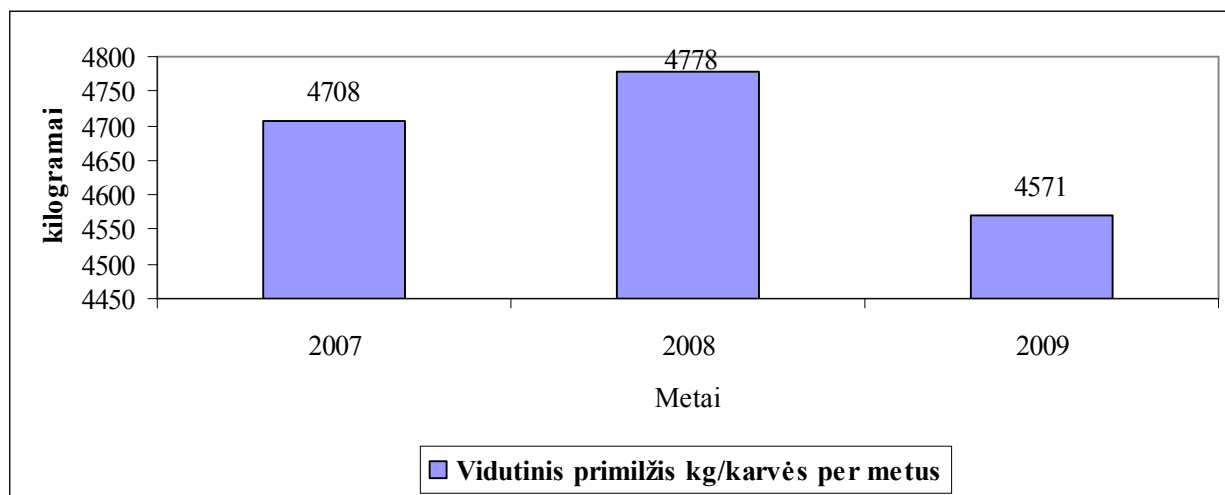
2 lentelė

Melžiamų karvių skaičiaus dinamika 2007-2009 metais

	2007	2008	2009
Karvės (melžiamos 2 metų ir vyresnės), tūkst.vnt	353	357	346
Absoliutus pokytis, tūkst.vnt		4	-11
Pokyčio tempas, %-tais		101%	97%

Sudaryta darbo autorės, remiantis LR statistikos departamento duomenimis

Pateiktuose duomenyse matome, kad karvių skaičius mažėjo tik 2 proc., tuo tarpu supirkto pieno kiekis sumažėjo 7 proc.. Vidutinis primilžis iš karvės mažiausias buvo 2009 metais ir siekė 4571 kilogramų (1 pav.), tuo tarpu kai Vokietijoje, Danijoje vidutinis primilžis iš karvės yra apie 8500 kilogramų per metus. Tokį didelį svyravimą lemia pašarų kokybė, laikomų karvių veislės.

1 pav. Vidutinis primilžis iš karvės Lietuvoje 2007-2009 metais

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis statistikos departamento duomenimis

Pieno pirkimo, sudėties bei kokybės vertinimo ir atsiskaitymo tvarka superkant iš gamintojų žalią pieną nustatyta pieno supirkimo taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2001 m. gegužės 9 d. įsakymu Nr. 146, nauja redakcija patvirtinta 2009 m. gruodžio 10 d. įsakymu Nr. Nr. 3D-963.

Žalias pienas iš gamintojų gali būti superkamas tik pasirašius pirkimo-pardavimo sutartį tarp gamintojo ir supirkėjo. Ši sutartis turi atitikti tipines pieno pirkimo-pardavimo sutarties sąlygas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. birželio 4 d. nutarimu Nr. 726. Siekiant užtikrinti, kad nebūtų superkamas pienas iš gamintojų, kurie neturi VI Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro Gyvulių registro centrinėje duomenų bazėje savo vardu registruotų karvių, VI „Pieno tyrimai“ vykdo Nustatytų reikalavimų parduodantiems pienu gamintojams prevencijos programą, patvirtiną 2008 m. rugpjūčio 12 d. įsakymu Nr. 3D-442.

Nacionalinis maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo institutas (buvusi Nacionalinė veterinarijos laboratorija) vykdo teršalų maisto produktuose naujų tyrimo metodų diegimo ir antimikrobinių medžiagų žaliame karvių piene ir jo gaminiuose stebėsenos programą, patvirtintą žemės ūkio ministro 2008 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 3D-125. Pagal šią programą bus įdiegti Europos Sąjungos reikalavimus atitinkantys analizės metodai, įvertinta žalio pieno ir jo gaminių tarša antimikrobinėmis medžiagomis, išsiaiškintos jų patekimo į žalią pieną ir jo gaminius

priežastys, bus taikomos poveikio priemonės bei numatytos tolimesnės priemonės, užtikrinančios žalio pieno ir jo gaminių saugą antimikrobinių medžiagų atžvilgiu.

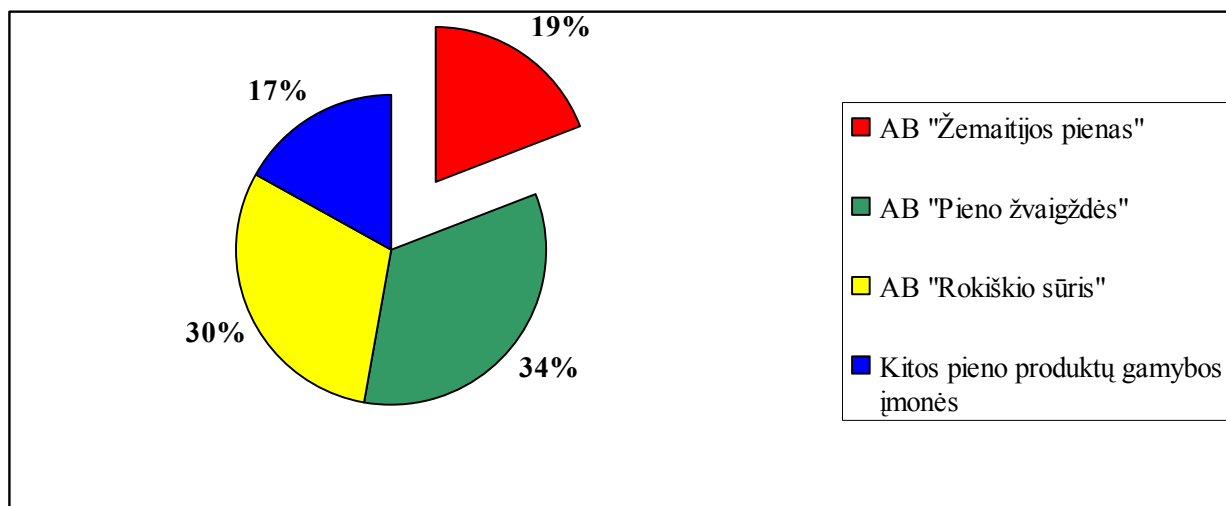
Apmokėjimas už žaliavinį pieną kiekvienoje ES šalyje vykdomas skirtingai. Olandijoje, atsižvelgiant į intervencines nugriebto pieno miltų ir sviesto kainas, nustatoma vieno kilogramo baltymų ir vieno kilogramo baltymų supirkimo kainos ir atitinkamai už rastus pieno kokybės pažeidimus gamintojams skiriami baudos taškai, vėliau pavirstantys į nuoskaitas. Lietuvoje dėl apmokėjimo už pieną taikomos metodikos keitimo diskutuojama kelerius metus, tačiau dėl pieno gamintojų nenoro daryti esminių pakeitimų, susijusių su pieno sudėtinių dalių įvertinimu, tokia metodika nekeičiama. Patvirtinti pagrindiniai supirkimo kainos formavimo principai, išdėstyti „Pieno supirkimo kainos priemokų ir nuoskaitų rekomendacinio diferencijavimo apraše“. Šie principai tik riboja taikomų priedų dydį, o kainos nustatomos bazinio rodiklio pienui. AB „Žemaitijos pienas“ pasiūlė peržiūrėti metodiką, atsižvelgiant į dabartinius pieno ir jo produktų vartotojų lūkesčius. Vartotojas renkasi mažiau kaloringus produktus, o dabartinė metodika neskatina gaminti labiau koncentruoto, o ypač baltymingesnio pieno. Pieno kaina turėtų susidėti iš aiškiai visiems suvokiamų sąvokų: kaina už riebalus ir kaina už baltymus.

Lietuvos žemės ūkio ministerijoje nutarta, kad ekonominės krizės metu šis klausimas ne pats aktualiausias, nes ir pakeitus pieno kainos skaičiavimo metodiką, padėtis pieno rinkoje dėl to nepagerės. Kita vertus, svarstyta, kad ir šio klausimo sprendimo ilgam atidėlioti neverta, nes tarp visų ES šalių tik Lietuvoje faktinis pieno kiekis perskaičiuojamas į bazinį, kurio rodikliai labai žemi (3,4 proc. riebumas ir 3,0 proc. baltymingumas).

Lietuvoje šiuo metu yra penkios pagrindinės pieno perdirbimo įmonės:

1. AB „Pieno Žvaigždės“;
2. AB „Rokiškio sūris“;
3. AB „Žemaitijos pienas“;
4. AB „Vilkyškių pieninė“;
5. UAB „Marijampolės pieno konservai“.

Remiantis rinkos informacinių sistemų duomenimis, daugiausia pieno produktų parduoda AB „Pieno žvaigždės“, t.y. net 34 proc. pieno produktų pardavimų (2 pav.). AB „Žemaitijos pienas“ yra trečia pagal pieno produktų pardavimų apimtį, parduodanti 19% visų Lietuvoje pagamintų pieno produktų.

2 pav. Pieno produktus gaminančių įmonių pardavimų pasiskirstymas 2009 metais

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB "Žemaitijos pienas" duomenų bazės informacija, Rinkos informacinių sistemų duomenimis ir AB "Rokiškio sūris" ir AB "Pieno žvaigždės" finansinių ataskaitų duomenimis

1.2. Efektyvumo esmė, matavimo rodikliai

Ūkio subjekto veiklai įvertinti naudojama daug skirtingų rodiklių. Veiklos sėkmingumui nustatyti ilgą laiką daugiausia dėmesio buvo sutelkta į galutinius rezultatus – pelną, pelningumą, investuoto kapitalo grąžą. Tačiau du vienodo pelningumo ūkio subjektai gali būti skirtingo efektyvumo lygio, kuris priklauso nuo išteklių naudojimo racionalumo. Efektyvumas yra svarbus ūkio subjekto veiklos sėkmę identifikuojantis matas, svarbus atliekant ne tik esamos būklės analizę, bet ir nagrinėjant perspektyviniu požiūriu, atskleidžiant papildomus rezervus ir veiklos gerinimo galimybes.

Ūkinės veiklos efektyvumo didinimą, suvokiant kaip būtiną ir labai svarbią veiklos plėtros sąlygą, visų pirma tikslinga apibrėžti veiklos efektyvumo sampratą bei aptarti efektyvumą įtakančius faktorius.

Mokslinėje literatūroje ekonominio efektyvumo sąvoka traktuojama labai įvairiai. Ekonomikos terminų žodyne (2005) ekonominis efektyvumas įvardijamas kaip išteklių panaudojimo veiksmingumas, kai norimas rezultatas pasiekiamas mažiausiomis įmanomomis sąnaudomis arba naudojant turimus išteklius pasiekiamas maksimalus įmanomas rezultatas.

Ekonomikos teorijoje ekonominis efektyvumas apibrėžiamas kaip produktyviųjų pastangų naudojimo lygis, užtikrinantis maksimalų rezultatą (Wonnacott P, Wonnacott R., 1997).

Kituose mokslinės literatūros šaltiniuose ekonominio efektyvumo sąvoka apibrėžiama kaip kriterijus, sprendžiant ar optimaliai yra paskirstomi ištekliai. Kaip teigia V. Boguslauskas ir G. Jagelavičius (2002), ekonominis efektyvumas vertinamas, išreiškiant veiklos rezultato kiekį, kuris palyginamas su tai veiklai reikalingais ištekliais ir tos veiklos apimtimi.

J. Mackevičiaus ir D. Poškaitės (1998) nuomone, ekonominis efektyvumas gali būti suprantamas kaip racionalus lėšų veiklos procese cirkuliavimas, duodantis teigiamą rezultatą, t.y. greitą veiklos proceso ciklą, kurio metu ne tik sukuriamas pelnas, bet ir pinigų srautas, reikalingas veiklos proceso tęstinumui palaikyti.

Pasak A. Andrijauskienės (2004), veikloje pasiekti rezultatai matuojami efektu ir efektyvumu. Šie įmonės veiklos rodikliai yra tarpusavyje glaudžiai susiję. Tačiau, kaip teigia K. Lukoševičius ir kt. autoriai (2005), reikia skirti šias dvi sąvokas. Efektas ekonominiu požiūriu – tai įmonės ūkinės veiklos poveikių rezultatas, kuris dažniausiai išreiškiamas vertine išraiška. Tuo tarpu ekonominis efektyvumas – tai įmonės veiklos veiksmingumas, rezultatyvumas, reiškiamas ta veikla pasiekto rezultato ir sąnaudų jam pasiekti santykiu. Taigi, ekonominis efektyvumas yra gamybos išteklių panaudojimo lygis, garantuojantis maksimalų rezultatą.

Apibendrinant, įvairių autorių nuomones, galima būtų daryti išvadą, kad ūkinės veiklos efektyvumo sąvoka gali būti apibrėžiama įvairiai, tačiau visais atvejais yra būtinas akcentavimas, jog turi būti vykdomos veiklos gaunamo ar gautino rezultato (efekto) palyginimas su tam rezultatui gauti reikalingomis sąnaudomis.

Toks požiūris rodo, kad efektyvumas gali būti didinamas iš esmės trimis būdais:

- veiklos efektyvumas didėja, kai sugebama naudojant tuos pačius išteklius padidinti gaunamą rezultatą;
- veiklos efektyvumas didėja, kai sugebama tą patį rezultatą gauti mažinant naudojamų išteklių sąnaudas;
- veiklos efektyvumas didėja, kai sugebama kartu ir didinti gaunamą rezultatą, ir mažinti naudojamų išteklių sąnaudas.

Kaip teigia S. Puškorius (2004), vertinant efektyvumą galima išskirti du aspektus: kaštų efektyvumą, kai rezultatai siejami su finansinių išteklių panaudojimu, ir darbo efektyvumą, kai rezultatai palyginami su reikšmingiausiu produktyvumo veiksnium – personalo dydžiu. Tačiau jei norime atlikti detalizuotą įmonės ekonominio efektyvumo įvertinimą ir pateikti išsamias išvadas, tuomet reikia daugiau informacijos: reikalinga sąnaudų apimties ir paskirstymo analizė, prekių gamybos savikainos analizė, pardavimo apimties analizė, reikalingas gamybinių pajėgumų išnaudojimo įvertinimas.

Taigi, įmonės ekonominio efektyvumo vertinimui naudojami ne tik finansiniai, bet ir nefinansiniai rodikliai, susieti su įmonės gamybine, investicine ir kita veikla.

Darbo jėgos panaudojimo efektyvumo rodikliai. Didėjant darbuotojų vaidmeniui įmonių veikloje, svarbu, kad įmonėje būtų panaudotos visos galimybės kuo efektyviau naudoti darbo išteklius, siekiant geresnių darbo rezultatų. Taigi darbo jėgos išteklių naudojimo ekonominis efektyvumas išreiškiamas darbo našumu, kuris rado konkretaus darbo produktyvumą (1 priedas). Bendruoju atveju, jis parodo veiklos efektyvumą: atliktas darbas lyginamas su darbo veiksmu, sunaudotu šiai veiklai atlikti (Martinkus ir kt., 2003).

Darbo našumas - tai darbuotojo pagamintos produkcijos kiekis per laiko vienetą. Ekonomikos moksle yra žinoma daug gamybos efektyvumo rodiklių, bet darbo našumas yra svarbiausias ir lemiamas gerovės veiksnys (Andrijauskienė, 2004). Darbo našumo didėjimas suprantamas kaip gebėjimas konkrečiu darbu per laiko vienetą pagaminti daugiau produkcijos. Produktų gamybą galima didinti ir kitu būdu – intensyvinant darbą, didinant jo tempus, geriau naudojant fizinius ir protinius išteklius (Andrijauskienė, 2004).

Išdirbio rodiklyje (1 priedas) atspindimas ne tik darbo jėgos našumas, nes gamybos apimtis gali didėti ir dėl kitų veiksnių: gaminamos produkcijos struktūros, atliktų investicijų į naujas technologijas ir pan.

Apibendrinant galima teigti, kad daugiausia darbo našumo pokyčiams įmonėje daro įtaką investicijos, kurios ir sudaro pagrindinius darbo našumo didinimo rezervus.

Sąnaudų lygio rodiklių nustatymas. Be sąnaudų negali būti uždirbama pajamų, be jų negali vykti jokia veikla. Sąnaudų lygio rodikliai parodo įmonės tam tikros veiklos (gamybinės, pardavimo, paslaugų, administravimo ir kt.) sąnaudų lygį arba kiek tam tikrų sąnaudų tenka vienam pardavimo litui (1 priedas). Jie netiesiogiai parodo tos veiklos pelningumą.

Produkcijos savikaina yra glaudžiai susijusi su visa įmonės ūkine finansine veikla ir ją apibūdinančiais rodikliais – darbo išteklių, gamybos programų, turto naudojimo, materialinio aprūpinimo, pelno ir pelningumo bei kitais ekonominiais rodikliais, todėl produkcijos savikainai turi įtakos kiekvienas įmonės ūkinės veiklos pakitimas (Mackevičius, 2005). Pieno perdirbimo įmonėse pagrindinė savikainos sudedamoji dalis – žaliavinis pienas. Pienas specifinė žaliavos rūšis, kurios gamybos kiekiai ir kokybė įtakojami sezoninių svyravimų.

Parduotų prekių savikaina vienam pardavimo litui yra reikšminga, nes kuo žemesnis jos lygis, tuo daugiau bendrovė gauna pelno parduodama produkciją. Įmonių veiklos praktika rodo, kad rodiklio kitimo ribos yra nuo 50% iki 90%. Jeigu minėtas rodiklis sudaro 50% ir mažiau, vadinasi įmonė ūkininkauja efektyviai ir pelningai (Gronskas, 2005).

Prie sąnaudų yra tikslinga priskirti administracinių sąnaudų sumą. Kadangi lietuviškoje atskaitomybės pelno (nuostolio) ataskaitoje į atskirą straipsnį neišskirtos administracinės išlaidos, todėl analogišką rodiklį yra tikslinga pavadinti veiklos sąnaudų vienam pardavimui litui rodikliu (1 priedas).

Veiklos sąnaudos – tai patirtos per ataskaitinį išlaidos, susijusios su įprastine įmonės veikla, vykdoma neatsižvelgiant į pardavimo apimtį, išskyrus finansinę, investicinę ir kitą veiklą. Kalbant apie veiklos sąnaudų vienam pardavimui litui rodiklio reikšmę, galima vienareikšmiškai teigti, kad kuo jis bus mažesnis, tuo yra geriau. Manoma, kad jis neturėtų būti didesnis kaip 17-18%. Šio rodiklio mažėjimo tendencija gali rodyti, kad yra gerai parengta sąnaudų mažinimo politika įvairiuose įmonės padaliniuose. (Mackevičius, 2005).

Sąnaudų mažinimas visada buvo ir bus aktualus nepriklausomai nuo ekonominės sanklodos. Įmonių vadovai, siekiantys gaminti aukštos kokybės produkciją, gauti pelną ir garantuoti įmonės veiklos tęstinumą yra priversti ieškoti galimybių, kaip racionaliau panaudoti išteklius, didinti gamybos efektyvumą, taikyti naujas darbo organizavimo formas, kad būtų sumažintos išlaidos. Jiems reikia išsamios ir objektyvios informacijos apie išlaidas, kad galėtų priimti teisingus valdymo sprendimus, daryti realias prognozes. Įmonės vadovai turėtų tiksliai skaičiuoti ir kontroliuoti padarytas išlaidas, nuolat svarstyti jų mažinimo galimybes (Mackevičius, 2003).

Turto apyvartumo rodikliai. Kartais veiklos efektyvumo rodikliai išskiriami į atskirą grupę, tačiau neretai nagrinėjami kartu su pelningumo rodikliais. Dalis autorių laikosi nuomonės, jog apyvartumo rodikliai (1 priedas) yra neatsiejami nuo pelningumo rodiklių ir apyvartumo rodiklius laiko ne tik savarankiškais, bet ir turto pelningumą sąlygojančiais veiksniais.

Apyvartumas – tai įmonės pajamų ir atitinkamos turto dalies santykis. Šis rodiklis parodo, kiek litų (ar centų) uždirba vienas įdėtas į turtą litas. Apyvartumo rodikliai dar vadinami aktyvumo rodikliais, nes jie parodo, kaip aktyviai įmonė naudoja savo turtą (Šlekienė, Klimavičienė, 1999).

Viso turto apyvartumo rodiklis. Rodiklis parodo, kaip efektyviai įmonė panaudoja turimą turtą realizacijos procesui garantuoti, t.y. kiek kiekvienam litui tenka realizacijos. Daugelis autorių pažymi, kad geras viso turto apyvartumo rodiklis yra lygus 1,6-1,8. Kaip rodo įmonių praktika, turto apyvartumo rodikliai labai daug priklauso nuo įmonės veiklos specifikos. Šis rodiklis gali būti apskaičiuojamas dienomis ir mėnesiais. Parodo, kiek vidutiniškai atitinkamai dienų ar mėnesių trunka viena viso turto apyvarta ir yra atvirkščiai proporcingas viso turto apyvartumo kartais rodikliui (Brealey, Myers, 2000).

Ilgalaikio turto apyvartumo rodiklis. Ilgalaikis turtas dažniausiai sudaro didžiausią lyginamąjį svorį įmonių turto sudėtyje ir turi labai svarbią reikšmę įmonės ūkinei gamybinei ir komercinei veiklai organizuoti bei plėtoti. Todėl ilgalaikio turto apyvartumo analizė leidžia išsamiau panagrinėti ūkinės įmonės veiklos efektyvumą.

Ilgalaikio turto apyvartumo rodiklio kitimą lemia tiek pardavimų, tiek ilgalaikio turto vertė. Manoma, kad mažas rodiklio kitimas labiau siejamas su pardavimo apimtys kitimu, o didelis rodiklio pasikeitimas dažniausiai priklauso nuo ilgalaikio turto vertės pasikeitimo. Ilgalaikio turto apyvartumas gali būti apskaičiuojamas tiek dienomis, tiek mėnesiais ir parodo, kiek vidutiniškai dienų ar mėnesių trunka viena ilgalaikio turto apyvarta.

Trumpalaikio turto apyvartumas parodo šio turto panaudojimo efektyvumą uždirbant pajamų iš pardavimų, t.y. kiek pajamų tenka vienam trumpalaikio turto litui. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo efektyviau naudojamas trumpalaikis turtas. Jis apskaičiuojamas kaip pajamų ir trumpalaikio turto santykis. Neatskirama nuo trumpalaikio turto apyvartumo skaičiuoti atsargų apyvartumą, juos reikia tarpusavyje lyginti. Šis rodiklis apskaičiuojamas kaip pardavimų savikainos ir atsargų santykis. Jis rodo prekių ir gamybos panaudojimą per metus. Kuo šis santykis didesnis, tuo daugiau turimos atsargos atliko apyvartų per metus. Tačiau didelis santykis gali rodyti mažas atsargas ir didelį pakartotinių užsakymų skaičių.

Taip pat būtina įvertinti debitorinio įsiskolinimo apyvartumą kartais. Jis parodo, kiek kartų per metus įmonė surenka savo lėšas atsiskaitymų procese. Jis apskaičiuojamas pardavimų pajamas dalijant iš debitorinio įsiskolinimo. Kai firmos parduoda produkciją skolon, svarbi tampa laiko trukmė nuo pardavimo momento iki apmokėjimo. Pirkėjų skolų apmokėjimo laikas parodo vidutinį dienų skaičių, kada produkcija yra apskaitoma kaip pirkėjų įsiskolinimas. Pardavimas skolon klientams didina pardavimų apimtį, tačiau dažniausiai yra nepageidaujamas didelis klientų įsiskolinimas.

Pelningumo rodikliai. Vienas iš svarbiausių įmonės veiklos rodiklių yra pelnas. Taip yra todėl, kad įmonių savininkas ir akcininkas investuoja lėšas į verslą, nes tikisi, kad jis bus pelningas. Pelnas reikalingas įmonės plėtojimui ir nuolatiniam finansavimui, finansiniam verslo pajėgumui palaikyti. Taigi pelnas yra labai svarbus įmonės veiklos rodiklis. Bendriausia prasme, pelnas suprantamas kaip teigiamas įmonės tam tikro laikotarpio (dažniausiai finansinių metų) ūkinės veiklos rezultatas (Gronskas, 2005).

Norint objektyviai įvertinti įmonės ūkinės veiklos efektyvumą įvairiais aspektais, jos konkurencingumą ir tęstinumo galimybes, nepakanka analizuoti absoliutinius pelno rodiklius ir jais remiantis priimti tam tikrus sprendimus. Daug išsamesnė informacija gaunama apskaičiavus pelningumo rodiklius.

Pelningumas yra pelno santykis su tam tikru įmonės veiklos rodikliu, turinčių ryšį su pelnu. Gali būti skaičiuojami ir analizuojami įvairūs pelningumai (1 priedas).

Bendrasis pardavimų pelningumas, veiklos pardavimų pelningumas ir grynasis pardavimų pelningumas atspindi pardavimų pelningumą įvairiose įmonės veiklos etapuose, nes kiekvieną jų apskaičiuojame atitinkamą pelno rodiklį dalydami iš pardavimo sumos (Mackevičius, Poškaitė, 1998).

Vienas iš svarbiausių yra bendrasis pardavimo pelningumo rodiklis. Nuo jo lygio ir pokyčių priklauso įmonės konkurencingumas, veiklos tęstinumas ir plėtros galimybės (Mackevičius, Poškaitė, Molienė, 2008, p. 75). Jeigu kurį nors laiką yra pastebimas mažėjantis bendrasis pardavimų pelningumas, tai pirmiausia reikėtų peržiūrėti produkcijos gamybos technologiją, gamybos įrenginių būklę, produkcijos asortimentą, išsamiai atlikti produkcijos savikainos ir kainų analizę. Rodiklio dydžio kitimas yra tam tikras indikatorius, kuris padeda suvokti įmonėje vykstančių ekonominių procesų plėtros tendencijas, ieškoti jų pasikeitimo priežasčių bei prognozuoti perspektyvą. Bendrasis pardavimų pelningumas stabilizuojamas, esant tokioms sąlygoms:

- silpna konkurencija, kuri neverčia mažinti kainų;
- kainų politika, kuria siekiama išlaikyti pelną, taikant prekybines nuolaidas, leidžianti turėti nuostolių derantis dėl kainų ir darant tokius sprendimus, kurie tiesiogiai lemia kainas;
- esant įvairiam gaminių asortimentui, skirtingų prekių pardavimų individualus pelningumas užtikrina planuotą įmonės bendrąjį pelningumą;
- individualus gaminių pelningumas, atsižvelgiant į skirtingus pirkėjų sluoksnius, padeda pasiekti planuotą vidutinį įmonės bendrąjį pelningumą;
- gamybos sąnaudos, įskaitant medžiagas, tiesiogines darbo sąnaudas ir kitas gamybos išlaidas, atitinka planuotą gamybos apimtį;
- sunaudota medžiagų savikaina ir atsargos atitinka sąmatą (Mackevičius J., 2005).

Bendrąjį pardavimų pelningumą lyginant su įprastinės veiklos pelningumu, galima sužinoti, kokią įtaką įprastinės veiklos pelningumui turėjo įmonės valdymo sprendimai ir finansinės bei investicinės veiklos pelningumas (Juozaitienė L., 2000). Įprastinė veikla – tai tokia veikla, kuriai ir buvo sukurta įmonė: gamyba, produktų teikimas, pardavimai.

Grynojo pelningumo rodiklio pranašumas yra tas, kad jis padeda įvertinti pelno mokesčio įtaką įmonės ūkinės veiklos efektyvumui ir padeda nustatyti išorės veiksnius, lemiančius įmonės veiklą (Mackevičius, 2005). Aukštesnis šio rodiklio lygis rodo geresnę įmonės finansinę būklę bei veiklos efektyvumą. Rodiklio padidėjimas rodo realizacijos efektyvumo padidėjimą. Tai

reiškia, kad kiekvienas realizuotas produkcijos vienetas kuria papildomą grynojo pelno dalį. Rodiklio mažėjimas reikalauja naujovių, įspėja, kad prekių konkurencingumas smunka. (Juozaitienė, 2000).

Analizuojant įmonės veiklos pardavimų pelningumo rodiklį, galima nuspręsti apie bendrovės vadovų gebėjimą kontroliuoti veiklos sąnaudų formavimąsi ir veiklos pelningumą. Kitaip tariant, šis rodiklis yra svarbus kontroliuojant pridėtinių sąnaudų naudojimą, neatsižvelgiant į įmonės investicinę politiką, dukterinių įmonių pelną, pagautę, įmonės finansinę veiklą ir mokesčius (Juozaitienė, 2000). Kai šis rodiklis mažesnis negu 5 proc., laikoma, kad yra nepatenkinamas.

Taigi visų pardavimų proceso tarpinių pelno rodiklių palyginimas, imant keletą ataskaitinių laikotarpių, leidžia padaryti išvadą apie atskirų įmonės veiklos etapų iki galutinio prekių pardavimo ar paslaugų suteikimo efektyvumą, kontroliuoti sąnaudų formavimąsi šiuose etapuose bei jų įtaką galutiniam grynojo pelningumo rodikliui. Pardavimų pelningumo rodikliai yra labai aktualūs ir reikšmingi tiek įmonių vadovams, tiek ir išoriniams analitinės informacijos vartotojams, skolinantiems lėšas ar teikiantiems materialinius išteklius. Jie nusako įmonės patikimumą ir padeda jai siekti stabilumo rinkoje. Šių rodiklių dydžių mažėjimas yra signalas įmonių vadovams susirūpinti ir ieškoti galimybių padėčiai pagerinti (Mackevičius, Poškaitė, 1998).

Investuotojai daugiau domisi investicijų pelningumu bei jų naudojimo efektyvumu. Tuo tikslu skaičiuojamas nuosavo kapitalo pelningumo rodiklis, kuris įvertina bendrą darbo ir gamybos organizavimo, pardavimo ir finansinės veiklos efektyvumą bei įmonės gebėjimą mokėti mokesčius.

Iš šio rodiklio galima spręsti, ar pelningos yra akcininkų investicijos, ar įmonės vadovai geba efektyviai naudoti jiems patikėtas lėšas. Aukštos šio rodiklio reikšmės gali būti susijusios tiek su dideliu įmonės pelnu, tiek su maža savininkų nuosavybe. Aukštas šio rodiklio dydis žada investuotojams didelius dividendus.

Nuosavo kapitalo pelningumas paprastai lyginamas su palūkanų normomis ir jei apskaičiuotas rodiklis yra mažesnis už palūkanas, tada savininkų investicijos į šią įmonę gali sumažėti (Juozaitienė, 2007).

Įmonės visų išteklių panaudojimo efektyvumą geriausiai rodo turto pelningumas. Šis rodiklis parodo, kiek grynojo pelno uždirba vienas turto litas arba, kokia viso turto dalis susigražinama pelno pavidalu, t.y. apibūdinamas įmonės sugebėjimas efektyviai ir pelningai naudoti turtą. Aukštesnė rodiklio reikšmė parodo efektyvesnę turto panaudojimą. Remiantis šiuo rodikliu, galima nustatyti, kokie veiksniai lemia turto pelningumo didėjimą arba mažėjimą. Jei

šis rodiklis lygus 0, vadinasi, įmonė grynojo pelno neturi. Kita vertus, aukšta šio rodiklio reikšmė gali reikšti, jog įmonė dirba labai pelningai arba kad ji turi nedaug turto (Juozaitienė, 2007).

Pelningumo rodikliai įtikinamai parodo, koks yra bendrovės investicinių ir finansinių sprendimų lygis. Be to, padeda nustatyti firmos vadovų gebėjimą gauti pelno parduodant gaminius, taip pat didinti savininkų nuosavybę. Jei pelno gaunama nedaug, negali didėti bendrovės turto vertė, tai negali augti ir jos akcijų kaina.

Įmonės finansinės veiklos efektyvumą objektyviausiai parodo kapitalo pelningumo rodikliai. Akcinio kapitalo pelningumas parodo, kiek įmonės uždirbo grynojo pelno akcininkų investicijų kiekvienam litui. Nuosavo kapitalo pelningumas rodo grynąjį pelną, tenkantį vienam nuosavo kapitalo vertės vienetui ir iš šio rodiklio galima spręsti, ar pelningos akcininkų investicijos. Apskaičiavę akcijos kainos ir vienai akcijai tenkantį pelną galėsime spręsti kaip galimi akcininkai reaguoja į įmonės uždirbtą pelną.

Taigi reikšmingiausi pelningumo rodikliai yra tie, kurie atspindi pagrindinių įmonės veiklos procesų efektyvumą. Kiekvienas turto savininkas, gamindamas konkrečią produkciją ar suteikdamas paslaugas, tikisi gauti tam tikrą pelno sumą. Todėl visada svarbu žinoti, kokias galimybes jis turi šiam tikslui pasiekti ir kokie faktoriai lemia pelningą veiklą.

Apibendrinami galime teigti, kad įmonių veiklos ekonominį efektyvumą geriausiai apibūdina darbo našumo, sąnaudų lygio, turto apyvartumo ir pelningumo rodikliai. Šiuos rodiklius naudosime darbe AB „Žemaitijos pienas“ ekonominio efektyvumo įvertinimui.

1.3. Įmonės ekonominį efektyvumą įtakoiantys faktoriai ir jų klasifikacija

Norint objektyviai ir pilnai įvertinti efektyvumą, prioritetu išlieka ne tik rodiklių nustatymas, bet ir tų rodiklių rezultatą įtakančių veiksnių, lemiančių įmonės veiklą, nustatymas. Įmonės ūkinės veiklos efektyvumą lemiančius veiksnius autoriai (Girdzijauskas, Jefimovas, 2006) skirsto į dvi grupes:

1. vidaus aplinkos veiksniai;
2. išorės veiksniai.

D. Šlekienės ir I. Klimavičienės nuomone, vidinius aplinkos veiksnius galima skirstyti į:

1. Pagrindiniai:
 - 1.1 gamybiniai;
 - 1.2 negamybiniai
2. Nepagrindiniai:
 - 2.1 darbo drausmės pažeidimai;

2.2.struktūros pakeitimai;

2.3.strategijos pakeitimai.

Išorinius veiksnius galima skirstyti į:

2.1 Ekonominės aplinkos;

2.2 Socialinės aplinkos;

2.3 Gamybinės aplinkos.

Tačiau R.Norvaišienės (2004) nuomone, investicijų įgyvendinimas yra bene svarbiausia sąlyga sprendžiant praktiškai visus strateginius ir didžiąją dalį einamųjų įmonės plėtros ir efektyvios veiklos užtikrinimo uždavinių.

- investicijos yra pagrindinis gamybinio potencialo formavimo šaltinis;
- investicijos – pagrindinis ekonominės plėtros strateginių tikslų įgyvendinimo mechanizmas;
- investicijos – svarbiausias turtas ir struktūros optimizavimo mechanizmas;
- investicijos – pagrindinis veiksnys, darantis įtaką kapitalo struktūros formavimui;
- investicijos – svarbiausia įmonės rinkos vertės augimo užtikrinimo sąlyga;
- investicijos – pagrindinis ilgalaikio materialaus ir nematerialaus turto atkūrimo instrumentas;
- investicijos – vienas iš įmonės veiklos rizikos valdymo instrumentų.

Ilgalaikė ir efektyvi įmonių veikla, jų teisingas vystimasis bei konkurentabilumo gerinimas didele dalimi priklauso nuo investicinio aktyvumo lygio bei investicinės veiklos apimčių. Investicijas galime laikyti vienu iš pagrindinių įmonės vidaus aplinkos efektyvumo veiksnių. Investicijos įtakoja ir darbo našumą, ir išlaidų lygį, ir pelningumą.

Išoriniai veiksniai atsiranda už įmonės ribų ir tiesiogiai daro poveikį įmonės veiklos rezultatams, pavyzdžiui Europos Sąjungos eksporto rėmimo politika.

Kiekviena įmonė savo veikloje nuolat siekia didinti efektyvumą, nes nuo to priklauso jos sėkmingo darbo rezultatas. Efektyvumas pasiekiamas tik nenutrūkstamai ir sistemingai atliekant rodiklių ir juos įtakančių faktorių analizę.

1.3.1. Vidaus aplinkos faktoriai

Be investicijų praktiškai negali išsiversti nei viena įmonė, sprendžianti strateginius bei einamuosius įmonės veiklos klausinius, nes investicijos yra pagrindinis gamybinio potencialo formavimo šaltinis, svarbiausias turto struktūros optimizavimo mechanizmas, pagrindinis

veiksny, turintis įtakos ilgalaikės kapitalo struktūros formavimui, materialaus ir nematerialaus turto kūrimo instrumentas.

Įmonės investicinė veikla apibūdinama kaip tikslingai vykdomas procesas, apimantis: būtinų investicinių išteklių radimą, efektyvių investicinių instrumentų atranką, investicinės programos, subalansuotos pagal pasirinktus parametrus, formavimą ir jos įgyvendinimo užtikrinimą (Norvaišienė, 2004).

Terminas investicijos yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio „invest“ ir reiškia „įdėti“. Investicijas dar galima būtų apibūdinti kaip lėšų įdėjimą dabar, tikintis tų lėšų padidėjimo ateityje. Tuo pačiu lėšų pridaugio turi pakakti tam, kad investuotojui būtų kompensuota tai, kad jis šiuo periodu atsisako naudoti turimas lėšas, jis turi būti įvertintas už riziką, jam turi būti atlyginti būsimi infliacijos nuostoliai.

Investicijos - finansinių, materialinių ar nematerialinių išteklių sąnaudos, investuojamos materialiam, nematerialiam ar finansiniam turtui įsigyti, siekiant gauti tam tikrą ekonominį ar neekonominį efektą, o jų įgyvendinimas grindžiamas rinkos principais ir susijęs su laiko veiksniu, rizika ir likvidumu (R. Norvaišienė, 2004).

Griežta ekonomine prasme investicijos reiškia naujų kapitalo prekių sukūrimą, skirtingai nuo vartojimo prekių gamybos (K. Kancerevyčius 2004).

Išanalizavus daugelio autorių pateiktus investicijų apibrėžimus, galima teigti, kad pagrindinis investicijų įgyvendinimo motyvas - iš jų gaunamas pelnas, kuris yra pagrindinis ūkinės veiklos tikslas.

Darbo praktinėje dalyje bus analizuojamos įmonės realios investicijos, todėl toliau plačiau apžvelgiame realių investicijų vykdymo ypatumus bei pagrindines investavimo formas.

Investicijas galima klasifikuoti pagal tam tikrus požymius. Iš esmės investicijos yra klasifikuojamos pagal investicijų objektą, trukmę, dalyvavimą investavimo procese, investicinių lėšų priklausomybę (Бланк, 2002). Remiantis investicijų objektu, yra skiriamos realios, nematerialios ir finansinės investicijos.

Realios investicijos - investicijos ilgalaikiam turtui sukurti, įsigyti ar jo vertei padidinti.

Nematerialios investicijos - tai investicijos į nematerialųjį turtą, kuriuo gali būti patentai, licencijos, tyrinėjimo darbai.

Finansinės investicijos - tai investicijos į įvairius finansinius instrumentus, kurių didžiąją dalį sudaro investicijos į vertybinius popierius.

Pagal investavimo trukmę investicijos skirstomos į trumpalaikes ir ilgalaikes. *Trumpalaikės investicijos* trunka iki 1 metų ir daugiausiai naudojamos finansinėse investicijose, o

ilgalaikių investicijų trukmė būna ilgesnė nei 1 metai, jos naudojamos pagrindinėms gamybos priemonėms atnaujinti.

Daugelyje šalies įmonių pagrindinė investicinė veikla yra realios arba dar kitaip vadinamos kapitalo investicijos.

„Realios investicijos - investicijos į materialius objektus: pastatus, statinius, įrengimus bei mašinas ir t.t., nukreiptos į pagrindinio kapitalo plėtrą bei atnaujinimą, o ne į popierinius aktyvus (Лапуста, Николский, 2002)“.

1.3.2. Išorinės aplinkos faktoriai

Kiekvieno ūkio subjekto veikla yra veikiama vidinių ir išorinių sąlygų. Jei vidinius galima planuoti ir valdyti, tai išoriniai pokyčiai yra sudėtingiau prognozuojami. Todėl išorinės analizės tikslas – išsiaiškinti, kaip išoriniai veiksniai veiks pasirinktą verslą: ką duos teigiamo (verslo galimybės ir ką duos neigiamo (verslo pavojai) (Švelienė, 2004).

Taigi bet kokią rinką veikiančios išorinės sąlygos, dažnai suprantamos kaip makroaplinka, kuri yra skirstoma į skirtingus elementus į jų svarbą ir prigimtį. Kai kurių autorių makro aplinka tapatinama su valstybės poveikiu ekonomikai.

Eksporto ekonominiam efektyvumui įvertinti pasitelkiam eksporto bendrąjį pelningumo koeficientą ir eksporto grynąjį pelningumą išreikštą absoliutine verte ir koeficientais. Jei eksporto bendrojo pelningumo koeficientas didesnis už 1 (vienetą) ir didesnis už įmonės bendrąjį pelningumo koeficientą, tai paroduodama eksportui produkcija yra įmonei ekonomiškai naudinga, taigi verta didinti produkcijos pardavimo apimtį.

Europos Sąjungos pieno rinkos situacijai reguliuoti gali būti taikoma ir kita priemonė sviesto ir nugriebto pieno miltelių intervenciniai pirkimai. 2009m. sviesto intervencinė kaina buvo lygi 759,62 Lt/100 kg (2,2 Eur/kg), nugriebto pieno miltelių – 586,29 Lt/100 kg (169,80 Eur). Intervencinius pirkimus reglamentuoja šie ES teisės aktai:

- Komisijos reglamentas (EB) Nr. 105/2008, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1255/1999 taikymo taisykles dėl intervencijos sviesto rinkoje;
- Komisijos reglamentas (EB) Nr. 214/2001, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 1255/1999 taikymo taisykles dėl intervencijos nugriebto pieno miltelių rinkoje.

Žemės ūkio ministerija įgyvendina paramos priemonę „Pienas vaikams“, pagal kurią Europos Sąjunga lėšos skiriamos tam, kad kompensuotų dalį pieno produkto kainos visiems

vaikams, lankantiems ikimokyklinio ugdymo ir bendrojo lavinimo mokyklas, o nacionalinės lėšos skiriamos tam, kad darželinukai ir pradinukai kasdien gautų pieno (ar kito remiamo pieno produkto, pvz., kefyro, jogurto, varškės) porciją nemokamai. Paramos įgyvendinimą reglamentuoja šie teisės aktai:

- Komisijos reglamentas (EB) Nr.657/2008, kuriuo nustatomos išsamios Tarybos reglamento (EB) Nr. 1234/2007 taikymo taisyklės, susijusios su Bendrijos pagalba aprūpinant pienu ir tam tikrais pieno produktais švietimo įstaigų moksleivius;

- 2008-08-27 žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-478 „Dėl paramos už pieną vaikams administravimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 99-3846).

Priemonę administruoja VĮ Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra.

Europos Komisija įsteigė aukščiausio lygio vadovų grupę, siekdama ištirti trumpalaikes ir ilgalaikes pieno sektoriaus perspektyvas, visų pirma atsižvelgiant į numatytą visišką pieno kvotų panaikinimą 2015 m. Tuo pačiu metu Komisija diegia pieno rinkos stabilizavimo artimiausiu laikotarpiu priemones.

1.4. Bankroto diagnostika

Įmonių veikla visada buvo ir yra susijusi su įvairių rūšių rizika. Rizikos ypač daugėja, plečiantis rinkoms ir didėjant konkurencijai. Objektivus padėties vertinimas, gebėjimas numatyti riziką, teisingų sprendimų priėmimas tinkamu laiku finansų, investicijų, technikos ir technologijos, darbo organizavimo, naujų prekių ir paslaugų kūrimo bei kitose srityse yra svarbios įmonės veiklos stabilumo ir tęstinumo prielaidos.

Įmonių bankrotą lemia tiek išorės, tiek vidaus veiksniai. Dažniausiai pasitaikantys išorės veiksniai yra šalies ekonominės ir politinės padėties nestabilumas, valiutų kursų skirtumai, konkurencija. Vidaus veiksniai – tai veiksniai, tiesiogiai susiję su įmonių vadovų turimu verslo supratimu (neracionalus išteklių naudojimas, pasenusios technologijos naudojimas).

Lietuvos Respublikos bankroto įstatyme bankrotas tai nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka. Bendriausia prasme bankrotas kai įmonė (ar asmuo) nesugeba sumokėti skolų.

Bankroto prognozavimo metodikas nagrinėjo daugelis ekonomistų, tačiau didžiausią indėlį į bankroto prognozavimą įnešė E. Altman (1968), modifikavęs jau kitų ekonomistų sukurtą Z modelį. Pirmajame jo modelyje tiesine funkcija bankroto tikimybė buvo apskaičiuota remiantis 2 rodikliais: likvidumo bei įmonės finansinio priklausomumo koeficientu. Per tam tikrą laiką

buvo surinkti 19 įmonių finansinę būklę indikuojančių rodiklių duomenys. Dviejų rodiklių modelio patikimumas siekė tik 50 proc., todėl modelis buvo ir toliau tobulinamas, kol įgavo dabartinėje mokslinėje literatūroje pateikiamą 5 rodiklių Altman modelio pavidalą.

Kanados mokslininkai, vadovaujami G. Springate, atrinko Kanados bankrutavusių ir mokių įmonių finansines ataskaitas. Mokslininkai analizavo 19 finansinių rodiklių, priklausančių mokumo, pelningumo, skolos ir veiklos efektyvumo grupėms. Springate išbandęs modelį su 40 įmonių, nustatė, kad bankrotą galima nustatyti 92 proc. tikslumu, o vėliau Sands naudodamas šį modelį, ištyręs stambesnes įmones, nustatė, kad jo tikslumas yra 83 proc.

E.I.Altmano modelio pritaikomumą įmonėms, kurių akcijos kotiruojamos vertybinių popierių biržoje, tyrė daugelis užsienio mokslininkų. John S. Grice ir Robert W. Ingram kėlė klausimą, ar šis modelis nepaseno, ar jis tinka šių laikų įmonių bankrotui prognozuoti. Taikydami Altmano modelį, J. S. Grice ir R. W. Ingram ištyrė įmonių 1988 - 1991 m. finansines ataskaitas ir padarė išvadą, kad jis tinka prognozuoti tiek bankrotą, tiek mažesnius finansinius sukrėtimus. Jų atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad Altmano modelis labiausiai tinka gamybinės pakraipos įmonių bankrotui prognozuoti.

Įmonių bankrotai Lietuvoje tapo įprastu rinkos ekonomikos reiškiniu, sukeliančiu daug neigiamų pasekmių ne tik pačiai įmonei, bet ir valstybei bei visuomenei. Siekdami užtikrinti sėkmingą įmonių veiklą, jų vadovai turi mokėti įvertinti savo verslo riziką ir priimti veiksmingus sprendimus grėsmėms išvengti arba joms įveikti. Finansinių duomenų naudojimas yra paprasčiausias būdas įmonės veiklos tęstinumui įvertinti. Įmonės bankroto užuomazgas ir jo grėsmę galima pastebėti nagrinėjant finansinių ataskaitų straipsnių pokyčius, skaičiuojant ir lyginant santykinis finansinius rodiklius, analizuojant jų dinamiką, taikant bankroto prognozavimo modelius.

Atrinkęs penkis rodiklius, apibūdinančius skirtingus įmonių finansinės veiklos aspektus, Altmanas sudarė tokį modelį:

$$Z = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1 X_5; \quad (1)$$

čia: X_1 - grynojo apyvartinio kapitalo efektyvumas, išreikštas grynojo apyvartinio kapitalo ir viso turto santykiu;

X_2 - sukaupto kapitalo efektyvumas, išreikštas nepaskirstytojo pelno ir viso turto santykiu;

X_3 - bendrasis pelningumas, išreikštas bendrojo pelno ir viso turto santykiu;

X_4 - skolos padengimo nuosavu kapitalu rodiklis, išreikštas nuosavo kapitalo ir skolinto kapitalo santykiu;

X_5 - turto apyvartumas, išreikštas pardavimų ir viso turto santykiu.

Pagal šį modelį Altmano gauta ribinė Z reikšmė buvo 2,675, o gautas reikšmių intervalas - nuo $Z = 1,21$ iki $Z = 2,99$ - rodė tarpinę įmonių būklę bankroto grėsmės požiūriu. Bankroto tikimybė priklausomai nuo Z reikšmės pasiskirstė taip:

- iki 1,21 - labai didelė;
- nuo 1,21 iki 2,7 - didelė;
- nuo 2,8 iki 2,9 - maža;
- daugiau kaip 3,0 - labai maža.

Springate modelį sudaro keturi kintamieji:

A-Apyvartinio kapitalo ir viso turto santykis;

B-pelno neatskaičius palūkanų ir mokesčių ir viso turto santykis;

C-pelno neatskaičius mokesčių ir trumpalaikio turto santykis;

D-pardavimų ir viso turto santykis.

Sujungęs keturis rodiklius, apibūdinančius skirtingus įmonių finansinės veiklos aspektus, Springate sudarė tokį modelį:

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D \quad (2)$$

Pagal šį modelį įmonei gresia bankrotas, kai $Z < 0,862$.

Lietuvoje bankroto galimybę 1999 m. pirmą kartą pritaikė Jonas Mackevičius ir Dalia Poškaitė (1999). Remdamiesi 1995–1999 m. duomenimis, jie tyrė Lietuvos pieno pramonės įmonių – AB „Rokiškio sūris“, AB „Žemaitijos pienas“ ir AB „Biržų akcinė pieno bendrovė“ – bankroto tikimybę. Nustatyta, kad AB „Žemaitijos pienas“ finansinius rodiklius apskaičiuotoms Z reikšmėms būdinga mažėjimo tendencija, bet jos nėra kritinės. Minėti autoriai teigė, kad įmonių bankrotui ir veiklos tęstinumui prognozuoti Altman modelį taikyti yra tikslinga.

Įvertinus užsienio šalyse ir Lietuvoje įmonių veiklos prognozavimui taikomus metodus nustatyta, kad objektyviausiai įmonių bankroto grėsmę leidžia prognozuoti E. Altmano ir G. Springate bankroto prognozavimo modeliai.

1.5. Tyrimo metodai

Socialinės-ekonominės statistikos uždavinių sprendimas grindžiamas aprašomosios ir matematinėmis statistikos metodais – grafiniu vaizdavimu, dinamikos eilutėmis, duomenų padėties ir klaidos charakteristikomis, koreliacija, regresine analize ir pan., kurie atitinkamai atskleisti šiame poskyryje ir pritaikyti tiriamojoje dalyje, analizuojant pieno pramonės įmonės ūkinės veiklos efektyvumą ir jo didinimo galimybes (Rudzkienės, 2005).

Kaip nurodo J. Bagdonas ir kt. (2007), daugelis socialinių-ekonominių reiškinių kinta laiko atžvilgiu ir tai atspindi dinamikos eilutės, kurias tirti apskaičiuojami dinamikos eilučių analitiniai rodikliai. Dinamikos eilutės dviejų lygių santykis yra vadinamas didėjimo tempu:

Baziniai didėjimo tempai skaičiuojami taip:

$$T_d = \frac{y_n}{y_1} * 100 \quad (3)$$

Grandininiai didėjimo tempai skaičiuojami taip:

$$T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} * 100 \quad (4)$$

Padidėjimo tempu vadiname absoliutaus padidėjimo santykį su lygiu, pasirinktu baze.

Baziniai padidėjimo tempai skaičiuojami taip:

$$T_d = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100 \quad (5)$$

Grandininiai padidėjimo tempai skaičiuojami taip:

$$T_d = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100 \quad (6)$$

Dinamikos eilutės dviejų lygių skirtumą vadiname absoliučiu padidėjimu. Ji gali turėti teigiamą ir neigiamą reikšmes, kurios parodo dinamikos eilutės lygio padidėjimą arba sumažėjimą. Absoliutus padidėjimas (sumažėjimas) apskaičiuojamas taip:

$$\text{Bazinių rodiklių absoliutus padidėjimas skaičiuojamas taip: } \Delta y = y_n - y_1; \quad (7)$$

$$\text{Grandininių rodiklių absoliutus padidėjimas skaičiuojamas taip: } \Delta y = y_n - y_{n-1}; \quad (8)$$

Čia: y_n – galutinis (paskutinis) eilutės lygis; y_1 – pradinis (pirmas) eilutės lygis.

Vidutinis lygis apskaičiuojamas naudojant paprasto aritmetinio vidurkio formulę:

$$x = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n} \quad (9)$$

Vidurkis – tai populiariausias duomenų vidurkio (centro) matas, apskaičiuojamas sudėjus visas reikšmes ir padalinius iš reikšmių skaičiaus.

Kadangi statistika nagrinėja įvairius socialinius-ekonominius reiškinius, kurių tarpusavio ryšiai yra skirtingi, todėl būtina nustatyti, kokie reiškiniai yra tarpusavyje susiję ir kokia

priklausomybė tarp jų egzistuoja (Bagdonas ir kt., 2007). Pasak V. Bartosevičienės, statistika orientuojasi į kiekybinį ryšio įvertinimą – sprendžiama, koks ryšio stiprumas, kokia jo kryptis, tam dažniausiai pasitelkiant koreliacinę metodologiją. Ryšių glaudumui nustatyti statistikos praktikoje dažnai naudojamas Brove-Pirsono koreliacijos koeficientas, kuris skaičiuojamas pagal formulę:

$$r = \frac{\sum (x - \bar{x}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{(\sum (x - \bar{x})^2) * (\sum (y - \bar{y})^2)}} \quad (10)$$

Čia: r – Brove-Pirsono koreliacijos koeficientas; \bar{x} - faktoriaus požymio reikšmės vidurkis; \bar{y} - rezultatinio požymio reikšmės vidurkis;

Koreliacijos koeficiento reikšmė gali kisti intervale [0;1]. Kuo reikšmė artimesnė vienetui, tuo ryšys tarp dviejų kintamųjų yra glaudesnis. Taip pat svarbu pastebėti, kad tiesinės koreliacijos koeficiento ženklas sutampa su regresinės lygties koeficiento a ženklu, kuris rodo ryšio kryptį, t.y. (+) – tarp kintamųjų tiesioginis ryšys, (-) – tarp kintamųjų atvirkštinis ryšys (Valkauskas, 1995).

Norint sėkmingai valdyti įmonę ir nebijoti konkurencinės kovos, būtina vis dažniau žvelgti į ateitį, numatyti būsimus įvykius, galimą grėsmę ir riziką, t.y. prognozuoti įmonės veiklą. Prognozavimas – tai būsimos nagrinėjamojo proceso eigos nustatymas, atsižvelgiant į turimą praktinį patyrimą ir priimtas teorines prielaidas. Prognozuoti – tai nereiškia vien tik numatyti ateities įvykius, bet ir mėginti paveikti (Jeigu įmanoma skatinti jų atsiradimą arba atvirkščiai, stengtis, kad jie neįvyktų). Prognozavimas gali būti atliekamas tiek kokybiniu, tiek kiekybiniu būdu (Boguslauskas, 1999).

Kokybinė analizė yra intuityvus vertybinis prognozavimo traktavimas, paprastai grindžiamas ekspertų nuomonėmis. Kokybinėmis analizės etape nagrinėjamos kokybinės įmonės veiklos problemos. Tuo tikslu turi būti išnagrinėti rodikliai, darantys lemiamą įtaką pelningumui, efektyvumui ar konkurencingumui.

Kiekybinės prognozės etape yra labai svarbus laiko veiksnys. Ankstesnės analizės metu išnagrinėti rodikliai leidžia nustatyti įmonės plėtojimosi tendencijas ir kartu apibrėžti ateities perspektyvas (Mackevičius, Poškaitė, 1998).

Prognozės dažniausiai sudaromos remiantis ataskaitiniais duomenimis. Dažniausiai naudojami regresiniai modeliai. Šių modelių laisvas kintamasis yra laikas. Vienas iš regresinių modelių būtų trendas (Boduslauskas, 2003). Trendas – tai laiko eilučių komponentė, išreiškianti bendrą didėjimo ar mažėjimo tendenciją. Yra skiriamos šios trendo rūšys: tiesinis trendas (jis taikomas, kai matavimo gretimų reikšmių skirtumai, t.y. pirmieji skirtumai, yra

artimi vienas kitam), parabolinis trendas (antros eilės parabolinis trendas yra laiko eilučių, kurių duomenų antrieji skirtumai vienas nuo kito nedaug skiriasi), eksponentinis trendas (jis stebimas, kai duomenys keičiasi beveik vienodu procentu) (Bartosevičienė ir kt., 2004).

$$\text{Tiesinis trendas, aprašomas regresijos lygtimi: } y_t = a + b * t \quad (11)$$

Antro laipsnio parabolės trendas, aprašomas šia regresijos lygtimi

$$y_t = a_0 + a_1 t + a_2 t^2 \quad (12)$$

Čia: y_t – teoriškai aplyginta prognozuojama reikšmė, a ir b – mažiausių kvadratų būdu apskaičiuojami regresijos lygties koeficientai, t – periodas.

Koeficientai a ir b apskaičiuojami taip:

$$b = \frac{n \sum (t y_t) - \sum t \sum y_t}{n \sum t^2 - (\sum t)^2} \quad (13)$$

$$a = \frac{1}{n} (\sum y_t - b \sum t) \quad (14)$$

Regresinės lygties pasirinkimą apsprendžia determinacijos koeficientas, kuris parodo, kokią viso išėjimo kintamojo dalį nulemia įėjimo kintamojo kitimas. Jei determinacijos koeficientas yra mažesnis už 100 proc., vadinasi, yra kitų, nuo įėjimo kintamojo nepriklausančių ir neįvertintų veiksnių. Kuo determinacijos koeficientas didesnis, tuo tiksliau galima prognozuoti.

$$D = R^2 * 100\% = \sqrt{1 - \frac{\sum (y - y_t)^2}{\sum (y - \bar{y})^2}} * 100 \quad (15)$$

Čia: R – koreliacijos koeficientas, D – determinacijos indekso pošakinis reiškinys, vadinamas determinacijos koeficientu (Molienė, 2004).

Prognozavimo metu nustatomos įmonės stipriosios pusės, ištiriami veiksniai, darantys įtaką įmonės veiklos efektyviam funkcionalumui, sukaupiama papildomos informacijos apie įmonės ūkinės veiklos galimybes, pateikiamos gairės tolesnei įmonės veiklos plėtrai. Taigi prognozavimą galima įvertinti kaip prevencinę priemonę, siekiant nustatyti pavojų bei grėsmę ir už-tikrinti jiems kelią, siekiant atrasti nepanaudotus įmonės plėtros rezervus (Mackevičius, 2005). Tačiau pasak V.Snieškos ir kt. (2001), prognozavimas nėra tikslus mokslas, todėl neverta tikėtis, kad jis duos teisingus visų išskylančių problemų sprendimus.

Analizuojant veiksnių įtaką pardavimams, naudojantis Pašė ir Laspeireso indeksais nustatysime kiek pardavimai pasikeitė dėl kiekio ir kiek dėl kainos pasikeitimo.

Pašė indeksas :

$$P_p = \frac{\sum (p_{c,t_n} * q_{c,t_n})}{\sum (p_{c,t_0} * q_{c,t_n})} \quad (16)$$

Laspeireso indeksas:

$$P_L = \frac{\sum (p_{c,t_n} * q_{c,t_0})}{\sum (p_{c,t_0} * q_{c,t_0})} \quad (17)$$

Santykinių rodiklių (koeficientų) analizė – plačiausiai finansų analizės specialistų naudojamas įrankis. Santykiniai rodikliai – tai vieno ar kelių absoliutinių rodiklių ir kito vieno ar kelių absoliutinių rodiklių santykis, apibūdinantys tam tikrą įmonės veiklos sritį. Naudojant santykinius rodiklius, galima gana objektyviai ir tiksliai įvertinti įvairias įmonės veiklos puses, atskleisti rezervus ir nepanaudotas galimybes, prognozuoti ir priimti optimalius valdymo sprendimus. Santykinio rodiklio skaitiklis ir vardiklis turi būti vienodai įvertinti ir išmatuoti, priklausyti tam pačiam laikotarpiui.

2.AB „ŽEMAITIJOS PIENAS“ EKONOMINĖS VEIKLOS EFEKTYVUMO ANALIZĖ

2.1. AB „Žemaitijos pienas“ apžvalga

Akcinė bendrovė „Žemaitijos pienas“ – viena didžiausių ir moderniausių Lietuvos pieno perdirbimo ir pieno produktų gamybos bendrovių, supirko apie 20% viso Lietuvoje gaminamo žaliavinio pieno. AB „Žemaitijos pienas“ įkurta 1924 metais. Tais metais pradėjo veikti Telšių pieninė, kurios pajėgumas tuo metu buvo vertinamas kaip išties didelis. Per daugelį metų sukaupta darbo patirtis ir unikalios receptūros šiandien leidžia vartotojams pateikti platų produktų, pasižyminčių puikiu skoniu ir aukšta kokybe, asortimentą.

Konsultuojantis su geriausiomis Europos ir Amerikos įmonėmis, didžiausią dėmesį skiriant naujų technologijų diegimui, naudojant pažangiausią pasaulyje membraninę pieno valymo technologiją „Bactocath“, išsiplėtė gaminamų produktų įvairovė, pagerėjo jų kokybė. Bendrovė gamina: šviežius pieno produktus, sviestą, fermentinius ir lydytus sūrius, sausus pieno produktus.

„Žemaitijos pienas“ įstatinis kapitalas – 48 mln.litų, bendrovės generaliniam direktoriui Algirdui Pažemeckui priklauso 44,15 proc. akcijų paketas, SEB klientams 7,99 proc.

2009 m. pabaigoje AB „Žemaitijos pienas“ įmonių grupei priklausė šios įmonės :

- ABF „Šilutės Rambynas“;
- ŽŪK „Tarpučių pienas“ .

AB „Žemaitijos pienas“ turi įtaką ir kontroliuoja visų šių įmonių finansinės veiklos ir įmonių valdymo sprendimus. Pagrindinė gamybinė veikla vykdoma AB „Žemaitijos pienas“ ir ABF „Šilutės Rambynas“.

AB „Žemaitijos pienas“ priklauso Lietuvos pienininkų asociacijai „Pieno centras“. Pagrindiniai bendrovės produktai: fermentiniai ir lydyti sūriai; natūralus pienas; kefyras; jogurtas; grietinė ir grietinėlė; natūralus sviestas ir sviestas su priedais bei sausos išrūgos. Pilnas AB „Žemaitijos pienas“ produktų spektras yra labai platus – siekia apie 200 pavadinimų – ir yra nuolat besikeičiantis atsižvelgiant į kintančius vartotojų poreikius. Bendrovė yra trečia pagal dydį pieno perdirbimo bendrovė Lietuvoje.

Įmonė, remdamasi savo daugiamete patirtimi, kuria ir tobulina produktų gamybos technologijas, ypatinga dėmesį skiria savo produktų pardavimų skatinimui. Vykdomos nuolatinės produktų degustacijos – prezentacijos, tai vykdoma „gyvai“ dalyvaujant galutiniam pirkėjui prekybos centruose.

Įmonė, įvertinusi vidaus rinkos galimybes, komercines sąlygas, pastaruoju metu intensyviai ieško nišų vakarų rinkose. Pastebėtas natūralių pieno produktų poreikis Vakarų rinkose, kurios gausiai užpildytos produktų pakaitalais, ilgo galiojimo produktais, perpildytais konservantais. Reikia pastebėti ir tai, jog sprendimas didinti eksportą sukėlė poreikį pertvarkyti personalo struktūrą, finansinių išteklių paskirstymą ir pan. Sprendimas didinti eksportą buvo susijęs ir su papildomais kaštais, todėl įvertino, ar numatomos papildomos pajamos padengs papildomus kaštus.

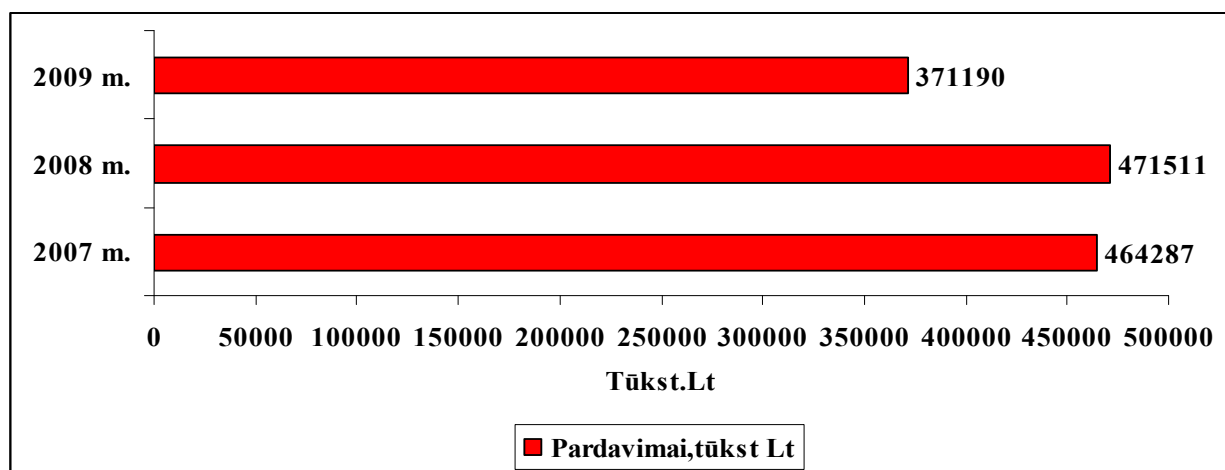
AB „Žemaitijos pienas“ buvo suformuluoti eksporto tikslai:

- eksportuodama prekes, įmonė siekė padidinti apyvartą ir gauti didesnę pelną,
- eksportuodama prekes didina gamybinių pajėgumų apkrovimą ir kartu užimtumą įmonėje,
- didinant gamybą eksporto sąskaita, pasiekiamas kaštų sumažėjimas dėl gamybos masto ekonomijos, o tai padidina įmonės konkurencingumą užsienyje ir šalies viduje,
- įmonės vardo, kaip patikimo gamintojo, formavimas ES.

Eksportas įmonės ūkinėje veikloje labai svarbus. Iš eksporto gaunama apie pusę visų gaunamų įmonės pajamų.

Lietuvoje AB „Žemaitijos pienas“ produkcija yra realizuojama didžiausiuose ir smulkiuose prekybos taškuose, nuosavame prekybos tinkle. Bendrovės paskirstymo tinklas apima visą Lietuvos teritoriją. Didžiuosiuose Lietuvos miestuose yra įkurti paskirstymo punktai, kurie įmonės produktais aprūpina visą savo aptarnaujamą regioną. Iš viso Lietuvoje yra septyni filialai, kurie pristato prekes visiems pirkėjams, kurie perka AB „Žemaitijos pienas“ pagamintus pieno produktus. Įmonė taip pat turi savo platintoją Latvijoje (Rygoje įmonė „Muižas piens“), Estijoje (Taline firma OU „Estover“), Vokietijoje bei Rusijoje.

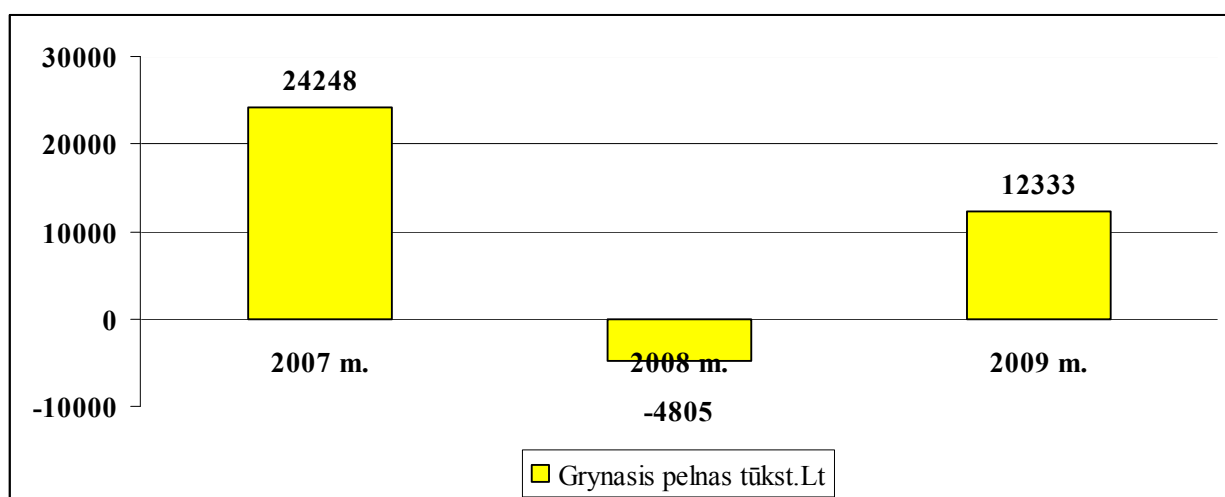
Audituotais duomenimis 2009 metais įmonės pardavimų pajamos buvo 371 mln. Litų, lyginant su 2008 sumažėjo 21(dvidešimt vienu) procentu (3 pav.).

3 pav. AB „Žemaitijos pienas“ pardavimų dinamika 2007-2009 metais

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ finansinių ataskaitų duomenimis

Grynasis ataskaitinio laikotarpio pelnas padidėjo nuo –4,8 mln.Lt (2008 metais) iki 12,8 mln.Lt (2009 metais) (4 pav.).

4 pav. AB „Žemaitijos pienas“ grynojo pelno dinamika 2007-2009 metais

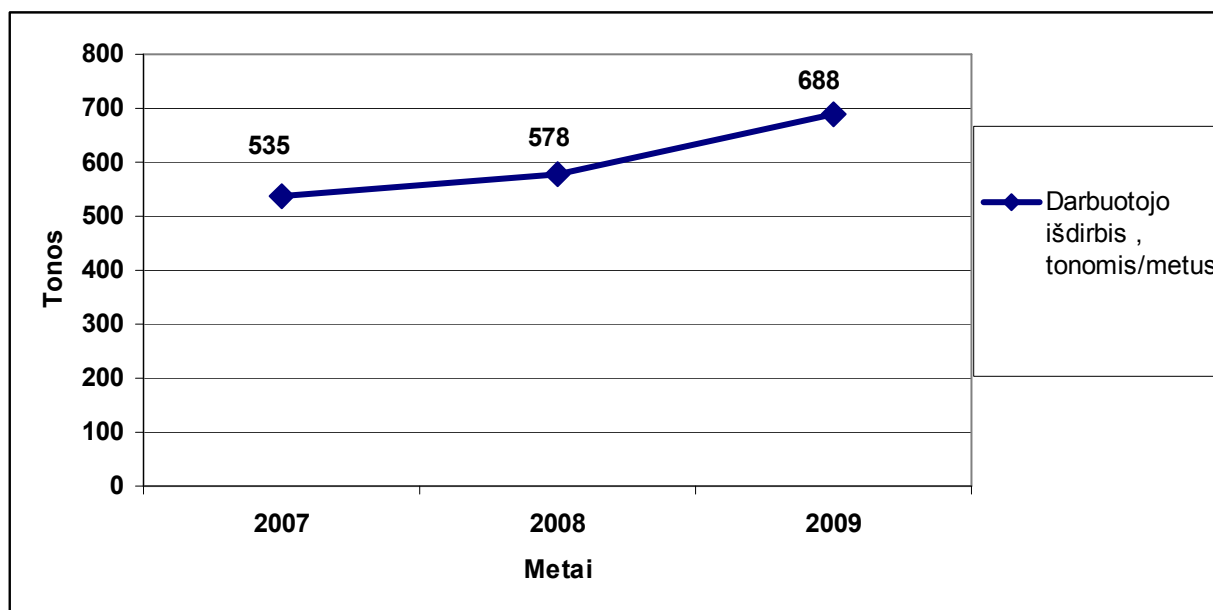
Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ finansinių ataskaitų duomenimis

Įmonės akcijos yra kotiruojamos Vertybinių Popierių biržos papildomame sąraše.

2.2. AB „Žemaitijos pienas“ darbo jėgos efektyvumo rodiklių įvertinimas

Rinkos ekonomikos sąlygomis yra svarbu didinti gamybos efektyvumą. Tai galima pasiekti racionaliai ir ekonomiškai naudojant visus gamybinius veiksnius. Vienas iš jų – darbas. Įmonės veiklos rezultatai labai priklauso nuo darbo organizavimo. Kaip matyti iš 5 paveikslė, analizuojamu laikotarpiu (nuo 2007 iki 2009 metų) AB „Žemaitijos pienas“ darbuotojo išdirbis

padidėjo 29 proc., t.y. nuo 535 iki 688 tonų perdirbto pieno vienam gamybos darbuotojui. 2009 metais vieno darbuotojo išdirbis lyginant su 2008 ir 2007 metais didėjo sparčiausiai.

5 pav. AB „Žemaitijos pienas“ gamybos darbuotojo išdirbis 2007-2009 metais

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ veiklos ataskaitų duomenimis.

Taigi, didėjanti rodiklio reikšmė parodo, kad per tam tikrą laiką pagaminama daugiau vartojamųjų verčių, negu jų buvo pagaminta anksčiau.

Priešingai nei darbuotojo išdirbis, nagrinėjamoje įmonėje kiekvienais metais keitėsi gamybos darbuotojų skaičius, t.y. nuo 2007 iki 2009 metų gamybos darbuotojų skaičius sumažėjo 91 darbuotoju, 2009 metais – 72 darbuotojais ir 19 darbuotojų 2008 metais (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

AB "Žemaitijos pienas" darbuotojų skaičiaus dinamika 2007-2009 metais

Rodiklis	2007 metai	2008 metai	2008/2007 metų pokytis		2009 metai	2009/2008 metų pokytis		2009/2007 metų pokytis	
			(+;-)	Proc.		(+;-)	Proc.	(+;-)	Proc.
Darbuotojų sk. iš viso bendrovėje	1762	1636	-126	-7%	1363	-273	17%	-399	23%
T.sk. gamybos darbuotojų sk.	358	339	-19	-5%	267	-72	21%	-91	25%

Sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų bazės duomenimis

Keitėsi ne tik gamybos, bet ir visos įmonės darbuotojų skaičius. Įvertinus 2007-2009 metų tendencijas matome, kad 2009 metais mažėjo net 17 proc. arba 273 darbuotojais. Bendras nagrinėjamo laikotarpio pokytis – 23 proc. arba 399 darbuotojai.

Išanalizavus darbuotojų skaičiaus pokytį svarbu išsiaiškinti kokie faktoriai lėmė darbo jėgos panaudojimo rodiklius. Įvertinus darbuotojų pokytį galima teigti, kad efektyvumas didėja ne dėl to, kad samdoma daugiau darbuotojų. Daugelyje teorijų darbo našumo didėjimą grindžia investicijomis į gamybos modernizavimą. AB „Žemaitijos pienas“ apskaičiavus koreliacijos koeficientas tarp gamybos darbuotojų ir investicijų, gautas +0,36 rodiklis, rodantis silpną ryšį tarp nagrinėjamų reiškinių.

Investicijos yra ilgalaikės ir darbo našumą įtakoja ne vienerius metus, todėl investicijų įtaka darbo našumui juntama ne pirmais investicijų metais, bet vėlesniais. Tuo galime įsitikinti palyginę atliktų investicijų sumą ir gamybos darbuotojų skaičiaus pokyčius. Didžioji atliktų investicijų suma buvo 2008 metais siekė apie 22 mln.Lt. (žr. 4 lentelę), o gamybos darbuotojų skaičius sumažėja 2009 metais net 25 proc.

4 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ investicijų, gamybos darbuotojų ir pagamintos produkcijos dinamika per 2007-2009 metus

	2006.12.31	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Investicijos gamybos modernizavimui, mln.Lt		10,1	21,9	9,5
Gamybos darbuotojų sk., vnt.		358	339	267
Gamyba, tonomis		74.966	84.422	70.012
Perdirbto pieno kiekis, tonomis		191.673	195.844	183.763
Atsargos, tonomis	3.185	3.683	4.596	3.398
Pardavimai, tonomis		74.468	83.509	71.210
Pardavimai, tūkst.Lt		358.612	380.852	297.766

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

2008 metais investicinio projekto vertė buvo numatyta apie 19.951 tūkst.Lt. Sūdymo įranga apie 17.261 tūkst.Lt, statybinė dalis, montažas 2.000 tūkst.Lt. ir sūrymo sukaupimo talpa 200 m³ 690 tūkst.Lt. Investicinis projektas buvo paremtas didėjančiu kieto sūrio poreikiu rinkoje. Įgyvendinus investicinį projektą 25 proc. padidėjo gamybos pajėgumai. Siaura gamybos vieta - sūdymo baseinų trūkumas. Investicijos reikalingos sūrių sūdymo pralaidumo didinimui, sūrių sūdymo gamybos proceso mechanizavimui ir automatizavimui, rankinio sūrių įdėjimo ir išėmimo iš sūdymo baseinų darbo mažinimo.

Iki investicijos įgyvendinimo sūdymo baseinų maksimalus pajėgumas buvo 27 t/parą arba 800 t/mėn. sūrio „Džiugas“, o sūrių formavimo-presavimo linijos gamybinis pajėgumas gali siekti iki 34 t/parą. Įdiegus investicijas galima pagaminti apie 1150 t/mėn. x 5 mėn. = 5750 t

sūrio. Taigi – 1750 tonų daugiau./5 mėn. Numatant žaliavos skyrimo pirmumą per visus metus Džiugui, įvertinant numatomus vieno mėnesio trukmės kapitalinius remontus, būtų galima pagaminti 12650t/metus t. y. 3850 t daugiau/metus. ($800 \times 11 = 8800$ t. $1150 \times 11 = 12650$ t, $12650 - 8800 = 3850$ t/metus),

Iki investicijų buvę baseinai Nr. 1- 17 statyti 1985 metais buvo susisdėvėję ir pasenę. Jų likutinė vertė – nulinė, patalpos plotas 720 m². Likę keturi baseinai Nr. 18 – 21 pastatyti 2002 metais, likutinė vertė 6362,80 Lt, patalpos plotas 360 m².

Naujieji sūdyimo baseinai sumontuoti 720 m² plote.

Automatinio sūdyimo privalumai:

- pilnai automatizuotas procesas;
- greitesnis ir kokybiškesnis sūrių sūdyimas (buvo 7 paros, po projekto įgyvendinimo – 5 paros, dėl geresnės sūrymo cirkuliacijos);
- minimali žmogiško faktoriaus įtaka (sūriai į baseiną suleidžiami ir ištraukiami mechanizuotai, konteineriuose);
- minimalus darbo jėgos poreikis (dabar 6 darbuotojai/pamainą, po investicijos numatyta – 3 darbuotojai/pamainą);
- padidės perdirbamo pieno kiekis per valandą (nuo 15,7 iki 18,7 t/val.);
- sumažės darbo laiko sąnaudos sūrių sūdyime. Vienai tonai sūrio pagaminti (nuo 4,2 iki 3,6 val.);
- ekonomija įvertinant darbo užmokestį per metus sudarys iki 160 tūkst. Lt.

Padidinus gamybos pajėgumus, intensyvintas sūrių nudžiovinimo procesas nokinimo kameroje. Sūris „Džiugas“ 34 % drėgmės bus nudžiovinamas per 30 parų, sūris „Džiugas“ 36 % drėgmės bus nudžiovinamas per 25 paros (nuo 40-41% iki 36%). Dėl asortimento pakeitimo padidės nudžiovinimo kamerų pralaidumas, tačiau padidės ir reikalingi kamerų plotai. Apskaičiuotas reikalingas nudžiovinimo kamerų plotas apie 2178 m². Didėjant sandėlių plotui, vienu darbuotoju per pamainą didės aptarnaujantys gamybos darbuotojai. Įgyvendinus numatytą investicijų projektą, kurio vertė apie 20 mln.Lt., gamybos darbuotojų skaičius mažėtų dviem. Atlikus AB „Žemaitijos pienas“ investicijų ir gamybos darbuotojų dinamikos analizę, galima teigti, kad įmonė projektą įgyvendino geriau nei buvo numatyta, t.y. gamybos darbuotojų skaičius mažėjo ne dviem kaip buvo numatyta, o vienuolika darbuotojų (žr. 5 lentelę), tuo pačiu padidindama vieno darbuotojo išdirbį.

5 lentelė

„Žemaitijos pienas“ investicijų ir gamybos darbuotojų dinamika per 2007-2009 metus

	Darbuotojų sk.			Investicijos, mln.Lt		
	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Sviesto-sūrių cechas	106	106	95	9,0	18,4	2,8
Lydytų s. cechas	95	80	47		2,0	5,4
NPP cechas	142	138	108	1,1	1,3	0,7
SPP cechas	15	15	17		0,2	0,6
Iš viso gamyboje	358	339	267	10,1	21,9	9,5
Krovininis transportas	x	x	x	4,7		
Pieno transportas	x	x	x	1,2		3,7
Kitos investicijos	x	x	x	4,3	6,9	3,5
Iš viso įmonėje	1762	1636	1363	20,3	28,8	16,7

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Investicijų diegimas įtakoja visą gamybos proceso grandinę, padidinus našumą vienoje iš gamybos procesų, turi lygiagrečiai didėti ir visi lydintys gamybos etapai, todėl tik per ilgesnį laiką visi procesai optimaliai sudėliojami. Tikslinga būtų sukurti modelį, kuris įvertintų investicijų įtaką laike.

Pardavimo pajamų dydis tenkantis vienam darbuotojui didžiausias buvo 2008 metais (žr. 6 lentelę). Didžiausias augimas buvo 2008 metais ir sudarė 9 proc., tačiau 2009 metais pardavimų dalis tenkanti vienam darbuotojui buvo mažiausia per visą nagrinėjamą laikotarpį. Tokį darbo našumo sumažėjimą lėmė 21 proc. pardavimo apimčių sumažėjimas 2009 metais lyginant su 2008 metais. Pardavimo apimtys mažėjo tiek vidaus, tiek eksporto rinkose (2 priedas). Pardavimų pasikeitimą įtakančius faktorius analizuosime kituose darbo skyriuose.

6 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ pardavimų tenkančių vienam darbuotojui dinamika

	Pardavimai tūkst.Lt tenkantys vienam darbuotojui	Absolūtus pokytis tūks.Lt		Didėjimo tempai (proc.)		Padidėjimo tempas (proc.)	
		bazinis	grandininis	bazinis	grandininis	bazinis	grandininis
2007	264	-	-	-	-	-	-
2008	288	24	24	109%	109%	9%	9%
2009	272	8	-16	103%	94%	3%	-6%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Taigi darbo išteklių yra vienas iš svarbiausių įmonės veiklos veiksnių, nes įmonės finansinė būklė ir veiklos rezultatai daug priklauso nuo to, kaip bendrovė apsirūpinusi darbuotojais. Bendrovėje kintant ūkinės ir gamybinės veiklos apimčiai, tobulėjant technologiniams procesams, kinta ir darbuotojų poreikis. Kaip matyti iš analizės, darbo našumą veikia tiek veiksniai, kuriuos tiesiogiai lemia įmonės veikla, tiek aplinkos sąlygų diktuojami veiksniai. Bendrovėje darbo efektyvumas auga, nes naujų technologinių sistemų pagalba darbuotojai savo funkcijas atlieka profesionaliau ir per tą patį laiką atliekama didesnė darbų apimtis.

2.3. AB „Žemaitijos pienas“ sąnaudų lygio rodikliai ir jų dinamika

Įmonės ekonominį efektyvumą, naudojant turimus išteklius, įvertinsime apskaičiuodami pardavimo savikainos lygio bei veiklos sąnaudų vienam pardavimo litui rodiklius, kurių skaičiavimai pateikti 3 priede.

Žaliavinis pienas yra pagrindinė pieno perdirbėjų žaliava, kuri sudaro iki 75 proc. gaminių savikainos. Lietuva superka apie 1 proc. viso Europos Sąjungoje superkamo natūralaus pieno kiekio ir tarp 25 Europos Sąjungos narių yra septynioliktoje vietoje (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

Supirkto natūralaus pieno kiekis Europos Sąjungos šalyse 2007-2009 metais, tūkst. t

Eil. Nr.	Šalies pavadinimas	2007		2008		2009	
		Supirkto natūralaus pieno kiekis	%	Supirkto natūralaus pieno kiekis	%	Supirkto natūralaus pieno kiekis	%
1	Vokietija	27321	20,61%	27466	20,48%	28248	21,22%
2	Prancūzija	22970	17,33%	23817	17,76%	22839	17,16%
3	Anglija	13647	10,30%	13350	9,96%	13233	9,94%
4	Olandija	10799	8,15%	11295	8,42%	11085	8,33%
5	Italija	10265	7,74%	10489	7,82%	10415	7,83%
6	Lenkija	8744	6,60%	8893	6,63%	9136	6,86%
7	Ispanija	5729	4,32%	5834	4,35%	5827	4,38%
8	Airija	5241	3,95%	5106	3,81%	4904	3,68%
9	Danija	4484	3,38%	4581	3,42%	4741	3,56%
10	Švedija	2985	2,25%	2987	2,23%	2926	2,20%
11	Belgija	2879	2,17%	2849	2,12%	2949	2,22%
12	Austrija	2661	2,01%	2717	2,03%	2709	2,04%
13	Čekija	2446	1,85%	2433	1,81%	2354	1,77%
14	Suomija	2293	1,73%	2254	1,68%	2281	1,71%
15	Portugalija	1837	1,39%	1886	1,41%	1869	1,40%
16	Vengrija	1448	1,09%	1425	1,06%	1354	1,02%
17	Lietuva	1347	1,02%	1376	1,03%	1275	0,96%
18	Rumunija	1136	0,86%	1051	0,78%	978	0,73%
19	Slovakija	964	0,73%	946	0,71%	852	0,64%
20	Graikija	716	0,54%	706	0,53%	684	0,51%
21	Bulgarija	746	0,56%	705	0,53%	579	0,44%
22	Latvija	631	0,48%	634	0,47%	595	0,45%
23	Estija	593	0,45%	606	0,45%	592	0,44%
24	Slovėnija	530	0,40%	524	0,39%	517	0,39%
25	Kipras	144	0,11%	152	0,11%	149	0,11%
Iš viso:		132556	100,00%	134082	100,00%	133091	100,00%

Sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat'o duomenų bazės duomenimis

Vokietijoje superkama daugiausiai natūralaus žaliavinio tarp ES šalių ir 2009 metais sudarė 21,2 proc. viso supirkto pieno. Tuo tarpu žaliavinio pieno kaina didžiausia mokama Maltoje 47 Eur/100kg (žr. 8 lentelę). Lietuva yra viena iš šalių mažiausiai mokančių už natūralų pieną. Šių išteklių kainos labai nestabilios ir tiesiogiai įtakojamos pasaulyje vykstančių ekonominių pokyčių. Žaliavinio pieno kainos pasikeitimo įtaką AB „Žemaitijos pienui“ nustatysime analizuojant sąnaudų lygio rodiklius.

8 lentelė

**Natūralaus žaliavinio pieno supirkimo kainos Europos šalyse 2006-2008 metais,
Eur/100kg**

Eil.Nr.	Šalies pavadinimas	2006	2007	2008
1	Malta	34,41	37,51	47,5
2	Suomija	35,83	37,91	43,49
3	Graikija	34,95	38,67	43,2
4	Portugalija	30,97	35,88	40,21
5	Austrija	29,89	33,75	38,9
6	Ispanija	29,62	35,35	37,94
7	Liuksemburgas	30,43	35,7	37,68
8	Švedija	30,16	32,87	37,24
9	Olandija	29,3	34,6	36,35
10	Vokietija	30,43	39,03	35,14
11	Slovakija	25,97	29,02	34,13
12	Vengrija	24,15	28,92	32,81
13	Slovėnija	26,65	27,83	32,79
14	Belgija	26,94	33,75	32,12
15	Anglija	25,58	29,34	31,62
16	Airija	24,45	31,14	31,24
17	Estija	24,32	26,86	29,67
18	Lenkija	23,15	27,49	28,27
19	Lietuva	20,06	29,45	24,96
20	Rumunija	19,00	22,71	23,93

Sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostat'o duomenų bazės duomenimis

AB „Žemaitijos pienas“ sąnaudų lygio rodiklių rezultatai per 2007-2009 metus pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ sąnaudų lygio rodikliai

Rodiklis	2007 metai	2008 metai	2009 metai
Pardavimo savikainos lygis, proc.	78%	85%	82%
Veiklos sąnaudos vienam pardavimo litui, proc.	16%	17%	14%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze.

AB „Žemaitijos pienas“ pardavimo savikainos lygis 2007-2009 metais labai svyravo. 2007 - 2009 metais rodiklis kito nuo 78 centų vienam pardavimo litui 2007 metais iki 85 centų vienam pardavimo litui 2008 metais. Dėl pardavimo apimties pasikeitimo rodiklis sumažėjo 1,21 proc. punkto, o dėl pardavimo savikainos padidėjimo pardavimo savikainos lygis padidėjo 8,53 proc. punkto (4 priedas). Eliminuodami atsargų ir perparduotos produkcijos pokyčio įtaką

pardavimo savikainai, panagrinėkime gamybinę savikainą. Atlikus gamybinės savikainos vertikalią analizę (žr. 10 lentelę) didžiausia išlaidų suma tenka žaliavai, kuri sudaro vidutiniškai 73 proc. nuo visų įmonės gamybinių išlaidų.

Maistinės, pakavimo medžiagos ir vanduo, dujos, elektra atitinkamai sudarė 6,3 proc, 5 proc. ir 3,9 proc.. Darbuotojų darbo užmokestis vidutiniškai sudarė 3,6 proc., nusidėvėjimas 3,4 proc.. Visos kitos išlaidos sudarė 5,04 proc. nuo bendrų gamybinių išlaidų ir iš tolimesnės analizės jas eliminuojame.

10 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ gamybinės savikainos dinamika 2007-2009 metais

	2007		2008		2009	
	Išlaidų suma, Lt	%	Išlaidų suma, Lt	%	Išlaidų suma, Lt	%
Žaliavos gaminiams	207821419,	74,15 %	223522363,	74,52 %	145225704,	68,32 %
Pakavimo medžiagos gaminiams	16687597,	5,95 %	17712273,	5,90 %	15756093,	7,41 %
Maistinės medžiagos gaminiams	13245474,	4,73 %	13632317,	4,54 %	12757185,	6,00 %
Vanduo, dujos, elektra	8428662,	3,01 %	12786506,	4,26 %	9412690,	4,43 %
Darbuotojų darbo užmokestis, sodra, garantinis fondas	9840154,	3,51 %	10695186,	3,57 %	8238228,	3,88 %
Nusidėvėjimas ir amortizacija	8878485,	3,17 %	8004908,	2,67 %	10174216,	4,79 %
Pagalbinės tarnybos	8714940,	3,11 %	8522083,	2,84 %	6984275,	3,29 %
Remontas	2288821,	0,82 %	1846345,	0,62 %	1363686,	0,64 %
Pagalbinės ir eksploatacinės medžiagos	4356059,	1,55 %	3237071,	1,08 %	2657897,	1,25 %
Iš viso:	280.261.612	100 %	299.959.051	100 %	212.569.974	100 %

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Atlikus gamybinės savikainos horizontalią analizę (5 priedas) matome, kad absoliutine verte žaliavos svyravimai buvo didžiausi. Žaliavos pokytis 2008 metais lyginant su 2007 metais siekė 15,7 mln.Lt. Žaliavos vertės dėl pasikeitusio žaliavinio pieno kiekio didėjo 2,18 proc., o dėl kainos pasikeitimo žaliavos vertė didėjo 6,2 proc. (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ žaliavinio pieno kiekiai ir kainos per 2007-2009 metus

	2007 metai	2008 metai	2009 metai
Perdirbto natūralaus pieno kiekis, tonomis	191.673	195.844	183.763
Vidutinė bazinio žaliavinio pieno kaina Lt/t	709	752	531

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

2008 metais daugiau nei 51proc. arba 4,3 mln.Lt augo vandens, dujų ir elektros sąnaudos, tačiau 2009 metais jos sumažėjo ir pokytis per nagrinėjamą laikotarpį sudarė tik apie 1mln.Lt.ir iš tolimesnės analizės eliminuojamas. Maistinės ir pakavimo medžiagos per visą nagrinėjamą 2007-2009 metų laikotarpį kito vidutiniškai 4,7 procento arba apie 1,4 mln.Lt ir didelės įtakos gamybinei savikainai neturėjo, todėl iš tolimesnės analizės eliminuojami. Darbo užmokestis per 2007-2009 metus sumažėjo apie 1,6 mln.Lt, o amortizaciniai atskaitymai apie 1,3 mln.Lt išaugo. Amortizacijos didėjimą lemia investicijos į gamybą. Darbo užmokesčio fondo mažėjimą įtakoja darbuotojų skaičiaus ir vidutinis darbo užmokesčio pokytis. Kaip matome 12 lentelėje vidutinis gamyboje priskaičiuotas darbo užmokestis išaugo 2009 metais lyginant su 2007 metais, tačiau sumažėjęs darbuotojų skaičius sumažino bendrą darbo užmokesčio fondą.

12 lentelė

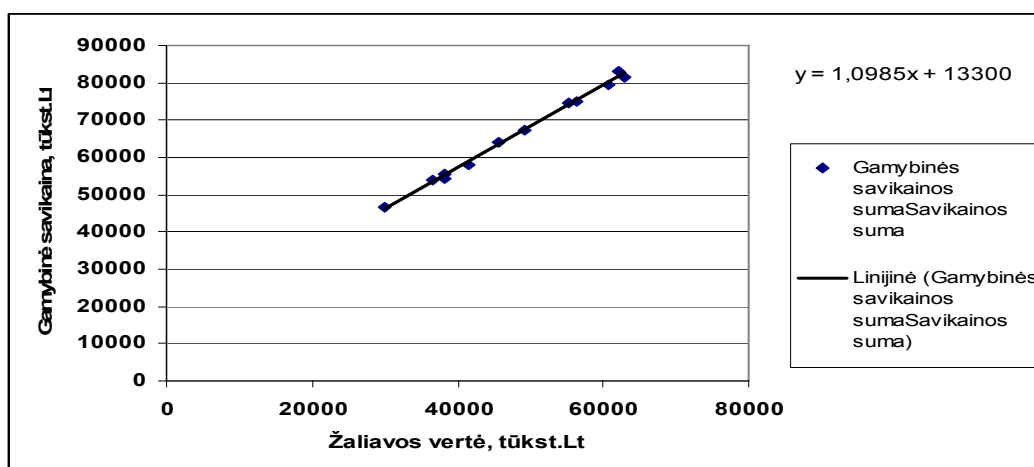
AB „Žemaitijos pienas“ darbuotojų skaičius ir vidutinis darbo užmokestis 2007-2009 metais

	2007 metai	2008 metai	2009 metai
Gamybos darbuotojų sk.	358	339	267
Vidutinis darbo užmokestis su sodra ir garantiniu fondu, Lt/mėn	2291	2629	2571

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Svarbiausių išlaidų elementų ryšio gylį su pardavimo savikaina parodo koreliacijos koeficientas. Žaliavinio pieno ir darbuotojų darbo užmokesčio koreliacijos koeficientas su gamybine savikaina 0,99 ir 0,47, o nusidėvėjimo ir amortizacijos koreliacijos -0,60, kuris rodo neigiamą vidutinio stiprumo ryšį, t.y. didėjant amortizacijai parduotų prekių savikaina mažėja.

Regresijos lygčių pagalba apskaičiuokime kiek žaliavos pokytis įtakoja parduotų prekių savikainos pasikeitimą.

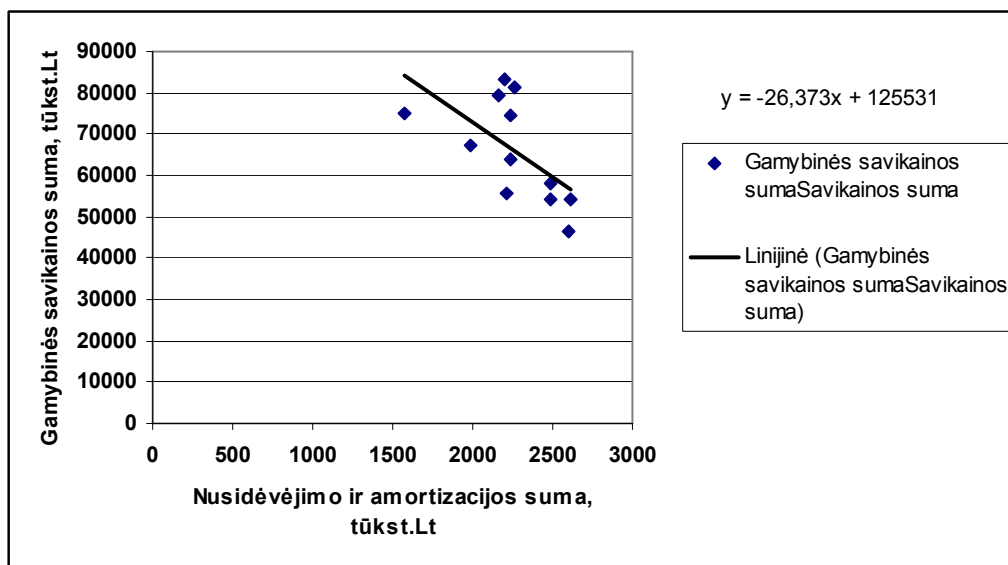

6 pav. AB „Žemaitijos pienas“ žaliavos ir parduotų prekių savikainos regresijos tiesė 2007-2009 metais

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ veiklos ataskaitų duomenimis

Atlikus skaičiavimus, galima teigti, kad žaliavos vertei padidėjus vienu litu, parduotų prekių savikaina išaugs 1,10 litu.

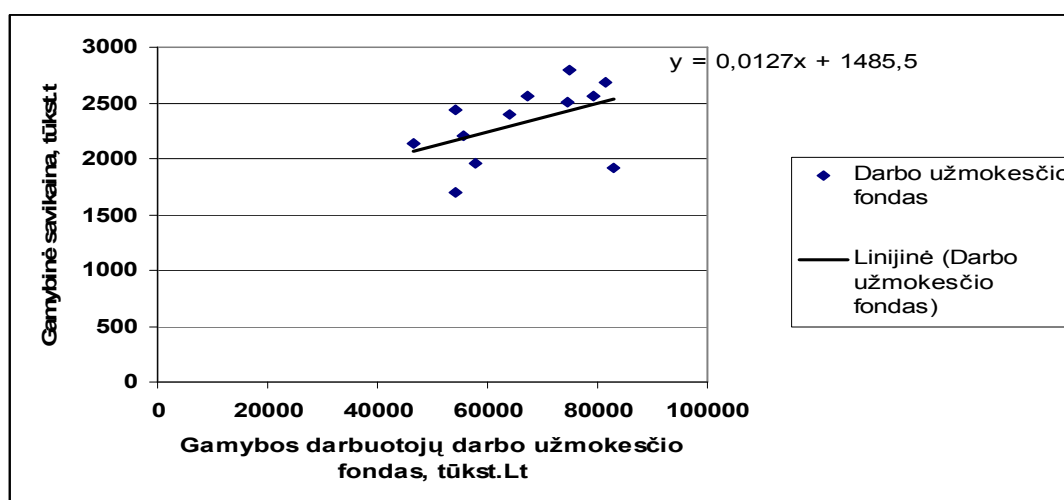
Apskaičiavus kiek investicijos įtakoja gamybinės savikainos pasikeitimą, gauname, kad investicijoms padidėjus vienu litu, parduotų prekių savikaina sumažėja 26,37 Lt. Regresijos lygties b koeficiento reikšmė parodo, kokia būtų savikainos suma, jei investicijos būtų lygios 0.

7 pav. AB „Žemaitijos pienas“ nusidėvėjimo, amortizacijos ir parduotų prekių savikainos regresijos tiesė 2007-2009 metais

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ veiklos ataskaitų duomenimis

Remiantis darbo užmokesčio ir gamybinės savikainos apskaičiuota regresijos lygtimi, galima teigti, kad darbo užmokesčiui padidėjus vienu litu parduotų prekių savikaina didėja 0,01Lt.

8 pav. AB „Žemaitijos pienas“ gamybos darbuotojų darbo užmokesčio ir parduotų prekių savikainos regresijos tiesė 2007-2009 metais

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ veiklos ataskaitų duomenimis

Apibendrintai galima teigti, kad žaliavos įtaka gamybinei savikainai yra didžiausia ir dažniausiai įtakojamas išorinių veiksnių.

2007-2009 metais ženkliai sumažėjo įmonės veiklos sąnaudų vienam pardavimo litui rodiklis. Rodiklis 2009 metais lyginant su 2007 metais sumažėjo 2,09 proc. punkto ir siekė 14,2 proc., t.y. vienam pardavimo pajamų litui teko šiek tiek daugiau nei 14 centų veiklos sąnaudų. Pardavimų pajamos nuo 2007 metų iki 2009 metų sumažėjo daugiau nei 20 proc., o veiklos sąnaudos – apie 30 proc. Veiklos sąnaudų mažėjimą lėmė netik sumažėjęs darbo užmokesčio fondas, bet ir perkamų paslaugų sąnaudos, kuro ir atsarginių bei rinkodaros sąnaudas. (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ pardavimai Lietuvos ir užsienio rinkose 2007-2009 metais

	2007 m.	2008 m.	2008/2007 m.		2009 m.	2009/2008 m.		2009/2007 m.	
			(+;-)	proc.		(+;-)	proc.	(+;-)	proc.
Atlyginimai ir socialinis draudimas*	33.954	35.060	1106	3,26%	25.439	-9621	-27,44%	-8515	-25,08%
Paslaugos	13.124	14.703	1579	12,03%	4.808	-9895	-67,30%	-8316	-63,36%
Rinkodara	8.851	9.198	347	3,92%	6.510	-2688	-29,22%	-2341	-26,45%
Kuras ir atsarginės dalys	5.762	5.926	164	2,85%	3.882	-2044	-34,49%	-1880	-32,63%
Nusidėvėjimas ir amortizacija	4.293	4.792	499	11,62%	3.722	-1070	-22,33%	-571	-13,30%
Atsargų grynosios realizacinės vertės ir atsargų vertės sumažėjimo pokytis	1.795	-283	-2078	-115,77%	2.069	2352	-831,10%	274	15,26%
Medžiagos	2.350	1.687	-663	-28,21%	1.249	-438	-25,96%	-1101	-46,85%
Mokėtini mokesčiai, išskyrus pelno mokesčių	945	858	-87	-9,21%	780	-78	-9,09%	-165	-17,46%
Kita	4.349	6.127	1778	40,88%	4.066	-2061	-33,64%	-283	-6,51%
	75.423	78.068	2645	3,51%	52.525	25543	-32,72%	-22898	30,36%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Finansų analitikai rekomenduoja, kad veiklos sąnaudos vienam pardavimo litui neturėtų būti didesnės kaip 17-18 procentų ir kuo jos mažesnės, tuo yra geriau. Taigi, įmonės veiklos sąnaudų vienam pardavimo litui rodiklis vertinamas gerai 2009 metais.

2.4. AB „Žemaitijos pienas“ turto apyvartumo rodiklių įvertinimas

Pagal trumpalaikio turto apyvartumo rodiklius galime daryti išvadas apie tai, kaip turtas cirkuliuoja gamybos procese. 14 lentelėje pateikti apskaičiuoti AB „Žemaitijos pienas“ trumpalaikio ir ilgalaikio turto apyvartumo rodikliai.

14 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ turto apyvartumo rodikliai

Rodiklio pavadinimas	2007 m.	2008 m.	2009 m.	Pokytis per 2007-2009 metus
Trumpalaikio turto apyvartumas	4,37	4,45	3,8	-0,58
Atsargų apyvartumas, kartais	10,88	9,25	8,35	-2,53
Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas, kartais	11,77	14,31	12,07	0,3
Viso turto apyvartumas	2,8	2,49	2,13	-0,67
Ilgalaikio turto apyvartumas	7,77	5,68	4,86	-2,91

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis AB „Žemaitijos pienas“ finansinėmis ataskaitomis

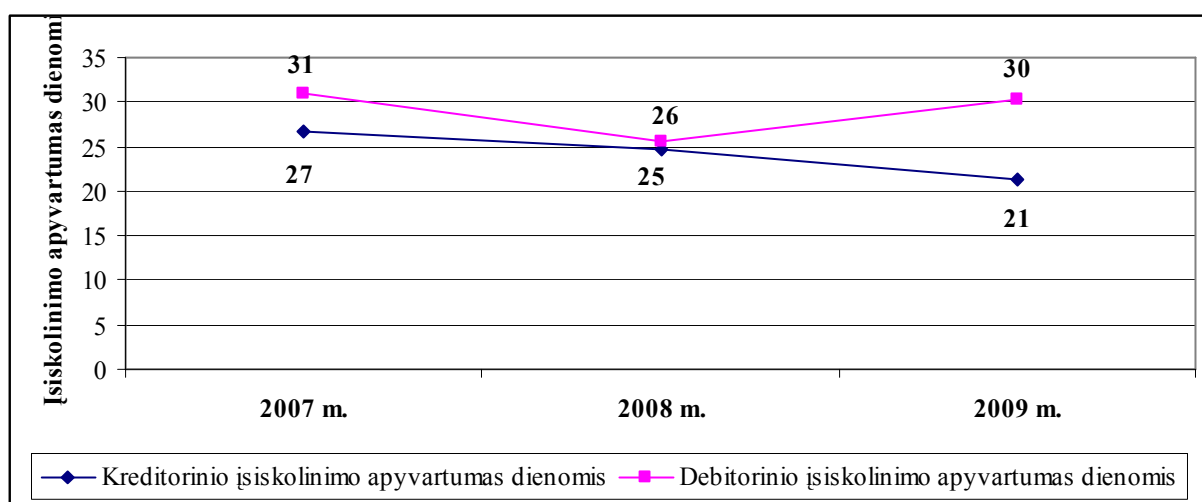
Trumpalaikio turto apyvartumas parodo, kiek vienas trumpalaikio turto litas sukuria pajamų. Per analizuojamą laikotarpį trumpalaikio turto apyvartumas sumažėjo 0,58 punkto, t.y. nuo 4,37 iki 3,8. Vadinas 2009 metais vienas trumpalaikio turto litas sukūrė 3,8 litus pajamų, o 2007 metais – 4,37 litus pajamų. Per visą analizuojamą laikotarpį trumpalaikio turto apyvartumas mažėjo. Sumažėjus pajamoms 20proc., trumpalaikis turtas sumažėjo tik 8 proc. Pagal tai galime teigti, kad įmonės veikla nėra efektyvi. Per analizuojamą laikotarpį trumpalaikio turto apyvartumas sulėtėjo 12,7 dienomis. Šiam apyvartumo sulėtėjimui įtakos turėjo tu veiksniai pardavimų apimtį sumažėjimas 93097 tūkst.Lt ir trumpalaikio turto mažėjimas 8365 tūkst.Lt.

Atsargų apyvartumas parodo, kiek per metus atsargos padaro apyvartų. Per analizuojamą laikotarpį AB „Žemaitijos pienas“ atsargų apyvartumo rodiklis sumažėjo 2,53 karto – nuo 10,88 iki 8,35. 2007 metais atsargos per metus padarė 10,88 apyvartų, o 2009 metais – 8,53 apyvartų. Mažėjantis apyvartumas kol kas įmonei didelės grėsmės nekelia, tačiau verta atkreipti į tai dėmesį, nes ateityje gali mažėti pinigai sąskaitoje ir kasoje.

Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas parodo, kiek kartų per metus su įmone atsiskaito debitoriai. Kuo didesnė šio rodiklio reikšmė, tuo aukštesnis įmonės veiklos efektyvumo lygis. AB „Žemaitijos pienas“ debitorinio įsiskolinimo apyvartumo rodiklis per analizuojamą laikotarpį

kito netolygiai ir per 2007-2009 metus padidėjo 0,3 punkto, t.y. nuo 11,77 iki 12,07. Didžiausia šio rodiklio reikšmė buvo 2008 metais, kai siekė 14,31, o mažiausia reikšmė buvo 2007 metais – 11,77.

Debitorinis įsiskolinimas dar yra skaičiuojamas dienomis ir lyginamas su kreditorių įsiskolinimu dienomis. Šie rodikliai parodo, per kiek dienų AB „Žemaitijos pienas“ debitoriai atsiskaito su įmone ir per kiek dienų įmonė atsiskaito su savo tiekėjais. 9 paveiksle pavaizduota AB „Žemaitijos pienas“ debitorinio ir kreditorinio įsiskolinimo apyvartumo dienomis rodiklių dinamika 2007-2009 metais.

9 pav. AB „Žemaitijos pienas“ debitorinio ir kreditorinio įsiskolinimo apyvartumo dienomis rodiklių dinamika 2007-2009 metais

Pagal 9 paveikslą galime teigti, kad per analizuojamą laikotarpį debitorių įsiskolinimo apyvartumas dienomis sumažėjo 1 diena – nuo 31 iki 30 dienos, o kreditorių įsiskolinimo apyvartumas dienomis sumažėjo 6 dienomis – nuo 27 iki 21 dienos. Matome, kad bėgant metams įmonės atsiskaitymas su tiekėjais spartėja greičiau nei įmonei apmoka klientai. Pagal finansų analitikų rekomendacijas, yra normalu, kai gamybą vykdančiai įmonei debitorių ir kreditorių apyvartumo dienomis rodikliai svyruoja tarp 30 ir 60 dienų. Taigi galime daryti išvadą, kad debitorinių ir kreditorinių įsiskolinimo apyvartumas dienomis rodo efektyvią įmonės veiklą.

Ilgalaikio turto apyvartumas parodo, kiek vienas ilgalaikio turto litas sukuria pajamų. AB „Žemaitijos pienas“ ilgalaikio turto apyvartumo rodiklis nuo analizuojamo laikotarpio pradžios mažėjo 2,91 punktu, t.y. nuo 7,77 iki 4,86. 2009 metais vienas ilgalaikio turto litas sukūrė 4,86 lito pajamų, o 2007 metais – 7,77 lito pajamų. Ilgalaikio turto apyvartumas dienomis pailgėjo 28 dienomis. Šiam apyvartumo sulėtėjimui įtakos turėjo du veiksniai: pardavimų apimtys sumažėjimas 93097 tūkst.Lt ir ilgalaikio turto padidėjimas 16607 tūkst.Lt.

Turto apyvartumo rodiklis parodo, kiek vienas litas sukuria pajamų. AB „Žemaitijos pienas“ turto apyvartumo rodiklis nuo analizuojamo laikotarpio pradžios linkęs nežymiai mažėti, nes turtas per analizuojamą laikotarpį didėjo, o pardavimų apimtys mažėjo. Per analizuojamą laikotarpį viso turto apyvartumas sumažėjo 0,67 punkto, t.y. nuo 2,80 iki 2,13. 2007 metais vienas turto litas sukūrė 2,80 lito pajamų, o 2009 metais 2,13 lito pajamų. Viso turto apyvartumas pailgėjo 40 dienų. Viso turto apyvartumo sulėtėjimui įtakos turėjo du veiksniai: pardavimų apimtys sumažėjimas 93067 tūkst.Lt ir viso turto padidėjimas 8242 tūkst.Lt.

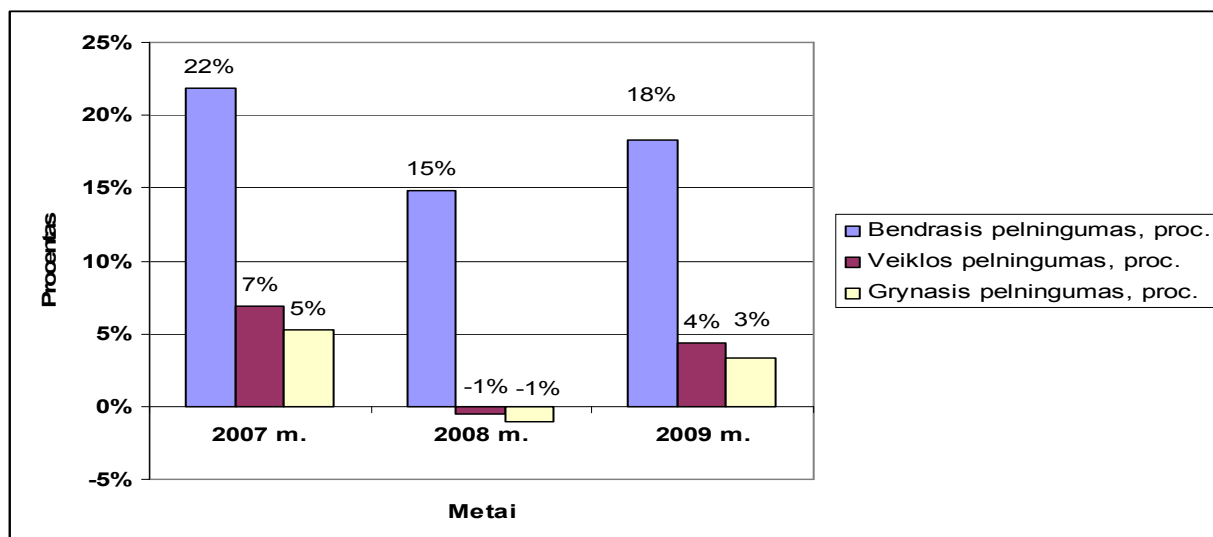
Apibendrinant apyvartumo rodiklius galima teigti, jog įmonė turi ieškoti būdų kaip sustabdyti ilgalaikio ir trumpalaikio turto apyvartumo mažėjimą, pardavimo pajamų augimu.

2.5. AB „Žemaitijos pienas“ pelningumo rodiklių dinamika

Visų siekiančių pelno įmonių veiklos tikslas – uždirbti kuo daugiau pelno. Didesnio pelno siekimas priklauso nuo dviejų svarbiausių veiksnių – pardavimo savikainos ir pardavimo pajamų. Įmonės pelningumo rodikliai – vieni iš didžiausiai naudojamų ir labiausiai suprantamų rodiklių. Pelningumo rodikliai įdomūs akcininkams, investuotojams, vertintojams analitikams, pirkėjams ir konkurentams. Pakankamai informatyvus rodiklis yra pats pelno dydis, parodantis, ar bus iš ko išmokėti dividendus ir ar įmonė turės potencialią investicijoms atlikti ir tuo pačiu – augti. Tačiau ne mažiau svarbūs yra svarbūs santykiniai pelningumo rodikliai, išreiškiantys įmonės ūkinės veiklos efektyvumą.

Bendrasis pardavimų pelningumas. Atliekant bendrojo pardavimų pelningumo rodiklių analizę, svarbu išskirti ir išsiaiškinti veiksnius, darančius įtaką pelningumui. Dažniausiai tai būna vidaus veiksniai, susiję su visa įmonės ūkine-gamybine veikla. Vienas dažniausiai naudojamų pelningumo rodiklių yra bendrasis pardavimų pelningumas. Juo remiantis galima kontroliuoti parduodamų prekių savikainą ir kainodaros politiką, vadovų gebėjimą parduoti savo produktus. Bendrasis pardavimų pelningumas parodo, kiek vienam pardavimų litui tenka bendrojo pelno. Iš 10 paveikslo matyti, kad per nagrinėjamą laikotarpį įmonės bendrojo pelningumo rodikliai turėjo nepastovią kitimo tendenciją. Bendrasis pardavimų pelningumas parodo pardavimų ribinį pelningumą, t.y. kaip efektyviai įmonė dirbtų, jeigu neturėtų administracinių ir valdymo išlaidų.

2007 metais AB „Žemaitijos Pienas“ bendrojo pelningumo rodiklis siekė 22 proc., o 2008 sumažėjus 7 procentiniais punktais sudarė tik 15 % (10 pav.).

10 pav. AB „Žemaitijos pienas“ bendrojo, veiklos ir grynojo pelningumo rodikliai 2007-2009 metais
Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ pelno (nuostolio) ataskaitų duomenimis

Pardavimai 2008 metais lyginant su 2007 metais augo (žr. 15 lentelė), todėl bendrojo pelningumo mažėjimui įtakos turėjo išaugusi savikaina.

15 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ pardavimai Lietuvos ir užsienio rinkose per 2007-2009 metus

	2007 m.	2008 m.	2008/2007 m.		2009 m.	2009/2008 m.		2009/2007 m.	
			(+;-)	proc.		(+;-)	proc.	(+;-)	proc.
Lietuva	217.937	252.582	34645	15,90%	209.249	-43333	-17,16%	-8688	-3,99%
Eksportas	246.350	218.929	-27421	-11,13%	161.941	-56988	-26,03%	-84409	-34,26%
	464.287	471.511	7224	1,56%	371.190	-	-	-93097	-20,05%

2009 metais bendrasis pelningumas augo ir siekė 0,18 Lt vienam pardavimų litui (žr. 5 pav.), tačiau pardavimai mažėjo daugiau nei 20 proc. ir buvo mažiausi per visą nagrinėjamą laikotarpį. Daugiau nei 34 proc. mažėjo eksporto pardavimo apimtys, t.y. nuo 246.350 tūkst.Lt 2007 metais iki 161941 tūkst.Lt 2009 metais, tuo tarpu pardavimai Lietuvoje mažėjo tik apie 4 proc. iki 209.249 tūkst.Lt.

2004 metų gegužės 1 dieną įstojus į Europos Sąjungą buvo pradėta taikyti viena iš pieno rinkos reguliavimo priemonių – eksporto subsidijos. Eksporto subsidijos buvo įdiegtos 1968 metais, siekiant padėti ES gamintojams prekiauti pasaulio rinkoje, kurioje jie buvo nekonkurencingi. Subsidija skaičiuojama pagal skirtumą tarp pasaulinės rinkos kainos ir didesnės ES garantuotos kainos. Eksporto subsidijos buvo taikomos tik patvirtintiems pagal prekių nomenklatūrą produktams. Pieno produktų eksporto subsidijos pradėtos laipsniškai atšaukti nuo 2006 metų vidurio, kai buvo panaikintos subsidijos nugriebto pieno milteliams.

Anot Europos Sąjungos Komisijos, subsidijų atsisakoma įgyvendinant Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) reformas, tačiau taip pat atsižvelgiant į "išskirtines sąlygas vidaus ir pasaulio rinkoje", kurioje kainos pastaruoju metu gerokai padidėjo. 2008 metais pieno pramonę ištiko krizė produkcijos kainos pasaulinėje rinkoje krito greičiau nei sugebėjo pieno perdirbėjai numažinti išlaidas produkcijai pagaminti, todėl 2008 metai pieno pramonės įmonėms buvo vieni iš nesėkmingiausių ir atnešusių didžiulių nuostolių. Stebėdama tokią tendenciją ES 2009 metų sausio 23 dieną vėl patvirtina eksporto subsidijas sūriams, sviestui bei lieso pieno milteliams (žr. 16 lentelę).

16 lentelė

Europos Sąjungos patvirtintų eksporto subsidijų dinamika per 2007-2009 metus,

Lt/t

Produkto pavadinimas	Eksporto subsidijos Lt/t			
	2006 12 31	2007 12 31	2009 01 23	2009 11 20
Fermentiniai sūriai	1660-1356	0	785-423	0
Sviestas	3401	0	1553,8	0
Grietinė	636	0	0	0

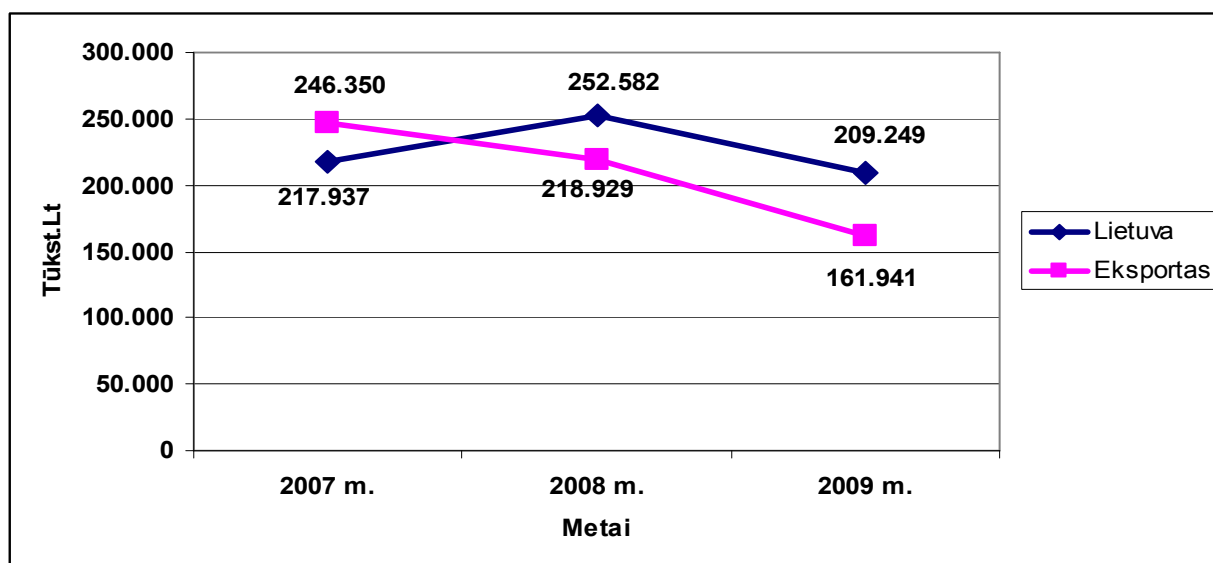
Sudaryta darbo autorės, remiantis rinkos reguliavimo agentūros skelbiamais duomenimis

Eksportas labai patrauklus iš pirmo žvilgsnio, tačiau yra ganėtinai daug veiksnių, ribojančių bei apsunkinančių ūkio subjektų užsienio prekybą. Eksportas gali būti ribojamas ir dažniausiai tai atsitinka, siekiant politinių tikslų – skelbiant prekybos su konkrečiomis šalimis embargas, įvedamos eksporto licencijos (leidimai eksportui), kvotos (per tam tikrą laikotarpį eksportuojamų prekių didžiausias kiekis) ir muitai (mokesčiai, kuriais apmokestinamos per valstybinę sieną vežamos prekės ar asmeninio vartojimo daiktai). Kiekviena valstybė, siekdama apginti savo ūkio subjektų veiklą ir skatindama eksportą, taiko įvairias valstybės subsidijavimo formas (mokesčių lengvatas, finansinę paramą eksportuojančioms ūkio šakoms, subsidijos, ES parama, eksporto premijavimas), eksportą kredituoja.

Didelis eksporto pardavimų pokytis gali būti dėl įvairių priežasčių. Keletas jų :

- pardavimo rinkų pokytis;
- pardavimo kiekio pokytis
- valiutų kursų svyravimas;
- taikomos subsidijos.

AB „Žemaitijos pienas“ savo produkciją 2007m eksportavo. – į 19 valstybių, 2008m. – į 21 valstybę ir 2009 m. – į 20 valstybių. (6 priedas). Kaip matome pardavimo rinkos per visą nagrinėjamą laikotarpį išliko tos pačios.

11 pav. AB „Žemaitijos pienas“ pardavimai 2007-2009 metais, tūkst.Lt

Šaltinis: apskaičiuota ir sudaryta darbo autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ pelno (nuostolio) ataskaitų duomenimis

Atlikus vertikalią eksporto pardavimų pagal šalis analizę (žr.17 lentelę), galima teigti, kad Rusija, Vokietija ir Italija buvo pagrindinės šalys, į kurias AB „Žemaitijos pienas“ eksportavo. 2007 metais eksportas į Rusiją buvo didžiausias 95.140 tūkst.Lt ir sudarė apie 39 proc. viso įmonės eksporto. Per nagrinėjamą laikotarpį pardavimai į Rusiją sumažėjo daugiau nei 38 mln.Lt (7 priedas) ir per 2009 metus siekė 57063 tūkst.lt. Pardavimai į Vokietiją mažėjo 2008 metais 17.403 tūkst.Lt, 2009 metais 14.106 tūkst.Lt. Pardavimai į Italiją per trijų metų laikotarpį sumažėjo 13.650 tūkst.Lt. arba 35,89 proc. Pardavimai į kitas šalis taip stipriai nekito, todėl iš tolimesnės analizės eliminuojame.

17 lentelė

AB "Žemaitijos pienas" eksporto pardavimų vertikaloji analizė 2007-2009 metais, tūkst.lt

Šalies pavadinimas	2007		2008		2009	
	Pardavimų suma, Lt	%	Pardavimų suma, Lt	%	Pardavimų suma, Lt	%
Estija	7295	2,96 %	6909	3,16 %	2332	1,44 %
Italija	38034	15,44 %	40232	18,38 %	24385	15,06 %
Latvija	18032	7,32 %	17999	8,22 %	15749	9,72 %
Lenkija	7719	3,13 %	2243	1,02 %	5136	3,17 %
Olandija	11984	4,86 %	14525	6,63 %	13224	8,17 %
Rusija	95140	38,62 %	92577	42,29 %	57063	35,24 %
Vokietija	48734	19,78 %	31331	14,31 %	17226	10,64 %
Kitos šalys	19410	7,88 %	13112	5,99 %	26827	16,57 %
Suma iš viso:	246350	100 %	218929	100 %	161941	100 %

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Žymus eksporto pardavimo sumos pasikeitimas gali būti įtakotas kiekio ar vidutinės kainos mažėjimo. Pagal 18 lentelėje pateiktą informaciją matome, kad nagrinėjamosiose eksporto rinkose pardavimai dėl sumažėjusių pardavimo kiekių sumažėjo 10,31 proc., o dėl pardavimo kainos pasikeitimo pardavimai sumažėjo 23,95 proc.

18 lentelė

AB "Žemaitijos pienas" eksportas 2007-2009 metais

	2007 m.	2009 m.
Eksportas, tūkst.Lt	246.350	161.941
Eksportas, tonomis	29.290	26.270
Vidutinės eksporto pardavimo kainos Lt/kg	8,41	6,16
Dėl kiekio pasikeitimo pardavimai pasikeitė	$((26270*8,41)-(29290*8,41))/246350 = -10,31\%$	
Dėl kainos pasikeitimo pardavimai pasikeitė	$((26270*6,16)-(26270*8,41))/246350 = -23,95\%$	

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Didžiausias kiekio ir kainos pokytis buvo eksportuojant į Vokietiją. 18 lentelėje matome, kad žaliavinės grietinėlės kiekis, kuris sudaro daugiau nei 87 proc. (8 priedas) viso eksportuoto kiekio, mažėjo apie 50 proc., o kaina per tiriamą laikotarpį sumažėjo 33,65 proc. (žr. 19 lentelę)

19 lentelė

AB "Žemaitijos pienas" pardavimai į Vokietiją per 2007-2009 metus

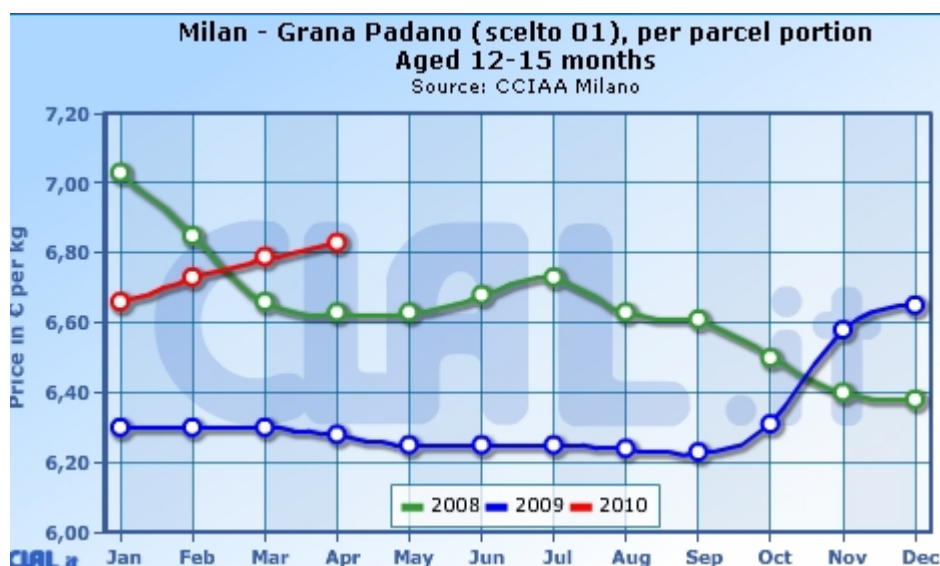
Produktai	2007		2008		2009	
	Pardavimai, tonomis	Vidutinė pardavimo kaina Lt/kg	Pardavimai, tonomis	Vidutinė pardavimo kaina Lt/kg	Pardavimai, tonomis	Vidutinė pardavimo kaina Lt/kg
Žaliavinė grietinėlė	7105	5,59	6359	3,93	3570	3,71

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Žaliavinė grietinėlė dažnai naudojama sviesto gamybai, todėl grietinėlės kiekio mažėjimą galima pagrįsti sviesto pardavimo didėjimu (9 priedas).

Atlikus koreliacinę analizę tarp grietinėlės pardavimo kainos ir eksporto subsidijų už eksportuotą sviestą galima teigti, kad 0,84 apskaičiuotas koeficientas patvirtina tiesioginį, stiprų ryšį .

Italija viena iš pagrindinių kieto fermentinio sūrio gamintojų. Smukus kieto fermentinio sūrio pardavimo kainai pasaulio rinkose (12 pav.) neigiamai paveikė AB „Žemaitijos pienas“

12 pav. Kieto fermentinio sūrio „Grana Padano“ pardavimo kainų dinamika

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Italijos tinklalapio www.clal.it statistine informacija

pardavimo kainą Italijos pirkėjams, kuri 2009 metais lyginant su 2007 metais smuko 21 proc. (žr. 20 lentelę). Įmonės vadovai atitinkamai reagavo mažindami gamybinę produkto savikainą.

20 lentelė

AB "Žemaitijos pienas" vidutinių eksporto pardavimo kainų į Italiją dinamika 2007-2009 metais, Lt/kg

Šalies pavadinimas	2007 m.	2008 m.	2008/2007 m.		2009 m.	2009/2008 m.		2009/2007 m.	
	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	(+;-)	proc.	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	(+;-)	proc.	(+;-)	proc.
Italija	11,33	10,85	-0,48	-4,26%	9,01	-1,83	-16,92%	-2,32	-20,46%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Rusijos rinkoje daugiau nei 60 proc. parduodama fermentinių sūrių ir daugiau nei 35proc. sausų pieno produktų. Kadangi išrūgų miltai yra nuo sūrio gamybos liekamieji produktai, todėl tolimesnėje analizėje nenagrinėsime. 2009 metais lyginant su 2008 metais 23,68 proc. smuko fermentinių sūrių pardavimo kaina Rusijos klientams (žr. 21 lentelę).

21 lentelė

**AB "Žemaitijos pienas" vidutinių fermentinio sūrio pardavimo kainų Rusijos pirkėjams
dinamika 2007-2009 metais, Lt/kg**

Prekės pavadinimas	2007 m.	2008 m.	2008/2007 m.		2009 m.	2009/2008 m.		2009/2007 m.	
	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	(+;-)	proc.	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	(+;-)	proc.	(+;-)	proc.
Fermentiniai sūriai	11,19	12,68	1,49	13,30%	9,68	-3,00	-23,68%	-1,51	-13,52%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Finansų teorijoje teigiama, kad eksportas ūmonei naudingas ir jį reikia plėsti jei eksporto bendrasis pelningumas daugiau už 0 proc.. Atlikus skaičiavimą (žr. 22 lentelę) galima teigti, kad eksportas 2007 ir 2008 metais buvo naudingas, tačiau kaip parodė 2009 metų rodiklis labai jautrus ekonominiams pasikeitimams.

22 lentelė

Eksporto pelningumas 2007-2009 metais

	2007 metai	2008 metai	2009 metai
Eksporto pardavimo pajamos, tūkst.Lt	246.350	218.929	161.941
t.sk. eksporto subsidijos, tūkst.Lt	6.712	66	2.950
Eksporto parduotos produkcijos savikaina, tūkst.Lt	206528	222729	159688
Eksporto veiklos sąnaudos, tūkst.Lt	24853	20660	11274
Valiutų kursų įtaka, tūkst.Lt	-57	-58	-486
Eksporto bendrasis pelnas, tūkst.Lt	39.822	12.401	-44.587
Eksporto bendrasis pelningumas, proc.	16%	6%	-28%
Eksporto grynas pelnas, tūkst.Lt	15.026	-8.201	-55.375
Eksporto grynas pelningumas, proc.	6%	-4%	-34%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis AB „Žemaitijos pienas“ duomenų baze

Europos Sąjunga siekdama stabilizuoti ekonominę situaciją pieno pramonėje 2009 metais atnaujinimo eksporto subsidijas į trečiasias šalis. Šios priemonės ekonominę naudą panagrinesime analizuojant grynąjį pelningumą įtakančius faktorius.

Veiklos pardavimų pelningumas. Šis rodiklis parodo, kiek pelno tenka vienam pardavimų litui. Pagal 10 paveikslą matyti, kad veiklos pardavimų pelningumo rodiklis mažiausias buvo 2008 metais -1proc. 2008 metais, augant pardavimų pajamoms nežymiai augo ir

veiklos sąnaudos, kai tuo tarpu buvo būtina jas mažinti siekiant išvengti nuostolių. Veiklos nuostolį 2008 metais lėmė ir 34,7 mln.Lt sumažėjęs bendrasis pelnas.

2009 metais situacija pasikeitė, t.y. AB „Žemaitijos pienas“ pavyko padidinti veiklos pelningumą iki 4 proc.. Tai lėmė veiklos sąnaudų sumažėjimas daugiau nei 30 proc. arba daugiau nei 22,9 mln.Lt. lyginant su 2007 metais.

Grynasis pardavimų pelningumas. Grynasis pelningumas nusako, kiek grynojo pelno tenka kiekvienam grynujų pardavimo pajamų vienetui. Analizuojamos įmonės grynasis pardavimų pelningumas per visą analizuojamą laikotarpį nebuvo pastovus – tai didėjo, tai mažėjo (10 pav.). Grynasis pardavimų pelningumas rodo, kad AB „Žemaitijos pienas“ 2009 metais vienam pardavimų litui teko 0,03 Lt grynojo pelno. Didžiausias grynasis pardavimų pelningumas buvo 2007 metais 5 proc., tai lėmė didelis bendrasis pelningumas. 2008 metais bendrovės grynasis pelningumas buvo neigiamas. Tai lėmė grynasis nuostolis, kuriam didžiausią įtaką turėjo 38,7 mln.Lt. išaugusi pardavimo savikaina, dėl žaliavos vertės bei energetinių resursų kainos padidėjimo. 2009 metais grynajam pelningumui teigiamos įtakos turėjo subsidijos už eksportuotą produkciją į trečias šalis. Apskaičiuotas 0,96 koreliacijos koeficientas rodo, kad ryšys tiesioginis ir labai stiprus, todėl galima teigti, kad išorinės aplinkos, šiuo momentu konkrečiai Europos Sąjungos daromi sprendimai įtakoja įmonės grynąjį pelningumą.

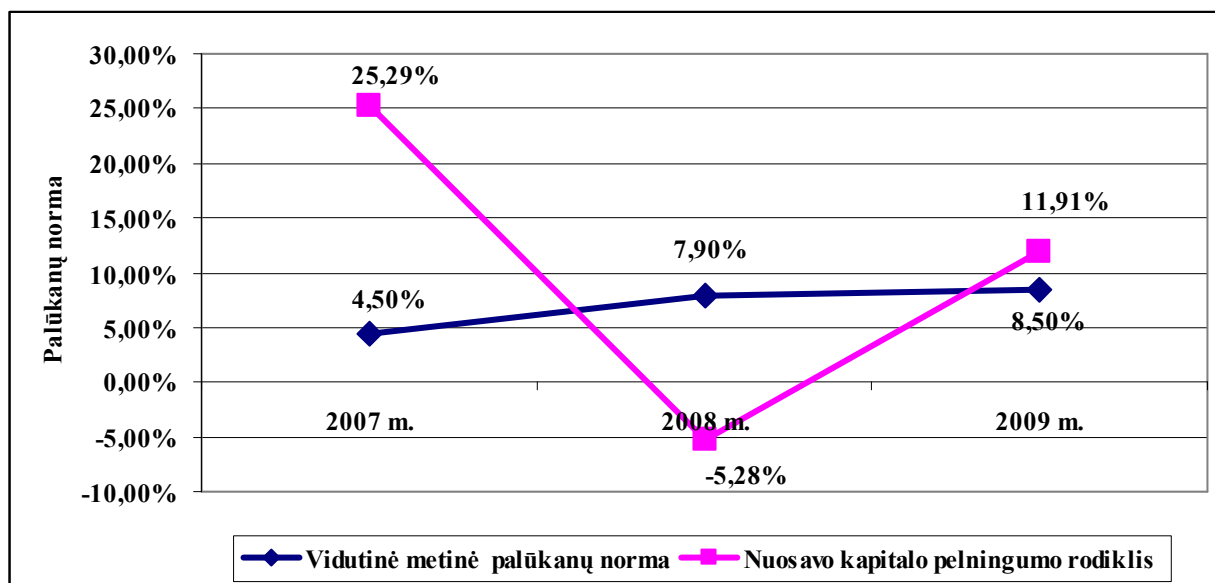
Remiantis statistikos departamento įmonės finansinių rodiklių vertinimo metodika, grynojo pelningumo rodiklis vertinamas, labai gerai, jei yra didesnis kaip 25 proc., gerai – didesnis kaip 10 proc., patenkinamai – mažesnis kaip 10 proc., nepatenkinamai – mažesnis kaip 5proc. ir blogai – jeigu yra neigiamas (Lietuvos statistikų sąjunga, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2000). Šiuo atveju, per visus analizuojamus metus AB „Žemaitijos Pienas“ grynojo pardavimų pelningumo rodiklį galima vertinti tik nepatenkinamai, 2008 metais – blogai.

Nuosavo kapitalo pelningumas. Nuosavo kapitalo pelningumas įvertina akcinio kapitalo naudojimo efektyvumą, nes parodo, kaip greitai atsiperka investuotas kapitalas, t.y. kiek pelno tenka kiekvienam savininko investuotam į verslą piniginiam vienetui.

AB „Žemaitijos pienas“ nuosavo kapitalo pelningumo rodiklių reikšmių skirtumai dideli (3 priedas). Didžiausias rodiklio reikšmė buvo 2007 metais, kur vienas investuotas litas uždirbo 0,25 Lt. Tačiau 2008 metais bendrovės nuosavo kapitalo pelningumas buvo neigiamas ir vienas investuotas akcininkų litas davė 0,05 Lt nuostolio. Neigiamą rodiklį lėmė neigiamas grynasis rezultatas, iš kurio 2,5 mln.Lt susidarė iš finansinės veiklos ir apie 2,6 mln.Lt nuostolių susidarė iš tipinės veiklos. Finansinės veiklos sąnaudos išaugo padidėjus palūkanoms bankams už

ilgalaikės paskolas. 2009 metais nuosavo kapitalo pelningumo rodiklis vėl didėjo ir pasiekė 0,12 Lt pelno vienam nuosavybės litui.

Nuosavo kapitalo pelningumas paprastai lyginamas su kapitalo rinkoje nusistovėjusiomis palūkanų normomis. 13 paveiksle pateiktos Nordea banko duomenų bazėje skelbiamos vidutinės metinės taupomųjų indėlių palūkanų normos.

13 pav. AB „Žemaitijos pienas“ nuosavo kapitalo pelningumo ir Nordea banko mokamų metinių palūkanų normų dinamika

Sudaryta darbo autorės remiantis AB „Žemaitijos pienas“ finansinėmis ataskaitomis ir banko Nordea skelbiamomis palūkanų normomis

Iš grafiko matyti, kad 2007 ir 2009 metais AB „Žemaitijos pienas“ nuosavo kapitalo pelningumo rodiklis buvo didesnis už vidutinę metinę palūkanų normą, tačiau tik 2008 metais įmonės savininkams geresnė alternatyva buvo investuoti į taupomuosius indėlius, o ne įmonę. Bendrovių akcininkai investavę į taupomuosius indėlius banke, kurių palūkanos didesnės nei įmonės nuosavo kapitalo pelningumas, būtų gavę daugiau naudos, nes kiekvienas investuotas litas būtų atnešęs didesnes lėšas.

Apibendrinant galima teigti, kad kuo šis rodiklis aukštesnis, tuo įmonės veikla efektyvesnė. Taigi galima teigti, kad AB „Žemaitijos pienas“ vadovai efektyviai naudojami akcininkų lėšomis, išskyrus 2008 metus.

Turto pelningumas. Įmonės ūkinės veiklos ekonominio efektyvumo įvertinimui yra svarbus turto pelningumo rodiklis, kuris parodo viso turto panaudojimo efektyvumą, t.y. kiek grynojo pelno tenka kiekvienam turto piniginiam vienetui. Nagrinėjant turto pelningumo rodiklius (3 priedas), matyti, kad vadovai efektyviai naudoja įmonės trumpalaikį ir ilgalaikį turtą, siekiant gauti kuo didesnę pelną, išskyrus 2008 metus. 2009 metais bendrovės turto litas

uždirbo 0,07 Lt grynojo pelno, tai du kartus mažiau nei 2007 metais. Tam įtakos turėjo grynojo pelno mažėjimas ir 11 proc. turto padidėjimas.

Apibendrintai galima teigti, kad įmonės pelningumo rodikliai kinta panašiomis kryptimis. Taip yra todėl, kad skaičiuojant pelningumo rodiklius naudojame bendrojo pelno, grynojo pelno ir pardavimų reikšmes. Taigi pelningumas parodo tiek teigiamas, tiek neigiamas bendrovės darbo puses, tiek įmonės kolektyvo laimėjimus, tiek nesėkmes. Todėl pelningumą galima vadinti įmonės darbo efektyvumo ir ūkinės veiklos vertinimo matu, o pardavimus Lietuvoje ir užsienio šalyse, apsirūpinimą žaliava ir investicijas galime laikyti efektyvumo veiksniais įtakančiais faktoriais.

3. AB „ŽEMAITIJOS PIENAS“ ŪKINĖS VEIKLOS EFEKTYVUMO DIDINIMO GALIMYBĖS IR ĮMONĖS BANKROTO TIKIMYBĖS ĮVERTINIMAS

Šiuo metu susidariusi ekonominė situacija pieno perdirbimo pramonėje kelia rūpestį ne tik įmonių vadovams, bet ir Europos Komisijai. Europoje atlikti tyrimai ir nubrėžtos gairės gali įtakoti visą Europos Sąjungos pieno gamybos ir perdirbimo pramonės tolimesnę raidą. Todėl atliktas tyrimas labai aktualus siekiant kuo anksčiau identifikuoti faktorius įtakančius įmonės veiklą, sekti jų tendencijas ir greičiau reaguoti į rinkos pokyčius. Tik efektyviai dirbančios įmonės galės konkuruoti Pasaulio rinkose.

3.1. AB „Žemaitijos pienas“ žaliavos kainos nuo produktų pardavimo kainos priklausomumo modelis

Didžiausią pieno produktų savikainos dalį sudaro žaliavinio pieno kaštai, kurių dalis gamybos savikainoje vidutiniškai sudaro 73 %. Kaip parodė atliktas tyrimas, žaliavinio pieno suma gamybinėje savikainoje kito daugiausiai, todėl svarbu ateityje sudėlioti modelį, kuriuo remiantis būtų galima kuo anksčiau reaguoti į artėjančius pokyčius dėl produktų pardavimo kainų. Naudojantis siūlomu modeliu atsirastų galimybė planuoti ir žaliavinio pieno poreikį, kuris taip pat svarbus veiksnys pieno perdirbimo pramonėje, sąlygojamas sezoniškumo.

Diegiant modelį, didžiausias dėmesys turėtų būti atkreiptas aprašant žaliavos normas produktui pagaminti. Pieno pramonė yra išskirtinė tuo, kad iš to paties kiekio pieno galima pagaminti riebius ir baltymingus produktus, pvz.: gaminant nenugriebto pieno miltelius, lieka grietinėlė, kuri gali būti panaudota sviesto gamybai arba parduota kaip žaliava. Siekiant visa tai įvertinti pildomi 23 lentelėje nurodyti duomenys. Žaliavinio pieno normą padauginę iš produkto pardavimo kiekio apskaičiuojame natūralaus žaliavinio pieno poreikį norimam produktų kiekiui pagaminti. Dėl pateikiamos informacijos konfidencialumo nėra galimybės pavyzdyje naudoti platesnį gaminamų produktų asortimentą.

23 lentelė

AB „Žemaitijos pienas“ žaliavos poreikio gaminamiems produktams apskaičiavimas

Produkto pavadinimas	Pardavimai			Natūralaus pieno poreikis kilogramais, tonai produkto pagaminti	Lieka grietinėlė, kg	Reikalinga papildomai grietinėlės, kg
	Kiekis, tonomis	Vidutinė pardavimo kaina Lt/kg	Suma, Lt			
Geriamas pienas 2,5%				1060	52	

Antrame modelio kūrimo etape, reikia apskaičiuoti gaminamų produktų kintamus kaštus. Norint kuo tiksliau įsivertinti kintamus kaštus, juos galima būtų išskirti į maistines medžiagas, pakavimo medžiagas, darbo užmokestį ir kt., tačiau skaičiavime rekomenduotina visus apjungti ir vertinti bendrą kintamų kaštų sumą produktui. Detalesnis kaštų skaidymas būtų tikslingas, kai yra išlaidų kurias norime detaliau įvertinti, pvz.: žinome, kad brangs kakava, šokoladas ir norime tai įsivertinti. Atliktų skaičiavimų metu gautą sumą atimame iš planuojamos pardavimo sumos. Gauta suma turi padengti pastovius gamybos kaštus, veiklos sąnaudas, žaliavos užpirkimus ir sugeneruoti įmonei pelną.

Trečiame modelio skaičiavimo etape apskaičiuojame pastovių gamybos išlaidų ir veiklos sąnaudų sumą. Gautą rezultatą atimame iš antrame etape gautos sumos. Tarkime, kad pardavimų suma per mėnesį siekia 24mln.Lt, antrame etape apskaičiuota kintamų kaštų be žaliavos vertė 3,5mln.Lt. Tarkime pastovių gamybos kaštų ir veiklos sąnaudų suma per mėnesį vidutiniškai siekia 6mln., tai žaliavos sumai ir įmonės pelnui lieka 14,5mln.Lt

Ketvirtame etape apskaičiuojame galimą sumokėti už žaliavą sumą, kuri apskaičiuojama iš trečiame etape gautos sumos atėmus laukiamą įmonės pelną. Pvz. įmonė siekia 3 proc. grynąjį pelningumą, t.y. mūsų atveju būtų $24\text{mln.Lt} \cdot 3\text{ proc.} = 0,72\text{ mln.Lt/mėn.}$, žaliavos pirkimui lieka $14,5\text{mln.Lt} - 0,72\text{mln.Lt} = 13,78\text{ mln.Lt}$.

Paskutiniame etape galime suskaičiuoti kiek galime sumokėti už natūralaus pieno su pristatymu į įmonę kainą. Tarkime, kad pirmame etape apskaičiavome, kad remiantis pardavimų prognozėmis žaliavos poreikis bus 18000 tonų, remiantis ketvirtame punkte nurodytais apskaičiavimais žaliavos pirkimui galime skirti 13,78 mln.Lt. Atlikę dalybos veiksmą, t.y. $13780000\text{ Lt} / 18000\text{ tonų}$, rezultatas 756Lt/t. Remiantis atliktais skaičiavimais galime teigti, kad

jei įmonė parduos planuojamų parduoti produktų kiekį numatytais kainomis, tai už natūralaus žaliavinio pieno toną su pristatymu į įmonę galės mokėti 756 Lt/t.

Kaip buvo minėta pirmoje dalyje, žaliavos tiekėjams už pieną mokama pagal bazinius rodiklius. Tuo remiantis iš gautos natūralaus pieno kainos atimame žaliavos surinkimo ir pristatymo iki įmonės kaštus ir daliname iš perskaičiavimo koeficiento, kuris apskaičiuojamas remiantis Žemės Ūkio ministerijoje patvirtinta metodika.

Manau, kad naudojantis šiuo modeliu, įmonė galės operatyviau reaguoti į pardavimo kainų pasikeitimą. Esant palankioms pardavimo kainoms, atliktas skaičiavimas suteikia galimybę įmonės vadovams svarstyti apie žaliavinio pieno supirkimo kainų pakėlimą.

3.2. AB „Žemaitijos pienas“ bankroto galimybių nustatymas

Atlikus AB „Žemaitijos pienas“ 2007-2009 metų ekonominio efektyvumo analizę, galima pastebėti, kad įmonės veikla tiek dėl vidaus, tiek dėl išorinės aplinkos veiksnių labai nestabili. Ekonominis nuosmukis Pasulyje turėjo įtakos ir Lietuvos ekonomikai. Pieno pramonė neliko išimtis. Susidariusi ekonominė padėtis tik dar labiau paaštrino konkurenciją ne tik vidaus, bet ir užsienio rinkose. Visų minėtų veiksnių išdavoje kyla klausimas dėl įmonės bankroto galimybės.

AB „Žemaitijos pienas“ bankroto tikimybės apskaičiavimas pagal Altman modelį pateiktas 24 lentelėje.

24 lentelė

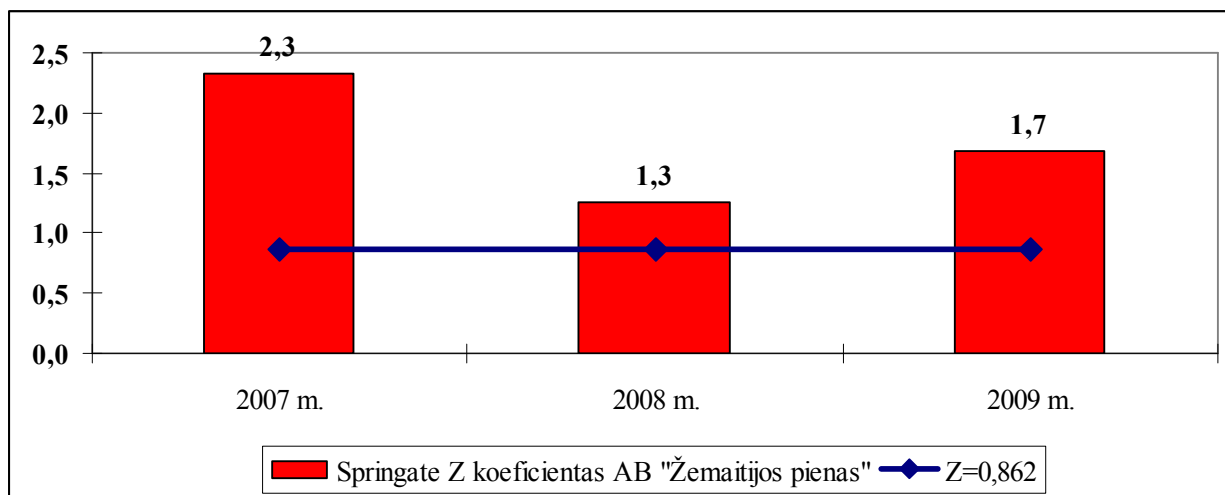
"Žemaitijos pienas" Z koeficiento apskaičiavimas pagal E.Altman modelį

Rodiklis	Formulė	2007 m.		2008 m.		2009 m.	
		Skaičiavimai	Reikšmė	Skaičiavimai	Reikšmė	Skaičiavimai	Reikšmė
X ₁	<u>Apyvartinis kapitalas, tūkst.Lt</u>	65.287	0,39	47.726	0,25	65.068	0,37
	Turtas tūkst.Lt	165.871		189.032		174113	
X ₂	<u>Pardavimo pajamos tūkst.Lt</u>	464.287	2,80	471.511	2,49	371.190	2,13
	Turtas, tūkst.Lt	165.871		189.032		174113	
X ₃	<u>Pelnas iki apmokestinimo, tūkst.Lt</u>	30.292	0,18	-5.123	-0,03	15.017	0,09
	Turtas, turtas.Lt	165.871		189.032		174113	
X ₄	<u>Nuosavas kapitalas, tūkst.Lt</u>	95.873	1,37	91.068	0,93	103.548	1,47
	Įsipareigojimai, tūkst.Lt	69998		97964		70565	
X ₅	<u>Nepaskirstytas pelnas, tūkst.Lt</u>	42.660	0,26	37.855	0,20	50.335	0,29
	Turtas, tūkst.Lt	165.871		189.032		174113	
Z = 1,2 X ₁ + 1,4 X ₂ + 3,3 X ₃ + 0,6 X ₄ + 1X ₅ ;			6,1		4,5		4,9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis AB „Žemaitijos pienas“ finansinių ataskaitų informacija

Atlikus skaičiavimą matome, kad bankroto tikimybės nei vienais iš nagrinėjamų metų nėra. Tačiau kaip literatūroje teigiama, vienu modeliu pasitikėti negalima, todėl AB „Žemaitijos pienas“ bankroto tikimybę nustatysime taikant Springate modelį.

Springate modelio apskaičiavimai pateikti 10 priede, o skaičiavimų rezultatai pateikti 14 paveiksle.

14 pav. AB "Žemaitijos pienas" bankroto skaičiavimo rezultatai pagal Springate modelį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis AB „Žemaitijos pienas“ finansinių ataskaitų informacija

AB „Žemaitijos pienas“ pagal Springate modelį artėjo bankroto link 2008 metais, kai Z kreditingumo koeficientas nukrito iki 1,3, t.y. artėjo prie kritinės 0,862 koeficiento ribos. Pagal šį modelį apskaičiuotus rodiklius matyti, kad tai lėmė sumažėjusi pelno, neatskaičius mokesčius ir palūkanas, sumažėjusi apyvartinio kapitalo dalis visame turte.

Taigi, įmonė pagal Springate modelį link bankroto artėjo 2008 metais, tuo tarpu Altmano modelis parodė tik rodiklio sumažėjimą, tačiau įmonei pagal atliktus skaičiavimus bankroto galimybė negrėsė.

4. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išnagrinėjus Lietuvos ir užsienio autorių mokslinę literatūrą, atlikus AB „Žemaitijos pienas“ ekonominio efektyvumo analizę, galima pateikti tokias išvadas:

- Ekonominis efektyvumas yra geresnių rezultatų pasiekimas mažesnėmis sąnaudomis ir rodo gamybinių jėgų rezultatyvumą įmonės veikloje. Įmonių veiklos ekonominis efektyvumas vertinamas finansiniais bei nefinansiniais rodikliais: pelningumo, sąnaudų lygio rodikliais, ilgalaikio materialiojo turto bei darbo jėgos naudojimo efektyvumo rodikliais.

- Įgyvendintų investicijų dėka didėjo vieno darbuotojo išdirbis nuo 535 tonų perdirbto pieno per 2007 metus iki 688 perdirbto tonų pieno 2009 metais.

- Pardavimo pajamų dydis tenkantis vienam darbuotojui didžiausias buvo 2008 metais. 2009 metais pardavimų dalis tenkanti vienam darbuotojui buvo mažiausia per visą nagrinėjamą laikotarpį. Darbo našumas sumažėjo dėl 20 proc. smukusių vidaus ir eksporto rinkose pardavimo apimčių.

- 2008 metais teko daugiausiai veiklos sąnaudų vienam pardavimo litui t.y. apie 17 centų vienam pardavimo pajamų litui. Mažiausias veiklos sąnaudos vienam pardavimo litui buvo 2009 metais, siekė 14,2 proc. Veiklos sąnaudų mažėjo dėl mažėjančio darbo užmokesčio fondo, perkamų paslaugų, kuro ir atsarginių bei rinkodaros sąnaudų.

- Nuo 2007 metų iki 2009 metų trumpalaikio turto apyvartumas mažėjo. Apyvartumo sulėtėjimui įtakos turėjo du veiksniai: pardavimų apimties sumažėjimas 93097 tūkst.Lt ir trumpalaikio turto mažėjimas 8365 tūkst.Lt.

- Ilgalaikio turto apyvartumas dienomis pailgėjo 28 dienomis. Šiam apyvartumo sulėtėjimui įtakos turėjo du veiksniai: pardavimų apimties sumažėjimas 93097 tūkst.Lt ir ilgalaikio turto padidėjimas 16607 tūkst.Lt.

- Nuo 2007 metų iki 2009 metų viso turto apyvartumas sumažėjo 0,67 punkto, t.y. nuo 2,80 iki 2,13. Viso turto apyvartumo sulėtėjimui įtakos turėjo du veiksniai: pardavimų apimties sumažėjimas 93067 tūkst.Lt ir viso turto padidėjimas 8242 tūkst.Lt.

- Įmonės gamybinės veiklos bendrasis pelningumas didžiausias buvo 2007 metais kai siekė 22 proc., o mažiausias 2008 metais – 15 proc. Dėl pardavimo apimties pasikeitimo rodiklis sumažėjo 1,21 proc. punkto, o dėl pardavimo savikainos padidėjimo rodiklis didėjo 8,53 proc.

- Didžiausias grynasis pardavimų pelningumas buvo 2007 metais 5 proc., tai lėmė didelis bendrasis pelningumas. 2008 metais bendrovės grynasis pelningumas buvo neigiamas.

Tai lėmė grynasis nuostolis, kuriam didžiausią įtaką turėjo 38,7 mln.Lt. išaugusi pardavimo savikaina, dėl žaliavos vertės bei energetinių resursų kainos padidėjimo. 2009 metais grynajam pelningumui teigiamos įtakos turėjo subsidijos už eksportuotą produkciją į trečias šalis.

- AB „Žemaitijos pienas“ nuosavo kapitalo pelningumas mažėjo daugiau nei 50 proc. punkto. Tam turėjo įtakos žemas įmonės grynasis pardavimų pelningumas bei mažėjantis turto apyvartumas. 2007-2009 metais pastovus kapitalas buvo efektyviai naudojamas įmonės plėtrai, nes banko palūkanos buvo mažesnės nei pastovaus kapitalo pelningumas. Tačiau 2008 metais įmonė patyrė 4,8mln.Lt nuostolį, todėl ir nuosavo kapitalo pelningumas vertinamas blogai.

- AB „Žemaitijos pienas“ nuo 2007 metų iki 2009 metų turtas buvo naudojamas efektyviai, nes turto pelningumas 2007 ir 2009 metais buvo 7-15 proc. Tai rodo, kad vadovai tinkamai jį valdė ir kontroliavo.

- Atlikto tyrimo metu nustatyta, kad eksportas, žaliavinio pieno kainos ir investicijos yra pagrindiniai veiksniai įtakoiantys AB „Žemaitijos pienas“ ūkinės veiklos efektyvumą nuo 2007 iki 2009 metų.

- AB „Žemaitijos pienas“ 2007-2009 metais eksporto apimtys smuko daugiau nei 34 proc.. Sumažėjimą lėmė pardavimo kainos ir kiekio pasikeitimas. Dėl sumažėjusio kiekio eksportas smuko 10,31 proc., o dėl sumažėjusios pardavimo kainos, eksportas mažėjo 23,95 proc. Didžiausias eksporto mažėjimas buvo į Rusiją (40proc.) ir Vokietiją (64,6proc.). Eksportas į šias šalis per 2007,2008 ir 2009 metus absoliutine verte sumažėjo 69586tūkst.Lt.

- AB „Žemaitijos pienas“ pagrindinė produktų savikainos dalis – žaliavinis pienas. Visoje gamybinėje savikainoje sudaro daugiau nei 70 proc. visų sąnaudų. Žaliavos pirkimo kainos ir produktų pardavimo kainų nesuderinamas kitimas lėmė, kad 2008 metais AB „Žemaitijos pienas“ patyrė grynąjį nuostolį, todėl analizės metu sudarytas žaliavos kainos nuo produktų rinkos kainos priklausomumo modelis. Šio modelio pagalba bus įvertinama galimybė mokėti už pieną prie numatomų produkto pardavimo kainų ir kiekių.

- AB „Žemaitijos pienas“ didžiausios investicijos buvo 2008 metais, kurios sikė apie 29 mln. Lt, mažiausios buvo 2009 metais – 16,7mln.Lt, daugiau nei pusę visų investicijų skirta gamybos įrangos atnaujinimui, technologinių procesų tobulinimui.

- AB „Žemaitijos pienas“ bankrotas pagal G. Sprigate modelį artimas kritiniam rodikliui buvo 2008 metais. Pagal šį modelį apskaičiuotus rodiklius matyti, kad tai lėmė sumažėjusi pelno neatskaičius mokesčius ir palūkanas dalis tenkanti turto litui ir sumažėjusi apyvartinio kapitalo dalis visame turte.

Atlikus retrospektyvini įmonės ekonominio efektyvumo įvertinimą ir nustatius efektyvumą įtakančius veiksnius, rekomenduojama:

- Dažniau nei kartą per metus vertinti įmonės veiklos rezultatus bei analizuoti pagrindinius veiklos procesus, jų įtaką efektyvumui, numatyti galimas rizikas bei parengti planus, kaip jas valdyti, kadangi šalyje ekonominė situacija blogėja, o numatyti tikslias prognozes labai sunku.
- Sukurti modelį, kuris leistų tiksliau įvertinti AB „Žemaitijos pienas“ ūkinės veiklos rezultatus priklausančius nuo žaliavinio pieno kainos.

LITERATŪRA

1. Andrijauskienė, A. (2004). Įmonių ekonomika. Vilnius.
2. Boguslauskas, V., Jagelavičius, G. (2002). Įmonės veiklos finansinis vertinimas. Kaunas: Technologija
3. Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (2004). Finansų analizė. Kaunas: Technologija.
4. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES „Dairy market situation 2009“ (žiūrėta 2010-05-01). Prieiga per internetą: [HTTP://EUR-LEX.EUROPA.EU/LEXURISERV/LEXURISERV.DO?URI=COM:2009:0385:FIN:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=COM:2009:0385:FIN:EN:PDF).
5. Gronskas, V. (2005). Ekonominė analizė. Kaunas: Technologija.
6. Juozaitienė, L. (2007). Įmonės finansai: analizė ir valdymas. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universitetas.
7. Lukoševičius, K., Martinkus, B., Piktys, R. (2005). Verslo ekonomika. Kaunas: Technologija.
8. Martinkus, B., Sakalas, A., Savanevičiūtė, A. (2003). Darbo išteklių ekonomika ir valdymas. Kaunas: Technologija.
9. Mackevičius, J., Poškaitė, D., Molienė, O. (2008). Bendrojo pardavimo pelningumo kompleksinės analizės metodika. *Ekonomika*, 81, p. 74-89.
10. Mackevičius, R.; Rakštelienė, A. 2005. Altman modelių taikymas Lietuvos įmonių bankrotui prognozuoti (žiūrėta 2010-04-15). Prieiga per internetą: http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2005_1/mackevicius.pdf.
11. Milk: High Level Group to look at long-term future of dairy sector (žiūrėta 2010-05-01). Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1420&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
12. Milk: € 18 million EU support for the promotion of dairy products (žiūrėta 2010-05-01). Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1404&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
13. Milk: Agreement reached on distribution of additional €300 million for dairy farmers (žiūrėta 2010-05-01). Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/agriculture/newsroom/en/373.htm>
14. Milk: Commission adopts latest proposals to support dairy farmers (žiūrėta 2010-05-01). Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1501&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

15. Milk crisis: Commission proposes measures to stabilise dairy market (žiūrėta 2010-05-01). Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0385:FIN:EN:PDF>.
16. Milk: Commission temporarily allows Member States to pay farmers up to €15,000 in state aid (žiūrėta 2010-05-01). Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1599&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
17. Milk: First meeting of High Level Group looks at contractual relations and bargaining power in the dairy sector (žiūrėta 2010-05-01). Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1521&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
18. Norvaišienė, R. (2004). *Įmonės investicijų valdymas*: Mokomoji knyga. Kaunas. Technologija.
19. Kancerevyčius, G. (2009). *Finansai ir investicijos*. Kaunas.
20. Russian Foods and Drinks. Milk. (2008 Nr.1 (97)) p.112-123.
21. Russian Foods and Drinks. Milk. (2008 Nr.2 (98)) p.62-87.
22. Stoškus, S. (2004). “Efektyvumo “ ir “efektingumo” sąvokų interpretavimas laiko vadyboje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, p. 271-274.
23. Varian Hal, R.(2003). *Intermediate Microeconomics*. New York.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Įmonės ūkinės veiklos efektyvumą įvertinantys santykiniai finansiniai rodikliai

Pavadinimas	Formulė	Apibūdinimas
Darbo jėgos panaudojimo efektyvumo rodikliai		
Darbo našumas	$\frac{\text{Pardavimai}}{\text{Įmonės darbuotojų sk.}}$	Rodiklis parodo, kiek produkcijos pardavimų tenka vienam įmonės darbuotojui
Vieno darbuotojo išdirbis	$\frac{\text{Perdirbtos žaliavos kiekis, tonomis}}{\text{Gamybos darbuotojų sk.}}$	Rodiklis parodo, kiek pagamintos produkcijos vidutiniškai tenka vienam gamybos darbuotojui
Grynojo pelno apimtis, tenkanti 1 darbuotojui rodiklis	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Gamybos darbuotojų sk.}}$	Rodiklis parodo, kiek grynojo pelno vidutiniškai uždirba vienas gamybos darbuotojas
Sąnaudų lygio rodikliai		
Parduotų prekių savikaina vienam pardavimų litui	$\frac{\text{Parduotų prekių savikaina}}{\text{Pardavimai}}$	Rodiklis parodo įmonės ūkininkavimo efektyvumą, valdymo tarnybų poveikį išlaidoms, sugebėjimą kontroliuoti jų formavimąsi.
Veiklos sąnaudos vienam pardavimų litui	$\frac{\text{Veiklos sąnaudos}}{\text{Pardavimai}}$	Rodiklis parodo, kiek vienam pardavimų litui tenka veiklos sąnaudų.
Broko procentas visoje gamyboje	$\frac{\text{Brokuotos produkcijos apimtis}}{\text{Pagamintos produkcijos apimtis}}$	Rodiklis parodo, kokia dalis pagamintos produkcijos yra brokuota
Pelningumo rodikliai		
Bendras pardavimų pelningumas	$\frac{\text{Bendrasis pelnas}}{\text{Pardavimų apimtis}}$	Bendrasis pardavimų pelningumas parodo įmonių sugebėjimą uždirbti pelną iš pagrindinės veiklos, t.y. kokia dalis bendrojo pelno tenka vienai daliai pardavimo ir produktų pajamų.
Įprastinės veiklos pelningumas	$\frac{\text{Įprastinės veiklos pelnas}}{\text{Pardavimų apimtis}}$	Šis rodiklis apibūdina pardavimų pelningumą iki mokesčių išskaitymo, todėl atspindi įmonės įprastinės veiklos efektyvumą ir vadovų veiklą, kuriant pelną iki mokesčių išskaitymo.
Grynasis pardavimų pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Pardavimų apimtis}}$	Rodiklis parodo bendrą įmonės pelningumo įvertinimą, nes į šio rodiklio skaičiavimus yra įtraukti visi veiksniai, darantys įtaką įmonės veiklos galutiniam rezultatui – grynajam pelnui.
Veiklos pardavimų pelningumas	$\frac{\text{Veiklos pelnas}}{\text{Pardavimų apimtis}}$	Šis rodiklis atspindi įmonės pagrindinės veiklos efektyvumą. Jis rodo įmonės veiklos sąnaudų lygį, vadovybės sugebėjimą kontroliuoti ir mažinti valdymo išlaidas.
Nuosavo kapitalo pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Akc.kapitalo vertė} + \text{įm.rezervų suma}}$	Rodiklis parodo nuosavo kapitalo sukurtą pelną ir tam tikru mastu – įmonės vadovybės darbo efektyvumą naudojant investuotą kapitalą bei grynojo pelno sumą, tenkančią vienam akcinio kapitalo vertės vienetai.
Turto pelningumas	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Vidutinė metinė turto vertė}}$	Rodiklis parodo įmonės ilgalaikio ir trumpalaikio turto naudojimo efektyvumą,

		vadovų sugebėjimą jį valdyti ir kontroliuoti bei kiek grynojo pelno uždirba vienas turto litas.
Eksporto efektyvumo rodikliai		
Eksporto grynojo pelno masė	<i>Eksporto pajamos + valiutų kursų įtaka - eksporto veiklos sąnaudos - parduotos eksporto produkcijos savikaina</i>	Rodiklis, parodo kiek grynojo pelno uždirbama eksportuojant produkciją.
Eksporto bendrojo pelningumo koeficientas	<i>(Eksporto pajamos + valiutų kursų įtaka)/ parduotos eksporto produkcijos savikaina</i>	Eksporto bendrasis pardavimų pelningumas parodo kiek bendrojo pelno tenka vienam eksporto pardavimų litui.
Turto apyvartumo rodikliai		
Trumpalaikio turto apyvartumas	<i>Pardavimai Trumpalaikis turtas</i>	Rodiklis parodo šio turto panaudojimo efektyvumą, t.y. kiek pajamų tenka kiekvienam trumpalaikio turto litui.
Atsargų apyvartumas, kartais	<i>Pardavimai Vidutinės atsargos</i>	Rodiklis parodo kiek kartų apsisuka atsargos iš daiktinės formos virsdamos pinigine forma.
Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas, kartais	<i>Pardavimai Debitoriniai įsiskolinimai</i>	Rodiklis informuoja apie įmonės mokėjimų politiką pirkėjų atžvilgiu.
Viso turto apyvartumas	<i>Pardavimai Turtas iš viso</i>	Rodiklis parodo, kaip efektyviai įmonė panaudoja turimą turtą realizacijos procesui garantuoti, t.y. kiek kiekvienam turto litui tenka realizacijos.
Ilgalaikio turto apyvartumas, kartais	<i>Pardavimai Ilgalaikis turtas</i>	Jis parodo, kiek vidutiniškai dienų ar mėnesių trunka viena ilgalaikio turto apyvarta

Šaltiniai: Andrijauskienė (2004); Baškevičiūtė, Mačerinskienė (2004); Juozaitienė (2000); Koncervyčius (2004); Mackevičius (2005, 2001); Mackevičius, Paškaitė (1998).

Priedas Nr. 2

AB „Žemaitijos pienas“ pardavimų tenkančių vienam darbuotojui dinamika

	Lietuva	Bazinis kitimo tempas, proc.	Grandininis kitimo tempas, proc.	Eksportas	Bazinis kitimo tempas, proc.	Grandininis kitimo tempas, proc.
2007 m.	217.937			246350		
2008 m.	252.582	15,90%		218929	- 11,13%	
2009 m.	209.249	-17,16%	-3,99%	161941	- 26,03%	-34,26%

Priedas Nr. 3

AB "Žemaitijos pienas" ūkinės veiklos efektyvumą apibūdinančių rodiklių skaičiavimai

Pavadinimas	Formulė	2007	2008	2009
Darbo jėgos panaudojimo efektyvumo rodikliai				
Darbo našumas	<i>Pardavimai, tūkst. Lt</i>	464287	471511	371190
	<i>Įmonės darbuotojų sk.</i>	1762	1636	1363
	<i>Pardavimai tenkantys vienam darbuotojui, tūkst. Lt/darbuotojui</i>	264	288	272
Vieno darbuotojo išdirbis	<i>Perdirbta pieno, tonomis</i>	191673	195844	183763
	<i>Gamybos darbuotojų sk.</i>	358	339	267
	<i>Perdirbta natūralaus pieno tonų/gamybos darbuotojų, sk.</i>	535	578	688
Grynojo pelno apimtis, tenkanti 1 darbuotojui rodiklis	<i>Grynasis pelnas, mln. Lt</i>	24248	-4805	12333
	<i>Įmonės darbuotojų sk.</i>	1762	1636	1363
	<i>Grynasis pelnas, tūkst. Lt/darbuotojų, sk.</i>	14	-3	9
Sąnaudų lygio rodikliai				
Parduotų prekių savikaina vienam pardavimų litui	<i>Parduotų prekių savikaina, tūkst. Lt</i>	362650	401347	303.246
	<i>Pardavimai, tūkst. Lt</i>	464287	471511	371190
	<i>pardavimų savikainos lygis, proc.</i>	78,11	85,12	81,70
Veiklos sąnaudos vienam pardavimų litui	<i>Veiklos sąnaudos, tūkst. Lt</i>	75423	78068	52525
	<i>Pardavimai, tūkst. Lt</i>	464287	471511	371190
	<i>Veiklos sąnaudų lygis, proc.</i>	16,2%	16,6%	14,2%
Pelningumo rodikliai				
Bendras pardavimų pelningumas, proc.	<i>Bendrasis pelnas, tūkst. Lt</i>	101637	70164	67944
	<i>Pardavimai, tūkst. Lt</i>	464287	471511	371190
		22%	15%	18%
Veiklos pelningumas	<i>Veiklos pelnas, tūkst. Lt</i>	32181	-2577	16266
	<i>Pardavimai, tūkst. Lt</i>	464287	471511	371190
		7%	-1%	4%
Grynasis pardavimų pelningumas	<i>Grynasis pelnas, tūkst. Lt</i>	24248	-4805	12333
	<i>Pardavimai, tūkst. Lt</i>	464287	471511	371190
		5%	-1%	3%
Nuosavo kapitalo pelningumas	<i>Grynasis pelnas tūkst. Lt</i>	24248	-4805	12333
	<i>Akc. kapitalo vertė + įm. rezervų suma</i>	95873	91068	103548
		25%	-5%	12%
Turto pelningumas	<i>Grynasis pelnas, tūkst. Lt</i>	24248	-4805	12333
	<i>Vidutinė metinė turto vertė</i>	163625	177452	181573
		15%	-3%	7%
Eksporto efektyvumo rodikliai				

Eksporto grynojo pelno masė, tūkst.Lt	<i>Eksporto pajamos + valiutų kursų įtaka - eksporto veiklos sąnaudos - parduotos eksporto produkcijos savikaina</i>	15023	-21493	-2744
Eksporto bendrojo pelningumo koeficientas	<i>(Eksporto pajamos + valiutų kursų įtaka)/ parduotos eksporto produkcijos savikaina</i>	1,19	1	1,05

Turto apyvartumo rodikliai

		2007	2008	2009
Trumpalaikio turto apyvartumas	<i>Pardavimai, tūkst Lt</i>	464287	471511	371190
	Trumpalaikis turtas, tūkst.Lt	106.135	106.068	97.770
		4,37	4,45	3,80
Atsargų apyvartumas, kartais	<i>Pardavimai, tūkst Lt</i>	464287	471511	371190
	<i>Vidutinės atsargos, tūkst. Lt</i>	42682	50976	44441,5
		10,88	9,25	8,35
Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas, kartais	<i>Pardavimai, tūkst Lt</i>	464287	471511	371190
	<i>Debitoriniai įsiskolinimai, tūkst.Lt</i>	39437	32958	30756
		11,77	14,31	12,07
Viso turto apyvartumas	<i>Pardavimai, tūkst Lt</i>	464287	471511	371190
	<i>Visas turtas, tūkst.Lt</i>	165.871	189.032	174.113
		2,80	2,49	2,13
Ilgalaikio turto apyvartumas, kartais	<i>Pardavimai, tūkst Lt</i>	464287	471511	371190
	<i>Ilgalaikis turtas, tūkst.Lt</i>	59736	82964	76343
		7,77	5,68	4,86

Priedas Nr. 4**Veiksnių įtakos AB "Žemaitijos pienas" sąnaudų lygiui 2007-2009 m. apskaičiavimas****Veiksnių įtakos pardavimo savikainos lygio rodikliui apskaičiavimas**

Rodikliai	2007m.	2008m.	Pokytis (Lt, proc.punktai)
Pardavimo savikaina, tūkst.Lt	361123	401347	40224
Pardavimo pajamos, tūkst. Lt	464287	471.511	7224
Pardavimo savikainos lygis, proc.	77,78%	85,12%	7,34%

Pardavimo savikainos lygis 2008 m. padidėjo 7,33 proc. Punkto lyginant su 2004 m. dėl:

1. Dėl pardavimo apimties pasikeitimo:

$$\frac{361123 * 100}{471527} - 77,78 = -1,21\%$$

2. Dėl pardavimo savikainos pasikeitimo:

$$85,12 - \frac{361123 * 100}{471527} = 8,53\%$$

Veiksnių įtakos veiklos sąnaudų lygio rodikliui apskaičiavimas

Rodikliai	2007m.	2009m.	Pokytis (Lt, proc.punktai)
Veiklos sąnaudos, tūkst.Lt	75423	52525	-22898
Pardavimo pajamos, tūkst. Lt	464287	371190	-93097
Pardavimo savikainos lygis, proc.	16,24%	14,15%	-2,09%

Veiklos sąnaudos vienam pardavimo litui 2008 m. sumažėjo 2,99 proc. Punkto lyginant su 2007 m. dėl:

3. Dėl pardavimo apimties pasikeitimo:

$$\frac{75423 * 100}{371190} - 16,24 = 4,08\%$$

4. Dėl veiklos sąnaudų pasikeitimo:

$$14,15 - \frac{75423 * 100}{371190} = -6,17\%$$

Priedas Nr. 5

AB "Žemaitijos pienas" gamybinių išlaidų horizontalioji analizė 2007-2009 metais, tūkst.Lt

	2007		2008/2007 m.		2009		2009/2008 m.		2009/2007 m.	
	Išlaidų suma, Lt	Išlaidų suma, Lt	(+;-)	proc.	Išlaidų suma, Lt	(+;-)	proc.	(+;-)	proc.	
Žaliavos gaminiams	207821419	223522363	15700944	7,56%	1452225704	-78296659	-35%	-62595715	-30%	
Pakavimo medžiagos gaminiams	16687597	17712273	1024675	6,14%	15756093	-1956180	-11%	-931504	-6%	
Maistinės medžiagos gaminiams	13245474	13632317	386843	2,92%	12757185	-875132	-6%	-488288	-4%	
Vanduo, dujos, elektra	8428662	12786506	4357844	51,70%	9412690	-3373816	-26%	984027	12%	
Darbuotojų darbo užmokestis, sodra, garantinis fondas	9840154	10695186	855031	8,69%	8238228	-2456957	-23%	-1601926	-16%	
Nusidėvėjimas ir amortizacija	8878485	8004908	-873577	-9,84%	10174216	2169308	27%	1295731	15%	
Pagalbinės tarnybos	8714940	8522083	-192857	-2,21%	6984275	-1537809	-18%	-1730665	-20%	
Remontas	228821	1846345	-442476	-19,33%	1363686	-482659	-26%	-925135	-40%	
Pagalbinės ir eksploatacinės medžiagos	4356059	3237071	-1118988	-25,69%	2657897	-579174	-18%	-1698163	-39%	
Iš viso:	280261612	299959051	19697439	7,03%	212569974	-87389078	-29%	-67691639	-24%	

Priedas Nr. 6

**AB „Žemaitijos pienas“ užsienio valstybių sąrašai, į kuriuos buvo vykdomas eksportas
(2005-2009 m.)**

Valstybė	Įvykę pardavimai Lt.		
	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Airija	+	+	+
Anglija	+	+	+
Baltarusija	+	+	+
Bulgarija	-	-	+
Čekija	+	-	+
Danija	+	+	+
Estija	+	+	+
Graikija	+	+	+
Ispanija	+	+	+
Italija	+	+	+
Izraelis	+	+	+
JAV	+	+	-
Kazachstanas	+	+	+
Kipras	-	+	+
Kroatija	-	+	+
Latvija	+	+	+
Lenkija	+	+	+
Malta	-	-	-
Norvegija	-	-	-
Olandija	+	+	+
Prancūzija	-	+	-
Rusija	+	+	+
Suomija	-	-	-
Švedija	+	+	-
Ukraina	-	-	-
Vengrija	+	+	+
Vokietija	+	+	+
Eksportavo iš viso į vnt. valstybių:	19	21	20
Eksporto suma tūkst.Lt.	246.350	218.929	161.941

Priedas Nr. 7

AB „Žemaitijos pienas“ eksporto pardavimų horizontalioji analizė 2007-2009 metais, tūkst.lt

Šalies pavadinimas	2007 m.	2008 m.		2008/2007 m.		2009 m.	2009/2008 m.		2009/2007 m.	
		2008 m.	(+;-)	proc.	(+;-)		proc.	(+;-)	proc.	
Estija	7295	6909	-386	-5,30%	2332	-4577	-66,24%	-4963	-68,03%	
Italija	38034	40232	2198	5,78%	24385	-15847	-39,39%	-13650	-35,89%	
Latvija	18032	17999	-33	-0,18%	15749	-2251	-12,50%	-2284	-12,66%	
Lenkija	7719	2243	-5476	-70,94%	5136	2893	128,94%	-2583	-33,46%	
Olandija	11984	14525	2541	21,20%	13224	-1301	-8,96%	1240	10,35%	
Rusija	95140	92577	-2563	-2,69%	57063	-35515	-38,36%	-38078	-40,02%	
Vokietija	48734	31331	-17403	-35,71%	17226	-14106	-45,02%	-31509	-64,65%	
Kitos šalys	19410	13112	-6298	-32,45%	26827	13715	104,60%	7416	38,21%	
Iš viso:	246350	218929	-27421	-11,13%	161941	-56988	-26,03%	-84409	-34,26%	

Priedas Nr. 8

AB "Žemaitijos pienas" pardavimai į Vokietiją per 2007-2009 metus

Produktai	2007		2008		2009	
	Pardavimai, tonomis	%	Pardavimai, tonomis	%	Pardavimai, tonomis	%
Žaliavinė grietinėlė	7105	87%	6359	91%	3570	82%
Kitos prekės	1022	13%	624	9%	802	18%
Iš viso:	8127	100%	6982	100%	4372	100%

Priedas Nr. 9

AB "Žemaitijos pienas" sviesto pardavimai 2007-2009 metus, tonomis

	2007	2008	2009
Sviestas	796	870	1802

Priedas Nr. 10

AB "Žemaitijos pienas" Z koeficiento apskaičiavimas pagal Springate modelį

Rodiklis	Formulė	2007 m.		2008 m.		2009 m.	
		Skaičiavimai	Reikšmė	Skaičiavimai	Reikšmė	Skaičiavimai	Reikšmė
A	<u>Apyvartinis kapitalas, tūkst.Lt</u>	65.287	0,39	47.726	0,25	65.068	0,37
	Turtas tūkst.Lt	165.871		189.032		174113	
B	<u>Pelnas neatskaičius palūkanų ir mokesčių, tūkst.Lt</u>	30.292	0,18	-2.623	-0,01	16.517	0,09
	Turtas, turtas.Lt	165.871		189.032		174113	
C	<u>Pelnas iki apmokestinimo, tūkst.Lt</u>	32.480	0,20	-5.123	-0,03	15.017	0,09
	Turtas, turtas.Lt	165.871		189.032		174113	
D	<u>Pardavimo pajamos tūkst.lt</u>	464.287	2,80	471.511	2,49	371.190	2,13
	Turtas, tūkst.Lt	165.871		189.032		174113	
Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D			2,3		1,3		1,7

Priedas Nr. 11

AB „Žemaitijos pienas“ 2007-2009 metų balansai

	2007 m. gruodžio 31 d.	2008 m. gruodžio 31 d.	2009 m. gruodžio 31 d.
TURTAS			
Ilgalaikis turtas			
Ilgalaikis nematerialusis turtas	571	194	47
Ilgalaikis materialusis turtas	50.450	64.303	57.775
Investicinis turtas	4.857	5.361	4.882
Investicijos, skirtos parduoti	14		
Investicijos į dukterines įmones	1.000	11.033	11.037
Ilgalaikės gautinos sumos	2.191	1.102	973
Atidėtojo pelno mokesčio turtas	653	971	1.629
Ilgalaikio turto iš viso	59.736	82.964	76.343
Trumpalaikis turtas			
Atsargos	46.287	55.665	33.218
Išankstiniai apmokėjimai	1.336	537	407
Iš pirkėjų gautinos sumos	39.437	32.958	30.756
Kitos gautinos sumos	6.652	8.036	2.955
Suteiktos paskolos			6.161
Pinigai ir pinigų ekvivalentai	12.423	8.872	24.273
Trumpalaikio turto iš viso	106.135	106.068	97.770
Turto iš viso	165.871	189.032	174.113

Priedas Nr. 12

AB „Žemaitijos pienas“ 2007-2009 metų balansų tęsinys

	2007 m. gruodžio 31 d.	2008 m. gruodžio 31 d.	2009 m. gruodžio 31 d.
ĮSIPAREIGOJIMAI IR NUOSAVAS KAPITALAS			
Nuosavas kapitalas, priskirtinas Bendrovės akcininkams			
Įstatinis kapitalas	48.375	48.375	48.375
Privalomasis rezervas	4.838	4.838	4.838
Nepaskirstytasis pelnas	42.660	37.855	50.335
Nuosavo kapitalo iš viso	95.873	91.068	103.548
Ilgalaikiai įsipareigojimai			
Gauta parama	2.966	1.947	1.235
Ilgalaikės paskolos	20.631	25.632	24.474
Lizingo (finansinės nuomos) įsipareigojimai	5.553	12.043	10.287
Kiti ilgalaikiai įsipareigojimai	-	-	1.867
Ilgalaikių įsipareigojimų iš viso	29.150	39.622	37.863
Trumpalaikiai įsipareigojimai			
Ilgalaikių paskolų einamųjų metų dalis	2.899	18.159	1.158
Ilgalaikių lizingo (finansinės nuomos) įsipareigojimų einamųjų metų dalis	2.316	4.325	4.757
Prekybos skolos	26.470	27.257	17.704
Mokėtinas pelno mokestis	4.644		1.042
Kitos trumpalaikės mokėtinos sumos	4.519	8.601	8.041
Trumpalaikių įsipareigojimų iš viso	40.848	58.342	32.702
Įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo iš viso	165.871	189.032	174.113

Priedas Nr. 13**AB „Žemaitijos pienas“ 2007-2009 metų pelno (nuostolio) ataskaitos**

	2007 m. gruodžio 31 d.	2008 m. gruodžio 31 d.	2009 m. gruodžio 31 d.
Pardavimo pajamos	464.287	471.511	371.190
Pardavimo savikaina	362.650	401.347	303.246
Bendrasis pelnas	101.637	70.164	67.944
Veiklos sąnaudos	75.423	78.068	52.525
Kitos veiklos pajamos (sąnaudos) – grynasis rezultatas	5.967	5.327	847
Veiklos pelnas	32.181	-2.577	16.266
Finansinės ir investicinės veiklos pajamos (sąnaudos) - grynasis rezultatas	-1.889	-2.546	-1.249
Pelnas prieš apmokestinimą	30.292	-5.123	15.017
Pelno mokestis	-6.044	318	-2.684
Grynasis pelnas	24.248	-4.805	12.333
Vienai akcijai tenkantis (nuostolis) pelnas, Lt	0,50	-0,10	0,25

Priedas Nr. 14
AB "Žemaitijos pienas" vidutinių pardavimo kainų į pagrindinems eksporto šalims horizontalioji analizė 2007-2009 metais, Lt/kg

	2007 m.		2008/2007 m.		2009 m.		2009/2008 m.		2009/2007 m.	
	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	(+;-)	proc.	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	(+;-)	proc.	(+;-)	proc.	(+;-)
Italija	11,33	10,85	-0,48	-4,26%	9,01	-1,83	-16,92%	-2,32	-20,46%	
Rusija	9,40	8,33	-1,07	-11,35%	7,56	-0,77	-9,29%	-1,84	-19,58%	
Vokietija	6,00	4,49	-1,51	-25,17%	3,94	-0,55	-12,19%	-2,06	-34,30%	
Kitos šalys	5,86	4,53	-1,34	-22,79%	3,13	-1,40	-30,83%	-2,73	-46,60%	
Iš viso:	8,41	7,06	-1,35	-16,07%	6,16	-0,89	-12,68%	-2,25	-26,71%	

Priedas Nr. 15

AB "Žemaitijos pienas" vidutinių pardavimo kainų pagal produktų grupes Rusijoje, horizontalioji analizė 2007-2009 metais, Lt/kg

	2007 m.		2008/2007 m.		2009 m.		2009/2008 m.		2009/2007 m.	
	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	(+;-)	proc.	Vidutinė pardavimo kaina, Lt/kg	(+;-)	proc.	(+;-)	proc.	
Fermentiniai sūriai	11,19	12,68	1,49	13,30%	9,68	-3,00	-23,68%	-1,51	-13,52%	